Hayat

TARİH MECMUASI

Sayı: 6

Temmuz 1966 • 250 Kuruş

1966 Yılında En Az 6 Milyon Liralık İkramiyeler 1966 Yılında En Az 6 Milyon Liralık

İKRAMİYELİ

Aile

CÜZDANI

İLE YUVA SAHİBİ OLABİLİRSİNİZ

Apartman daireleri, elli bin liralar, yüz bin liralar kazanmak için bir İkramiyeli Aile Cüzdanı hesabı açtırınız.

1966 Yılında En Az 6 Milyon Liralık İkramiyeler 1966 Yılında En Az 6 Milyon Liralık

YAPI ve KREDİ BANKASI

S. H. T. M. 19

Bursa'da Muradiye Camii.

Hayat TARİH MECMUASI

Bu sayıda neler var

Galip Paşa'nın Hâtıraları 4
Tıp Tarihi Enstitüsü 12
İslâm'dan Sonra Türkçe Adlar 15
Büyük Bestekâr Hacı Ârif Bey 20
Donanma Cemiyeti 27
İstanbul'un Dünü ve Bugünü 32
Şehzade Camii 34
Türkiye'de İlk Balo 40
Mimar Sinan'ın Hâtıraları 42
Yıldız Sarayı Röportajı 52
Babam Ahmed Midhat Efendi 62
Yarım Milyonluk Komisyonu Reddeden Paşa 67
Bir Asır Önce 70
Dünya Güreş Tarihi 71
Mısır İhtilâli 74
Marie Antoinette'in İdamı 79
Amiral Dönitz'in Hâtıraları 84
Tarihe Akan Bir Ay 91
Kitaplar Arasında — Sünbül Efendi 92
Karikatür 94
Tarih Postası 96

Hayat TARİH MECMUASI
Aylık Kültür Mecmuası
1 Temmuz 1966 Yıl: 2 Cilt: 1
Sayı: 6 Sıra: 18

İMTİYAZ SAHİBİ:
Şevket RADO

NEŞRİYAT MÜDÜRÜ:
Yılmaz ÖZTUNA

MESUL YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ:
Orhan Ş. YÜKSEL

BASILDIĞI YER:
Tifdruk Matbaacılık Sanayii A. Ş. Basımevi - Divanyolu Türbedar Sok. No: 22 İstanbul
TEL: 27 95 10 (4 hat)

ABONE:
Bateş Bayilik Teşkilâtı. Cağaloğlu-İstanbul TEL: 27 12 07

Atatürk'ün yakınlarından olan Galip Pasinler'in kendi elyazısıyla hâtıra defterini, yeğeninden satın aldık. Galip Paşa, İkinci Meşrutiyet inkılâbını hazırlayan olaylarla hâtıralarına başlamaktadır.

Galip Paşa 31 mart vakasından önceki yıllarda.

Galip Paşa'nın Hâtıraları

1907 senesi ağustos ayı ortalarında idi. Makedonya vilâyetleri umumî müfettişi Hüseyin Hilmi Paşa Hazretleri, Manastır' dan Üsküb'e gelmiş ve iki hafta kadar ikamet eylemişti. Refakatlerinde bulunan erkân-ı harbiye kolağalarından (1) Piriştineli İsmail Hakkı Bey ile beş seneden beri pek samimî bir dostluk kurmuştuk. Cidden iki kardeşten farkımız yoktu. Baş başa verdiğimiz veya muhabere ettiğimiz zamanlar, behemehal vatanın felâketinden, selâmet çarelerinden yana yakıla bahsederdik. Kendisiyle görüşür görüşmez, gene aynı zeminde konuşmaya başladık. Fakat bu sefer İsmail Hakkı Bey, artık bir ümit baş gösterdiğini söylemiş, mühim bir şey olduğunu tebşir eylemişti. Doğrusu pek çok sevinmekle beraber, ümit ve emniyet gösteremiyordum. Gizli bir cemiyet teşekkül ediyor. İstibdadı yıkacak, meşrutî bir hükümet teessüs eyleyecek!... Selânik ve Manastır'da teşkilât başlamış. Üsküb'de de vakit geçirmemek lâzım! Ya vatan için yaşamak, yahut vatan için ölmek! İşte benim emelim bu! Hakkı Bey'e itimadım vardır. Bu cesur ve sadık arkadaşımın zekâ nuruyla parlayan gözleriyle ciddî ve nâfiz bakışları, beni ziyade düşünmeye bırakmıyor, cüretimi arttırıyordu. Lâkin bu mühim işi başa çıkarmak için bu fikir ve emele malik pek çok fedai kimselere ihtiyaç vardı. Bununla beraber gayetle ihtiyat ve teenni lâzım.

Hakkı bana dedi ki:

— Burada tesisat ve teşkilât size aittir. Tohumu ekiniz ve sonra toplanarak programımızı tanzim edelim. Artık düşünmeye, tereddüde yer ve imkân yoktur. Biz ne diyorduk? Şu istibdada, esarete nasıl katlanıyoruz, demiyor mu idik?

Ben cevaben:

— Evet, vakit geçirmeyelim, başlayalım, dedim.

Karar verdik. Muhitimizi yokladık. Evvelemirde Mektupçu Mazhar Bey'le Petroviçeli Draga Necib Bey'i bulduk. Hemen ertesi günü Necib Bey'in evinde toplandık ve işe başladık. Dördüncümüz, Mahkeme-i Fevkalâde başkâtibi Süreyyâ ve beşincimiz erkânıharbiye kolağası Câfer (İsmail Hakkı Bey'in küçük biraderi) Beyler oldu. Biz, pek ziyade ihtiyatlı ve ağır gidiyorduk. İki ay zarfında ancak on beş kişiye baliğ olabildik. Bu sırada Manastır'dan izinli gelen jandarma yüzbaşısı Leskofçalı Haydar Efendi, Üsküb'de tanıdığı zabitlerden bazılarına delâlet eyledi. Altı ay sonra mevcudumuz ancak kırk beş kadar idi. Topçu yüzbaşılarından Receb, Necib, Hakkı Efendiler'le erkân-ı harbiye yüzbaşılarından Emin, Refik ve tabip yüzbaşılardan Avni Beyler'in gayret ve himmet ve faaliyetleri kayda şayandır. 1908 senesi nisan başında azâ sayısı yüzü aşmıştı. Selânik ile olan irtibatımızı muntazaman erkân-ı harbiye kolağası Ali Fethi ve Mustafa Kemal Beyler (2) temin eyliyor, muhaberatımız onlar vasıtasıyla cereyan eyliyordu.

TEŞKİLÂT GELİŞİYOR

Yüzbaşı Âkif Bey'le kaza kaymakamı Ali Münif Bey'in himmetleri sayesinde teşkilât ileri gidiyor ve Petroviçe'de Draga Ferhad Bey, eczacı kolağası Şevki Efendi, topçu yüzbaşısı Sâlih Efendi çok çalışıyorlardı. Bu sırada kezalik Komanova'da, İştip'te, Koçana'da, Prizrin'de, Piriştine'de, Praşova'da, Kalkandelen'de, Koçatik'te, lâzım gelen teşebbüslerde bulunuyorlardı.

Buralardaki teşkilât pek zayıf olmakla beraber, esaslar vazedilmişti. Üsküb jandarma taburu kumandanı Binbaşı Nazmi Bey, teftiş için İştip ve Koçana'ya gönderildiği gibi, ben de Köprülü'ye gitmiştim. Ali Münif Bey'le birlikte mevki kumandanı Mirlivâ Subhi Paşa'yı yolladık, muvafık bulduk. Kendisini davet ve cemiyete ithal etmek istiyorduk. Bunun için Üsküb'den Necib Bey'i celp ettik. Avdetimizden sonra Köprülü'de oturan avukat ve Bulgar metrepolit kâtibi Sâkıb namında biri cemiyete alınmak üzere arkadaşları tarafından teşvik edilmiş olması sebebiyle, cemiyetten ve benim harekâtımdan, orada teşkilât yaptığımdan haberdar olarak, müfettiş-i umumîliğe mufassal bir jurnal göndermiş ve tahmin edebildiği birçok zatları da bu jurnale derceylemişti. Müfettiş-i Umumî Hilmi Paşa, jurnalin suretini vali Mahmud Şevket Paşa'ya göndermiş ve tahkikat icrasını talep etmişti. Aynı zamanda Selânik' ten bize de keyfiyet ihbar edilmiş olduğundan, tahkikata kimin memur edileceğini bekliyorduk. Aynı zamanda Mazhar Bey vasıtasıyla yapılan tesir neticesi olarak polis müdürü Mümtaz Bey'in tahkikat için Köprülü'ye gideceği haber alındı.

Subhi Paşa, henüz cemiyete dahil edilememişti. Fakat peşini bırakmıyor ve daima kendisine telkinlerde bulunuyordum. Bu defaki memuriyeti üzerine kendisinden ümitli bulunuyorduk. Derhal Köprülü kaymakamı Ali Münif Bey'e keyfiyeti bildirdik. Mümtaz Bey, Köprülü'ye

---

(1) Kurmay yüzbaşı.

(2) Fethi Okyar ve Atatürk.

gitti ve Ali Münif Bey'le tahkikat icra eyledi. Avdetinde valiye verdiği raporda, jurnali reddediyordu. Kendisine gerek Üsküb'ten, gerek Köprülü'de Ali Münif Bey vasıtasıyla icra eylediğimiz telkinler veçhile filhakika ahaliden bir hoşnutsuzluk, ecnebî memurlar ve zabitlerin mevcudiyetlerinden dolayı bir memnuniyetsizlik var ise de, bu hal fiilen bir kıymeti haiz değildi. Yalnız dedikodu eksik değildi. Bir müddet sonra Mümtaz Bey de cemiyete davet ve muvafakati istihsal olunarak ithal edildi.

Cemiyetin Selânik'te, Üsküb'de, Manastır'daki mükemmel kuruluşu sayesinde hükümet hiç bir esrara vâkıf olamıyordu. 1908 senesi mayısının yirmi yedinci gecesi müfettiş-i umumî Hüseyin Hilmi Paşa, ile aramızda cereyan eden bir muhavere, o zaman hükümetin cemiyet hakkındaki malûmat derecesini gösterdiğinden bu konuşmayı aşağıda nakledeceğim.

Selânik Merkez kumandanı Kaymakam Nâzım Bey'in cemiyeti takip ve tecessüse başladığı haberi şayi olunca, cemiyet fertlerinden her birinin vazifesi ehemmiyet kazanmıştı. O sırada Kosova jandarma alayı kumandanı bulunduğum cihetle bu son vazifede büyük bir rol oynayabilirdim ve bu sebeple ele geçen fırsattan istifadeye başladım.

UMUMÎ MÜFETTİŞ'LE GÖRÜŞÜYORUM

Evvelâ mart ve sonra mayıs iptidalarında idi. Bulgar santralist komitesine mensup bir zat (3) Cemiyet'in mevcudiyetini ve benim de cemiyete mensubiyetimi anlamış olduğunu ima ederek, Bulgar ihtilâl komiteleriyle Türkler'in birleşerek çalışmaları lüzumundan ehemmiyet ve ciddiyetle bahsetmiş ve aramızda iki, üç defa mahrem müzakereler cereyan eylemiş idi. Son müzakere ehemmiyeti haiz bir şekil aldığından ve Selânik ve Manastır merkezlerinin, Bulgarlar'la anlaşmış olmak ihtimali varit olduğundan, işbu müzakerat neticesini, Selânik merkez heyetiyle müzakere ve Manastır'dan da malûmat istihsal ile bir karar ittihaz eylemek için Selânik'e gitmek lâzım geliyordu. Pek az vakit evvel Selânik'e gitmiş bulunduğum cihetle, mezuniyet istihsali için hileye baş vurmak icap ediyordu. Bununla beraber artık şu sıralarda hükümet nazarında maznun bulunuyordum. Filhakika başka bir hafiyenin ihbarı üzerine de evvelce hakkımda tahkikat yapılmıştı. Nihayet izin alarak 2 mayısta Selânik'e gittim. Orada umumî müfettişle görüşecektim.

Yirmi altıncı gecesi Müfettiş Paşa Hazretleriyle görüşerek uydurabildiğim tafsilâtla o gece ve ertesi gece başımı ağrıttım! Pek gafil ve saf görünüyordum. Hilmi Paşa, sözlerimden ehemmiyetli bir şey çıkaramadıklarından, sabırsızlık ve mamafih bana karşı emniyet ve itimat göstererek:

— Canım bunların ehemmiyeti yok. Bu sözleri bırak, asıl mühim bir mesele vardır. Vali Paşa'ya yazmıştım. O cihete bakınız. Maazallah tehlike melhuzdur, fakat yanlış anlamayınız Sâkıb'ın yazdığı mesele değildir, dedi.

Bu sözleriyle beni tecrübe ve tetkik ediyordu!

— Nasıl mesele efendim, dedim. Mamafih kalbimde şiddetli bir çarpıntı başladı...

— İşte bu kadar söylerim. Vali paşaya söyleyiniz, mesele pek mühimdir.

Birkaç dakika sükûttan sonra, yüzüme dikkatle bakarak ve güya odada başkaları varmış gibi, fevkalâde ihtiraz ederek yavaşça:

— Mesele pek mühimdir... Fevkalâde basiret ve teyakkuz lâzımdır... Servet meselesi! Anlıyor musunuz?

Helecanımı saklamak için var kuvvetimi sarf ederek:

— Paşa hazretleri bunun ne ehemmiyeti olur, dedim. Paris'e kaçmış birkaç şarlatan, memleketimize Fransız ordusu ile mi gelecek? Bence bunun ehemmiyeti yoktur! İşte mahiyetleri meydanda... İstanbul'u tehdit edip, para koparmak... Hep şahsî menfaat...

— Öyle değil oğlum, öyle değil. Ordumuzda zabitan arasında gizli bir cemiyet teşekkül ediyormuş. Maazallah, bunların bir hatası, memleketi felâkete uğratır.

— Hiç zannetmem ki, böyle bir şey olsun. Zira bizim taraflarda böyle bir şey hiç hissedilmedi.

— Hissedemezsiniz, ben de yakın zamana kadar hissedemedim. Gayet mahirane hareket ediyorlar. Anlamak mümkün değil. Bu şekle bakılırsa iyi, ama Allah encamını hayreylesin!

— Bundan sonra Kosova'da dahi tahkikat icrasına birkaç şey daha konuşuldu. «Gayet mahirane hareket ediyorlar» cümlesinin bahşeylediği neşe içinde umumî müfettiş'in nezdinden ayrılarak merhum Refik Bey'in evinde bana intizar eden arkadaşlara iltihak ederek o cümleyi ken-

---

(3) Draçovalı Yani Trezo nâmında olan bu zat, 10 temmuz günü sabahı Yıldız'a çekilmek üzere cemiyetin tertip eylediği bir telgrafnameyi Bulgarlar'a mühürletmekte iken meçhul bir şahıs tarafından katledilmişti.

Silâhlanan Arnavutlar'dan bir grup

dilerine iblâğ eyledim. Gayet geniş salâhiyetli bir müfettişin ağzından çıkan böyle bir cümlenin o zaman bizim için ne kadar kıymetli olduğunu şimdi bile takdir etmek mümkündür. Ancak bir taraftan sivil hafiyeler, her tarafı geziyordu.

Bundan sonra da kolağası Niyazi Bey'in bir hayli asker ile dağa çekilmesi ve topçu miralayı Hasan Rıza Bey'in, erkânı harbiye mirlivası Ali Rıza Paşa'nın ve Manastır adliye müfettişi Mustafa Nedim Bey'in yekdiğerini müteakiben İstanbul'a celbinden sonra; erkânıharp binbaşısı Enver Bey'in dahi gaybubet eylediği ve zavallının komiteler tarafından itlâf edildiği haberleri şayi oluyordu (4). Aynı zamanda erbab-ı fesattan, Kosova jandarma kumandanı Miralay Galip ve merkez jandarma taburu kumandanı Binbaşı Nazmi Beyler'in mahfuzen İstanbul'a sevkleri irâdesi de sâdır olmuştu. Ancak, bizim yabancı zabitlerle müşterek çalışmamız, sevkimize mani teşkil ediyordu.

DOMUZ BAŞI MESELESİ

Pek ziyade ehemmiyeti haiz olan mezkûr domuz başı meselesi, bu şekilde cereyan etmişti. 1907 teşrinievvelinin yirmisine tesadüf eden ramazan bayramı gecesi, Yakova kazası, İsmoliçe mahallesi camiinin kapısı önünde meçhul şahıslar tarafından bir, iki domuz kesilerek kanlarıyla camiin duvarlarına haç işaret ve resimleri yapılmış ve bu canavarlardan birinin başı da orada terk edilmişti. Ertesi sabah, bu hali gören Müslümanlar fevkalâde galeyana gelerek bu tecavüz ve hakareti Katoliklerden bilerek, onların aleyhine kıyam ve hücum eylemişlerdi. Bu vaka birkaç hanenin yakılması, birkaç kişinin telefatına sebebiyet verdiğinden, on sekizinci fırka kumandanı Şemsi Paşa kânunuevvel başında Yakova'ya gitmiş ve İslâmlar'la Hıristiyanlar arasında husule gelen düşmanlığı kaldırıp güya tehlikeyi bertaraf ederek, işin önünü almış idi.

Bir ay sonra, yani kânunusaninin üçüncü günü Prizrin'in Seydi Bey Camii avlusunda bir domuz başı görüldüğü şayi ve binaenaleyh yeniden galeyan oldu. Ancak meydanda domuz başı olmadığı gibi, gören veya filân görmüştür diyen dahi yoktu. Yalnız bir şayia ortalıkta deveran ediyor ve ehl-i İslâm'ı galeyana ve Hıristiyanları telâş ve heyecana sevk eyliyordu. Prizrin mutasarrıf vekili Köprülü kazası kaymakamı Ali Münif Bey, cidden mükemmel bir tahkikat ifa etmiş ve meydanda olmayan domuz başını kasabanın ortasından geçen Bistiriçe deresine, suya atmışlar diye vukubulan bir ihbar üzerine dereyi derhal baştan nihayete kadar taharri ettirerek tahkikat ve araştırmayı son dereceye vardırmıştı.

Ancak İslâmlar, Katolikler aleyhinde kasıtlı teşebbüslerde bulunmuş olduklarından, Şemsi Paşa mahallî tedbirleri hiçe sayarak Prizrin'e gitmiş ve bu ikinci tehlike ve muhatarayı da bertaraf ederek (veya esaslandırarak!) Mâbeyn-i Hümâyûn'a karşı olan sabıkalarına yeni bir muvaffakıyet daha ilâve etmiş, böylece birinci ferikliğe terfi ederek padişahın iltifatına nail olmuştu.

Şemsi Paşa, daha doğrusu Yıldız hükümeti, Arnavutlar'ı daima bir isyan ve ih-

(4) Enver Bey, Tikveş'e firar eylemişti.

Mahmud Şevket Paşa erkânıharbiyesi ile birlikte.

tilâl halinde bulundurmayı âdet edinmiş ve bu sayede istediği zaman, istediği oyunları oynamaya muvaffak olmuştu. Bu defa da, Prizrin ile Firzovik'te birer toplantı yaparak gerekince Prizrin'den Kalkandelen ve Gostvar tarikiyle, Firzovik'ten de Üsküb havalisine doğru dehşetli akınlar icra ettirerek, orduyu baş gösteren büyük tehlikeye karşı çevirip, cemiyetin Üsküb'te, Manastır'da, Selânik'te başladığı faaliyeti akim bırakmak, efkâr-ı umumiyeyi bu suretle işgal ve daha doğrusu safdil Arnavutlar'ı Hıristiyan köylerini yağma ve tahribe sevk etmeye teşebbüs eylemiş idi. Sarayın bu emir ve tedbirini kemali maharetle idare edecek olan Şemsi Paşa'nın Manastır'a hareketini müteakıp, Firzovik'te içtima başlamış ve üç, dört gün zarfında on beş bin silâhlı toplanmıştı. Buna, gerekince birkaç misli daha iltihaka hazır bulunuyordu. Şemsi Paşa, Prizrin'den hareket ederken, icap eden reislere şu haberi gönderdi:

«Manastır'da bulunan mektepli zabitler, Jön Türk ve Bulgar komiteleriyle birleşerek İslâmlar aleyhine taarruzda bulunuyorlar. Padişahı düşürüp vatanı satacaklar. Dinini, devletini, vatanını seven arkamdan yetişsin. Firzovik'te içtima etsin. Orada mavzer tüfeğiyle cephane tevzi olunacaktır. Suret-i hareketi telgrafla bildiririm. Vatan elden gidiyor. Manastır ve sair kasabaları bu hainler basmışlar, katliâm ile köyleri yağma ediyorlar. İmdad-ı İslâm için yetişiniz. Padişahımız sadık Arnavutlar'dan hizmet ve himmet ve muavenet bekliyor... vs...»

FİRZOVİK'E GİDİYORUM

Zaten Prizrin, Yakova, İpek ve Petroviçe ile Piriştine reislerinden ekserisinin bir müddetten beri kulakları kirişte bulunduğundan, bu haber kendilerine vasıl olunca, bittabi fevkalâde bir heyecan hasıl olmuş ve Prizrinli Rifat Ağa ile Yakovalı Ahmed Beyler'in maiyetlerinin mavzer tüfekleriyle silâhlandırılmaları da Arnavutlar için ayrıca bir cazibe teşkil eylemiş idi. Müteakıben diğer taraflardan silâhını kapan Firzovik'e gelmiş ve yukarıda söylediğimiz içtima teşekkül etmişti. Bu büyük cemiyetin toplanma sebe-

bini saklamak, aynı zamanda asıl maksada müteallik sebepleri başka surette göstermek için, Firzovik'te bazı meseleler ihdas ve icat eylemek icap ediyordu.

Böylece otuz seneden beri af ve müsamaha ile başı boş hareketlere alıştırılmış olan müsellâh bir kavim silâhına dayanarak, mâbeyne güvenerek Üsküb ve Manastır'a doğru yürüyecek; senelerden beri bunca İslâm kanı dökmüş olan Bulgar ve Sırplar'dan intikam alacak ve bu arada mektepli zabitan — Jön Türkler — tenkil ve imha olunacaktı. Bundan başka da, Hıristiyan köylerinde ve kasabalardaki kiliselerde saklı binlerce yeni sistem silâh ve o nispette cephane bulacaklardı!

Valinin emri icabınca Firzovik'e hareketim takarrür etti.

25 teşrinievvel 1908 salı günü Üsküb pazarına gelen reisler gene müracaat ederek Firzovik içtimaına bilmecburiye katıldıklarını, toplantının pek mühim sebepleri olup vatana ve İslâmiyete hizmet maksadıyla büyük yerlerden teşvik ve talep edilmekte olduğunu ihbar eylediler. Bu suretle Şemsi Paşa'nın parmağı olduğu anlaşılıyordu.

Arnavutlar, bu gibi ahvalde gayet hassas olduklarından, onlara maksada dair pek çabuk ifşaatta bulunmak tehlikeden âri olamazdı. Binaenaleyh kendilerine sarih bir surette talimat vermek kabil değildi.

Aynı gün akşam üzeri saat onda Mahmud Şevket Paşa, Müftü Mehmed Arslan Efendi'yle beraber nasihat etmek ve toplananların dağıtılmalarını temin etmek üzere Firzovik'e azimetim için emir verdi. Bu esnada Müftü dahi mevcut olup memuriyet maksadına ait izahat ve tenbihatı aldıktan sonra, hazırlanmak üzere hanesine gitti. Vali paşa ile yalnız kalarak aramızda şöyle bir muhavere cereyan etti:

— Paşa hazretleri bu içtima ne gibi bir mahiyet ve ehemmiyeti haizdir?

— Vallahi birader, bilemiyorum. Bir dolaptır dönüyor, Allah encamını hayreylesin. O Piriştine Mutasarrıfı İsmail Paşa'nın saf hareketleri, bu içtimaa başkaca bir tesir yaptı. Şiddetle aleyhinde bulunuyorlar. Nahiye müdürü Ahmed Efendi'nin de idaresizliği, takdirsizliği neticesi olarak aleyhinde şikâyetler vâki oldu. Kendisini celbe mecbur kaldım.

— Arnavutlar'ın toplanma sebepleri, ne olabilir? Acaba gene Besa meselesi mi?

— Şimdilik öyle. Zahiren eski bildiğimiz Besa meseleleridir.

— Paşa hazretleri Selânik'e gelen tahkik heyeti, zannederim ki, çıban başı koparıyor. Bundan başka geçende buraya, Petroviçe ve Prizrin'e gidip gelen Miralay İbrahim Bey refakatindeki heyet-i mahsusa güya hastaneleri teftiş ve muayene, hastalara selâm-ı şahane tebliğ ve hatır sormak memuriyetiyle gezmişlerdi. Halbuki bunların tarzı hareketleri de kendilerinin gizli memuriyetleri olduğunu ima ediyor ve ahali arasında dedikodu ve bazı dehşetli zanları tevlit ediyor. Halkın nazarı dikkati çekiliyor.

— Erkânıharp Binbaşısı Enver Bey'in gaybubeti de başka bir renk alıyor.

— Nasıl?

— Güya Nâzım Bey'in katil kastiyle yaralanmasında dahli varmış da onun için Nâzım Bey'in haremi olan hemşiresini götürmek bahanesiyle İstanbul'a davet edilmiş ve oraya muvasalatını müteakıp hapsedilecekmiş, bu sebeple firar etmiş diyorlar.

— Zannetmem, öyle bir şey olsun.

— Fakat Manastır'dan müdde-i umumî Mustafa Nedim Bey'le, Selânik'ten topçu miralayı Hasan Rıza Bey'in İstanbul'a

Galip (Pasinler) Paşa Cumhuriyet devrinde.

celp ve tevkif edildikleri de şayi oldu.

— Evet birader bir şeyler oluyor!... Manastır'dan da Niyazi isminde bir zabit ile bir hayli efradı nizamiye ve jandarma dağa çekilmişler. İşittiniz değil mi?

— Evet, hattâ Şemsi Paşa da onun için süratle Manastır'a gitmiş.

— İşte işin ehemmiyeti burada! Sana bir şey söyleyeyim, fakat şimdilik şayi olmasın, gizli tutunuz. Şemsi Paşa'yı, Manastır'a vasıl olur olmaz katletmişler.

— Acayip, dedim. Vah vah... Acaba Bulgar komitesi mi?

— Zannetmem askerin ortasında, bir zabit tabancayla katletmiş. Şimdi telgraf aldım. Dün de buraların ahvalinden soruyorlardı. İstanbul pek telâşta. Müfettişlik keza. Buralarda hiç bir şey olmadığını yazdım.

— Paşa hazretleri ihtiyat ediniz, pek bir şey yoktur demeyiniz. Zira ben ortalığı pek beğenmiyorum, bir fiskos vardır diyorum. Bazı ahbaplarım bana kapalı bir surette bazı imalarda bulunuyorlar, onun için sırası geldikçe arzettiğim gibi, fiilen bir şey yok ise de fikren de bir şey olmadığına dair delilimiz yoktur. Bahusus bu hal pek çabuk sirayet eder. Ahalinin canı burnuna gelmiştir. Dıraçovalı Yani Jejo'nun müracaatlarını pek de yabana atmayalım. Şimdi anlaşılıyor ki, bir esas vardır (5)

— Hem Şemsi Paşa'nın katli keyfiyeti, Arnavutluk'ta fena tesirler yapar sanırım.

— Vallahi bilmem. Allah sonunu hayra müncer eylesin! Akşam görüşelim!...

İşte muhavere burada kaldı. Valinin yanından ayrıldım. Odamda Necib Bey vardı. Derhal Mektupçu Mazhar, İstinaf Müdde-i Umumîsi Âsım, Merkez Jandarma Binbaşısı Nazmi, Polis Müdürü Ömer Mümtaz Beyler'i çağırdım. Ertesi gün hareket edeceğimi beyan eyledim. Ufak bir müzakere yaptık. Kararlarımızı verdik. Paraya ihtiyaç vardı. Ancak cemiyet kasası henüz boş idi. Necib Bey cemiyet tarafından sonradan tediye edilmek üzere derhal seksen adet minis altını tedarik etti.

Kalkandelenli Emin Bey, (İnkılâpta pek mühim, pek büyük vazifeler görmüştür) çiftliğe gitmişti. Derhal bir jandarma süvarisi gönderdim, gece gelip beni görmesini tenbih ettim.

Gece vedalaşmak için vali paşanın nezdine gittim. Maksat ahaliyi dağıtmak... Asker sevkini muvafık görmüyorduk. Mamafih toplananların Üsküb'e doğru yürüyecekleri haberleri de alındığından asker kullanmak gerekebilirdi. Bu hususta teklifim üzerine bir parola kararlaştırdık. Arnavutlar Üsküb'e gelmek istiyorsa «anlaşmak istemiyorlar» ve Üsküb'e hareket etmeye karar verirlerse «anlaşmaya karar verdiler» eğer hareket ederlerse «hiç anlaşmak arzu etmiyorlar» cümlelerini telgrafnamelere münasip suretle sokmayı kararlaştırdık ki, bu benim çok işime yarayacaktı. Gece saat dört, beş raddelerinde eve geldim. Emin Bey'i hazır buldum. Meseleyi anlattım, hemen hareket ederek sabaha kadar yani trenden evvel Firzovik'e varmaya çalışmasını tenbih ederek yola çıkardım.

Ben de Üsküb müftüsü Mehmed Arslan Efendi ile beraber ertesi günü sabah treniyle Firzovik'e gittim. Müftü Efendi henüz cemiyete dahil değildi, fakat hamiyetinden emindim.

Cemiyete mensup olarak götürdüğüm ve bilâhara cemiyete aldığım kimselerin (6) yardımlarıyla geceli, gündüzlü çalışarak on iki gün zarfında, bu silâhlı kitleyi cemiyetimize hizmete hazır vaziyete getirdim. Temmuzun altıncı günü maksada uygun bazı anlaşmalardan sonra, temmuzun yedinci salı günü bir telgraf müsveddesi hazırladım. Müsvedde üzerinde uzun uzadıya görüşüldükten sonra, padişaha takdim edilmek üzere, şeyhulislâmlık ve sadrâzamlığa 180 imza ile aşağıdaki telgraf çekildi.

Atebe-i Felekmertebe-i Cenab-ı Şehriyâr-ı Âzamî'ye takdim kılınmak üzere Makam-ı Sadaret-i Uzmaya ve Makam-ı Muallây-ı Meşihatpenâhîye

Pek yakın görmekte olduğumuz felâket ve mahviyetin esbabını men ve izalesi düşünülmek üzere Kosova ahalisi kulları namına olarak burada vukubulan toplantımız neticesinde devletimizin muhafaza-i şevketi i'lây-ı şan ve ipkay-ı nâmını ve ahali kullarının refah ve saadetini temin için Sünnet-i Nebeviye'den bulunan ve 7 zilhicce 1293 tarihli ferman-ı hümâyûn-ı cenâb-ı hazret-i padişah-ı azamîleriyle tasdik ve ilân buyurulmuş olan kanun-ı esasi ahkâmı veçhile meşveret usulünün yeniden iade ve ikamesinden başka çare olmadığını düşünerek dersaadette bir millet meclisinin toplanmasına müsade-i seniye-i cenab-ı padişahilerini

---

(5) Şu ifadelerimden anlaşıldığı üzere Vali paşayı şu son günlerde biraz ikaz ediyordum. Kendisini pek gafil bırakmamak için ahiren merkezce karar ittihaz etmiş idik.

(6) Kalkandelenli Emin Bey, Üsküb jandarma tabur kâtibi Preşovalı Receb Efendi, Petroviçeli Hacı Veysel Efendi, Ferhad Bey, Prizrinli Şerif ve Yahyâ Efendiler, Üsküblü Hoca Şâban Efendi, Hafız Receb Efendi ve başkaları.

Olaylar sırasında gönüllü yazılanlardan ikisi.

istirham ve istidaya müttehiden ve müttefikan karar verdik. Binaenaleyh talep ve istiday-ı meşruumuz kabul ve is'af buyurulacağından ümitvar olmakla beraber, kemal-i halisiyetle vukubulan ve sadakat ve emniyet ve hüsnüniyetimizi teyit ve takviye edecek olan işbu istirhamatımızın kabul ve is'afına dair irade-i seniye-i cenab-ı şehriyar-ı âzamîlerini kemal-i şürişle arzu ve intizar eyleriz. Olbapda ve katıbetülahvalde emr-ü ferman hazreti menlehülemrindir.

7 temmuz 1908

İşte şu vazife-i müşküle ve mühimmeyi bu veçhile hüsnü ikmal ve itmam eyleyerek Üsküb'e avdet eyledim. İki gün sonra 10-11 temmuz 324 cuma gecesi, saat beş buçukta telgrafla intişar eden bir irade-i padişahî ile kanun-ı esasî, meşrutiyeti ilân ediyordu.

TELGRAF SURETİ

Vilâyat-ı selâse-i şâhâne ile mülhak elviye ve kaymakamlıklarına

Sadareti uzmadan bu gece saat beşte keşide buyurulup şimdi ahz ile sureti balaya naklolunan telgrafnamede tebliğ buyurulduğu veçhile meclis-i mebusan'ın küşadı hususuna irade-i seniye-i hazret-i Padişahî şeref müteallik buyurulmuş ve velinimet-i biminnetimiz Padişahımız efendimiz hazretlerinin tebaa-i şahaneleri hakkında ibzal buyurdukları işbu atıfet-i seniye-i tebaaperverâne teşekkürat-ı gayrikabil-i ifa bir nimet olduğundan, hükmün vakit geçirmeden cümleye ilân ve tebşiriyle, Hakk-ı hümâyûn-ı Hilâfetpenâhide bir kat daha hayır dualar edilmesine müsaraat buyurulması tebliğ ve temenni olunur. Olbapta. 10 temmuz 1908

Müfettişi Umumî
Hüseyin Hilmi

Artık cemiyet, müstebit hükümete, hürriyet, esarete galebe çalmıştı. Bundan böyle her şey kolaylaşacak, her iş yoluna girecekti. Zira bütün millet idarenin zulmünden bıkmış bilerek bilmeyerek meşrutiyet veya başka bir sureti, velhasıl hür ve serbest bir idareyi hasretle bekliyordu. Artık bütün Osmanlılar el birliği ile çalışacak, bir maksada hizmet edecekti. Filhakika o güne kadar gizli olan muhtelif ihtilâl cemiyetleri de meydana çıkarak hüsnüniyetlerini gösterdiler.

Gelecek Sayımızda:
31 MART VAKASI

Tıp Tarihi Enstitüsü

Röportaj: TAHSIN TUNALI

TÜRKİYE'DE, tarih ilmiyle ilgili, geniş imkânlı ve iyi kurulmuş müesseselerden biri de Türk Tıp Tarihi Enstitüsü'dür. Enstitünün bir de Türk Tıp Tarihi Kurumu vardır. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'ne bağlı olan bu müessese, şimdiye kadar pek çok kitap, dergi ve broşür yayınlamıştır. Bunlar, yalnız tıp tarihi değil, Türk sanat tarihinin çeşitli dalları üzerinde kaleme alınmış eserlerdir. Enstitü, İstanbul Üniversitesi merkez binasının (eski Harbiye Nezareti) sol kanadında, birinci katta birçok salonu içine alıyor. Önce Enstitü'nün kurucusu olan değerli ilim adamı, sanatkâr ve tarihçi Ord. Prof. Dr. Ahmed Süheyl Ünver'le konuşuyorum:

— Kısaca biyografinizi anlatır mısınız?

— 1898'de İstanbul'da doğdum. Fakir büyüdüm. 1920'de 22 yaşımda doktor çıktım. Büyük tıp bilginimiz rahmetli Akıl Muhtar Bey, beni elimden tuttu. Paris'e ihtisas yapmaya gönderdi ve üzerimden himayesini eksik etmedi. 1929'da asistan olarak İstanbul Üniversitesine intisâb ettim. 1933'te Üniversite ıslahatında doçent oldum ve Tıp Tarihi ve Deontoloji Kürsüsü'nü kurdum.

— Affedersiniz, sözünüzü kestim. Sizden önce üniversitelerimizde tıp tarihi okutulmaz mıydı?

— Hayır, yalnız vaktiyle Dr. Galib Atâ Bey, iki yıl tıp tarihi okutmuştur. Yoksa böyle bir kürsü yoktu. Şimdi tıp tarihi bir sömestrdir ve devam mecburîdir. Ne diyordum? 1939'da profesör ve 1954'te ordinaryüs oldum.

— Sizden başka bu kürsüde kimler var?

— Başta değerli arkadaşım Prof. Dr. Bedi Şehsüvaroğlu var. Ben, Tıp ve Dişçilik Fakülteleri'nde, arkadaşım da Eczacılık Fakültesi'nde, bu dersi okutuyoruz. Ayrıca doçent olmaya hazırlanan Dr. Sırrı Akıncı ile Dr. Emine Atabek ve birkaç asistanım var. Bilhassa asistan ve sekreterim olan Tülay Tozanlı, gördüğünüz gibi bana çok yardımcı olmaktadır.

Gerçekten Tülay Tozanlı, profesörünün istediği herhangi bir dosya veya vesikayı, birkaç saniyede buluyor, hepsinin muhteviyatını biliyordu. Süheyl Ünver:

— Bir de okutman (lektör) arkadaşımız var, diye sözlerine devam etti: İsmail Eren. Kendisinin Osmanlı tarihi üzerinde çok değerli incelemeleri vardır, okumuşsunuzdur. Türk Tıp Tarihi Kurumu'nun da birçok üyesi var. Bunlardan emekli general Nazmi Çağan Paşa, daima bizimle çalışır. Prof. Şehsüvaroğlu'nun eserlerinin listesini, güzel bir bibliyografya

Ord. Prof. Dr. Ahmed Süheyl Ünver

kitabı halinde yayınlamıştır.

— Üye olduğunuz kurumlar hakkında bilgi de rica edebilir miyim?

— 18 Türk ve yabancı ilmî kurumun üyesiyim. Bu arada Türk Tarih Kurumu'nu ve Türk Dil Kurumu'nu, Türkiye Tıp Akademisi'ni, Milletlerarası Tıp Akademisi'ni ve nihayet benden başka ancak iki Türk'ün, Atatük'ün ve Said Faik'in üye seçildikleri Amerika'daki Marc Twain Cemiyeti'ni sayabilirim. Tarih Kurumu'na, **Selçuk Tababeti Tarihi** adlı kitabımdan dolayı 1940'ta üye seçildim.

— Biraz da sanat cephenizden bahseder misiniz?

— Yakın zamanlara kadar Güzel Sanatlar Akademisi'nde Türk minyatür ve tezyinat hocasıydım. Şimdi aynı dersi üniversitede veriyorum.

Süheyl Ünver'in, ressam, bilhassa çok değerli bir minyatürcü, tezyinatçı, tezhipçi ve hattat olduğunu burada kaydetmek lâzımdır. Türk pullarındaki tarihî resim ve motiflerin bir kısmını, o çizmiştir. Avrupa'yı, Yakın Doğu'yu, Birleşik Devletler'i birçok defalar ziyaret etmiş olan Süheyl Ünver, dış ülkelerde de tanınan milletlerarası bir şahsiyet. Avrupa ve Amerika literatüründe adı sık sık geçiyor. Büyük yabancı dergiler kendisiyle birçok röportaj yapmış. Süheyl Ünver'in diğer bir hususiyeti, yorulmak bilmez bir araştırıcı olması. Pek değişik bahislerde sayısı yüze yaklaşan kitap ve risalenin müellifi. Yazdığı makaleler binlerce.

—Arşiviniz hakkında bilgi rica edebilir miyim? diye değerli bilgine son sorumu soruyorum.

Prof. Dr. Bedi Nuri Şehsüvaroğlu

Ord. Prof. Dr. A. S. Ünver, Türk tezyinatı öğrencileriyle bir çalışma anında.

— Efendim, gördüğünüz arşiv, «Ünver Arşivi» dir. Tamamen şahsî çalışma ve emeğimle toplanmıştır. Bunların bir kısmını, kitaplarımla beraber Ankara'da Türk Tarih Kurumu'na hibe etmeye hazırlanıyorum. Geri kalan kismı, Tıp Tarihi Enstitüsü'nde bir yadigârım olarak kalacak. Milletten aldığım her şeyi milletime iade etmek istiyorum. Arşivim ve kitaplarım, herkese açıktır. Her isteyen, basit bir fiş imzalayarak burada çalışabilir. Türkiye'de arşiv meselesi maalesef henüz ilkel durumdadır. Bir milyon fişlik bir arşive acele ihtiyacımız vardır. Böyle bir arşiv kurulacak olursa, araştırmacılar, son derece rahat çalışacaklardır. Ben, böyle bir imkân yaratıldığı takdirde, bu arşivde fahriyen çalışmaya hazırım.

Süheyl Ünver, beni Türk minyatür ve tezyinatı öğrettiği salona da götürdü. Burada 20 kadar talebe çalışıyordu. Bunların en ileri gideni Ülker Erke imiş. Kendisiyle tanıştırdı ve bazı motif ve çalışmalarını Doğan Kardeş'in kartpostal olarak bastırdığını söyledi. Ülker Hanım'ın gördüğüm çalışmaları gerçekten nefisti.

Pek nazik profesöre teşekkür ederek ayrıldım ve Prof. Dr. Bedi Nuri Şehsüvaroğlu'nun çalıştığı salona girdim. Biyografisi hakkında bilgi rica ettim.

— 1914' te İstanbul'da doğdum, diye söze başladı Prof. Şehsüvaroğlu. 1939' da doktor çıktım. 1955' de, az kazançlı olduğu için kimsenin rağbet etmediği Tıp Tarihi kürsüsüne doçent oldum. 1962' de profesörlüğe yükseldim. 10' dan fazla yerli ve yabancı ilmî cemiyetin üyesiyim. İngilizce ve Fransızca bilirim. İlk kitabım 1948' de çıktı. Hicaz seyahatimi anlatır ve **Hac Yolu** adını taşır. Sonradan bir düzine kadar kitap ve broşürle binden fazla makalem yayınlanmıştır. Bir kitabımı da Türk Tarih Kurumu bastırdı.

— Sizin arşiviniz, Süheyl Bey'in arşivinden ayrı galiba?

— Evet, benim arşivim «Şehsüvaroğlu Arşivi» diye damgalıdır ve bu gördüğünüz salondadır. Ben de Süheyl Bey gibi bu arşivi şahsî gayretimle ortaya çıkardım. Çocukluğumdan beri yazılı hiç bir kâğıdı atmam. Bu bakımdan, Süheyl Bey'le aynı burçta doğmuşuzdur ve beraber çalışmamız da bu benzerliğimiz yüzünden oldu.

Prof. Şehsüvaroğlu da, Enstitü'nün diğer salonlarını ve müzelerini gezdirmek lûtfunda bulundu. Enstitü'nün görebildiğim salonları şöyle: Süheyl Ünver Arşivi'nin bulunduğu iç içe iki salon, Şehsüvaroğlu Arşivi'nin bulunduğu uzun salon, Türk Tezyinat ve Minyatür Atelyesi, 2 000 kadar yazmayı da içine alan ve bir çekme katı olan Türk Tarihi Müzesi Âkıl Muhtar Özden ile Neş'et Ömer İrdelp hocaların kütüphane ve eşyalarını ihtiva eden iki ayrı müze, nihayet Teknofotografi Merkezi. İki odası olan bu laboratuvarda, **Tarih Mecmuası**'nda birçok fotoğrafını yayınladığımız Hasan Âli Göksoy ile Ayhan Pekşen çalışıyor. Bu laboratuvar, idarî olarak Tıp Tarihi Enstitüsü'ne bağlı olmakla beraber, bütün İstanbul Üniversitesi için çalışıyor. Türk Tıp Tarihi Enstitüsü'nden çok memnun olarak ayrıldım.

İslâm'dan Sonra TÜRKÇE ADLAR

Yazan: Prof. Abdülkadir İnan

ESKİ Türkler'in çocuklarına ad verirken, ne gibi tören yaptıklarını, ne gibi ad verdiklerini bildiren tarih kayıtlarına rastlanmamakla beraber, XIX. yüzyılın başından beri türkolog etnografların araştırmalarıyla toplanan bilimsel materyellerin ve İslâm devrinde yazılan tarih kaynaklarında çok rastlanan Türkçe adların yardımıyla eski çağlardaki ad verme töreninin nasıl yapıldığını tahmin etmek mümkündür. Bu tahmine göre, eski Türkler çocuklarına, doğduğu sırada gördükleri nesnelerin veya o günlerde olup biten önemli bir olayın adını vermişlerdir. Saldıran düşmanı yendikleri sırada doğan çocuklara Yağıbastı, Yağıbasan, Yağıgeldi, Kurtulmuş, güneş doğarken doğan çocuklara Gündoğdu, Akkuyaş, Güngördü, Akgün; koyunların ağılına kurt saldırdığı gece doğan çocuklara Kurt, Kurtgeldi, Kurtbeg, Börübeg, Börübay... gibi adlar verilirdi. Bundan başka, çocukları yaşamayan kimseler, gelenek olan bir inanca uyarak, çocuklarına Yaşar, Binyaşar, Ölmez, Durdu, Dursun, Mengütemir, Satı, Satılmış, Satık, Satıbaldı... gibi adlar verirlerdi. Fakat ana-babanın verdiği vakitli ad olurdu. Gerçek ad, yiğitlik çağına gelip avda veya savaşta yararlıklar gösterdikten sonra boy başbuğu veya boyun büyük kamı (kâhini) tarafından verilir ve bu gerçek adı alan yiğit, boyun üyesi ilân edilirdi.

Türk destanlarından anlaşıldığına göre, boyun yiğitleri, savaş atını da bu törende alıyorlardı. Destan kahramanları, hep atlarıyla beraber anılırlar («Boz aygırlu Bamsı Beyrek», «Ak atlı Ay Bahadır» gibi). Altay-Yenisey, Yakut ve Müslüman Türkler'den Kırgız-Kazak destanlarında çok eski bir devirde Türk boylarının ad verme törenlerinin bıraktığı derin izler,

Çin Türkistanı'ndaki eski Budist tapınakları.

bizi tarihin en karanlık çağına kadar ulaştırabiliyor. Bu izleri Oğuzlar'ın Dede Korkut hikâyelerinde de bulunuyor. Bu Oğuz hikâyelerinde adlar ve ad verme törenlerinin en eski hatıralarını görmek mümkündür. Eski devirdeki yasaya göre, «bir oğlana, baş keşmez ve kan dökmezse ad konmazdı».

Seroşevski'nin anlattığına göre, «Yakut Türkleri çocuk oturmaya başladığı zaman, ilk adını verirler, ikinci adını ise yay çekip (ok atmaya) başladığı zaman verirlerdi» («Yakutî» S. 530). Altay-Yenisey bölgesinde yaşayan Türk boylarının folklorunu toplayan ve araştıran B. Titov adlı bir etnograf da aynı göreneği tespit etmiştir.

Türkler, İslâm dinini kabul etmelerinden çok önce, Buda, Mani, Zerdüşt ve Hıristiyan dinlerine girip çıktıkları halde, hiç bir devirde Türkçe adlarını ihmal etmemişlerdir. Çok mutaassıp Budist olan Uygur Türkleri'nin dinî kitapları, yabancı Hind adlarıyla dolu olduğu halde çocuklarına Türkçe adlar vermişlerdir. Kazılarda bulunan hukuk belgeleri, bunu göstermektedir. Manihizme ait eserlerde de durum böyledir. Yabancı dinin kuvvetli tesiri altında bulunan hakan soyundan olan tiginler, beyler ve hatunların hepsi Türkçe ad taşımışlardır. Türkistan'ın Yedisu vilâyetinde bulunan Nesturî Hıristiyan Türklerinin mezar taşlarındaki adların % 95'i Türkçe'dir. Meselâ: Milâdî 885 tarihli mezar taşında **Mengü Tınş** (= ebedî-dinç), **Tigin** (911), **Altuntaş** (1267), **Kız Türk** (1292), **Gümüş Hatun.** Bunların papazlarının adı da Türkçe'dir: Akbaş papaz (1327), Yolu Kutuğ papaz (1335).

Türk uluslarında yabancı adlar (Arapça, Farsça) Orta Asya'da İslâmiyet'in iyice yerleşmesinden sonra yayılmaya başlıyor. Bilindiği gibi Türkler'in Müslüman Araplar'la ilk karşılaşmaları VIII. yüzyılın başlarında Horasan bölgesinde İran-Turan sınırında oldu. Bu tarihten sonra İslâm diniyle beraber Arapça, Samanoğulları'nın egemenliği devrinde Farsça adlar Türk aristokrat sınıfı tarafından önce unvan, sonra ad olarak kabul edilmeye başlamıştır. Taberî'nin (II, 1221) rivayetine göre, Horasan'daki Türk beylerinden Nizak Tarhan'ın bir yeğeninin de adı Osman idi. Kuteybe'nin emriyle 709 yılında

öldürülen bu Osman, Arapça ad alan ilk Türkler'den olsa gerek.

Arapça adların bu kadar erken girmeye başlamasına ve Türkler'in X. yüzyılın ilk yarısında devlet dini olarak İslâmiyet'i kabul etmelerine rağmen Türkçe ad alma geleneği zamanımıza kadar sürüp gelmiştir. Büyük Türk-İslâm imparatorluklarının kurucuları ve kumandanları, Türkçe ad taşıyorlardı. Gazneliler devletini kuranlar ve kumandanları Alptegin, Sevüktigin, Boğracık, Begtigin, Belgetigin... gibi adlar taşımışlardır. Karahanlılar hakanlığının Karahan, Togan, Satık Boğra' lar, Selçuklular devletini Tuğrul Beg, Çağrı Beg, Alparslanlar kurmuştur. Türk-Harezm devletini de Atsız, Tekeş, İlarslan' lar kurmuştu, son hükümdarının adı da Mengüberdi (Celâleddin) oldu.

Dikkate değer ki, geleneklerine çok bağlı olan halk tabakası içinden gelen bu devlet kurucularının torunları Arapça yahut Farsça ad almaya başlıyorlardı. Sevüktigin'in oğlu Mahmud, torunları Mes' ud, Mevdud, Muhammed gibi Arapça adlar almışlardır. Selçuklu soyunda da gitgide Arapça ve Farsça adlar çoğalmıştır. Hele son Anadolu Selçukluları «Şehname» deki tarihî veya efsanevî İran hükümdarlarının adlarını beğenmişlerdir.

Büyük Türk-İslâm devletlerinin dağılışından sonra beylikler kuran kimseler gene Türk halk tabakasından çıktıkları için Türkçe ad taşıyorlar. Selçuklu devletinin dağılışından sonra Herat'ta Aytigin, Horasan'da Yağmur, Boğra Tigin, İnak, Anadolu'da İnal, İlaldı, Demir Han, Yahşı, Tursunbey, Bunsuz, Turgut... gibi adlar taşıyan beyler görüyoruz. Danişmendliler' de Gümüş Tigin, Yağıbasan, Şam Atabegleri'nde Tuğtigin, Börü (Kurt), Erbil Atabegleri'nde Küçük b. Begtigin, Gökbörü, Ermenşahlar'da Bektemir, Kutlug, Aksunkur, Seğmen, Balaban; Azerbaycan Atabegleri'nde İldeniz, Kızıl Arslan, Kutlug İnanç, Özbek... gibi adlar vardır.

Sinop'ta son Selçuklular'a ve Candaroğulları'na ait 1212-1446 tarihli mezar taşlarında Tuğrul, Kutlugca, Yavaş, Artuk, Ayas, İldeniz, Tayboğa, İlbasmış, Koçkar, Oğulbeg, Yaşbeg, Beklemiş, Töre Hatun, Uslubeg b. Gündüz, Kaymaz adları okunmuştur.

XIII-XIV. yüzyıllarda Türkçe adlara en çok önem veren Türkler —birbirlerinden çok uzak yabancı ülkelerde yaşadıkları halde— Mısır'da ve Hindistan'da egemen olan Türkler olmuştur. Mısır'da ve Hindistan'da yazılan tarih ve tabakat kitapları, baştan başa Türkçe adlarla doludur. Mısır Kölemenleri'nin Türkçe ad ve unvanlarından 209'u J. Sauvaget tarafından toplanmış ve yayımlanmıştır (JA, 238. Cilt, sah. 31-58). Bu adları taşıyanların hepsi devlet adamlarıdır. Benim topladığım Kölemenler'e ait adların pek çoğu J.

Büyük Fransız müsteşriki Pelliot, Çin Türkistanı'nda keşfettiği eski Uygar yazmalarının başında.

Bir Budist tapınağındaki heykeller.

Sauvaget'nin listesinde bulunmuyor. Dikkate değer ki, Mısır'da hükümdarlık veya kumandanlık eden Kölemenler'in hepsinin adı (Çerkesler de dahil) Türkçe'dir (Aybeg, Kutuz, Baybars, Berke, Sülemiş, Kılavun, Ketboğa, Çakmak, Laçın, Küçük, Tatar, Barsbay, İnal, Temirboğa, Kayıtbay, Karaca, Yağmur, Yaruk, Başlamış, Aksunkur, Demiröz, Kutlu, Tulu «Tuvlu» gibi).

Mısır'da egemen olan Türkler'in adları, Arap yazarlarının dikkatini çekecek derecede çok ve önemli olmuştur. XIV. asırda Mısırlı tarihçilerden Kalkaşandî (1355-1418) «Subhu'l-Â'şâ» adlı büyük eserinde, Türkler'in ad ve ad verme geleneklerine temas etmiştir. Onun verdiği bilgiye göre, Türkler, ad koyarken, gördükleri ve bildikleri kuvvetli ve cesur şeylerin adlarını koyarlar. Onlar en çok Boğa adını seçerler. Bunun önüne de bir hayvan, ya da bir maden adı ilâve ederler. Meselâ, Tayboğa, Demirboğa gibi. Kalkaşandî gene şu Türkçe adları zikrediyor: Altınboğa, Karaboğa, Demir, Arslan, Tengiz, Yelboğa, Menekli (Benli) boğa, Tanrıvermiş, Aydemir, Bektemir, Akkuş, Dogan, İnal, Baybars... gibi. Gene Mısırlı Türk tarihçisi İbn Tangriberdi «El-Munhelu's-Sâfî» adlı eserinde Türkçe adlardan bahsederek Tulu adını şöyle izah ediyor: «Tulu ve Tulı da caizdir, birinci şekil meşhurdur. Bu adın manası gariptir. Bunun manasını ancak Türkçe'nin fasihleri biliyorlar. TU-Türkçe'de sancak üzerindeki nakışlı çelik parça demektir. Lu - ise izafe ekidir ki, TULU demek «sancak - tuğ sahibi» demektir.

XIII - XV. yüyıllarda Hindistan'da devletler kuran Türk hükümdar ve kumandanlarının çoğu Türkçe ad taşımışlardır. (Kutlu, Kutlug, Aybeg, İltutmuş, Boğrahan, Arslan, Tatar, Tuğrul, Kadırhan, Alphan, Toğluk, Küçlü v.b.).

Devlet kuran Türk soyları arasında Türkçe adlara en az önem veren soy, Osmanlı soyu olmuştur. Türk Osmanlı devletinin ilk kuruluşu sırasında Ertuğrul, Gündüzalp, Savcıalp, Orhan Bey gibi Türkçe adlar gördüğümüz halde, altı yüz yıllık egemenlikleri süresinde Osman soyundan gelen hakanların, Orhan'dan başka hiç biri Türkçe ad taşımamıştır. Bu arada şehzadeler içinde 6 Orhan, 2 Cengiz, 2 Korkut, 2 Savcı, 4 Ertuğrul, 1 Oğuzhan, Sultan (prensler) içinde 3 Selçuk'la, 2 Beyhan vardır.

Dede Korkut hikâyelerinde 55 kahraman adı geçmektedir. Bunlardan ancak ikisinin adı (Gaflet Kocaoğlu Şir Şemseddin ve Alp Rüstem) yabancıdır. Manas destanında üç yüz kadar kahramandan ancak Yakıp Han adı şüpheli olup kalanları hep Türkçe adlardır. Türkler arasında Arapça ve Farsça adların yayılmasına dinî sebepten ziyade dîvan edebiyatı sebep olmuştur.

Öz Türkçe Adlar

A. Acar
Adlı
Akat
Akbora
Akdemir
Aksungur
Alanbay
Alp
Alparslan
Alpay
Alptekin
Altay
Altın
Altuğ
Artuk
Arslan
Arslantaş
Artukbuğa
Aslı
Aslıhan
Atabey
Attila
Atsız
Aybey
Ayçe
Ayçıl
Ayçın
Aydın
Aydınalp
Aydoğdu
Ayhan
Aykut

B. Babur
Bahadır
Bala
Balı
Barak
Barsbay
Batu
Bayalun
Baybars
Bektaş
Beyhan
Bilbay
Bilge
Bilgehan
Boğaç
Bozkurt
Budak
Buğra
Bumin
Buyruk

C. Cebe
Cengiz

Ç. Çagatay
Çakmak
Çetin
Çiçek

D. Dağtekin
Demir
Demirkan
Deniz
Doğan
Doğanbay
Dumrul
Durmuş
Dursun

E. Erdoğan
Ertaş
Ertem

F. Filiz

G. Gazan
Giray
Gökalp
Gökçe
Gökhan
Göksel
Göktaş
Gönül
Güler
Gülsün
Gültekin
Gümüş
Gümüştekin
Gündüz
Güneri
Günhan
Günseli
Gürtekin

H. Hanbahadır
Hakan

I. Işıl

İ. İlhan
İnal
İnci
İsenbike
İstemi

K. Kağan
Kaplan
Karaca
Karacabey
Karahan
Karakaş
Karasu
Karatay
Kavurt
Kayaalp
Kayıhan
Kılıç
Kılıçarslan
Kınık
Koç
Koçbey
Koçhan
Korkmaz
Korkut
Kubılay
Kurt
Kutlu
Kutuz
Kürşad

L. Laçın

M. Mengü
Mengüç
Mengücek
Menteşe
Meral
Mete
Mutlu

N. Nogay
Noyan

O. Oğuz
Oğuzhan
Oktay
Olcay
Olcayto
Orhan
Oya
Ögedey

Ö. Öner
Öz
Özaydın
Özdemir
Özbek

P. Pars

S. Saltuk
Salur
Salurhan
Sancar
Saruhan
Satı
Savcı
Savtekin
Selcen
Selçuk
Sevil
Sevim
Sevinç
Solmaz
Subutay
Suna
Sungur
Sülemiş

T. Talay
Tanboğa
Tansu
Tarduş
Taştimur
Tekin
Teoman
Terken
Timur
Timurtaş
Tolun
Tomris
Toktamış
Toktaş
Toptimur
Tuğtekin
Tuğrul
Tulun
Tuman
Tumanbay
Tunç
Turan
Turbay
Turgay
Turgut
Turhan
Tülü
Tülün
Türk
Türkân
Türkeş

U. Uğursay
Uğur
Ulus
Ulushan
Umur

Y. Yağmur
Yalvaç
Yavuz
Yıldırım
Yıldız
Yılmaz

Büyük Bestekâr

HACI ÂRİF BEY

Aşağıda Türk musikisinin en büyük şarkı bestekârı olan Hacı Ârif Bey'in hayatını ve şahsiyetini anlatan bir yazı bulacaksınız. Bu, bir Türk bestekârı hakkında kaleme alınmış ilk monografidir.

Yazan: Yılmaz Öztuna

MEHMED Ârif Bey, 1831 yılının ikinci yarısında İstanbul'da Eyüpsultan semtinde doğdu. Eyüp şer'î mahkemesi kâtibi Ebû-Bekir Efendi'nin oğludur. Yani mütevazı bir ailenin çocuğu idi. Daha ibtidaî mektepte (ilkokulda) iken, sesinin fevkalâde güzelliği Eyüpsultan'da meşhur oldu; bu suretle musikiye istidatlı bir çocuk sıfatıyla nazar-ı dikkati çekti. Büyük bestekâr Eyyûbî Mehmed Bey'den (Ölümü: 1850) musiki öğrenmeye başladı. Mehmed Bey'in derslerine devam etmeden önce, kendisinden 6 yaş büyük olan istikbalin dâhî bestekârı Zekâi Efendi'den (Eyyûbî Hoca Hâfız Mehmed Zekâi Dede - Efendi: 1825 - 24.XI.1897) biraz musiki öğrenmişti. Kendisini Mehmed Bey'e götüren de Zekâi Efendi idi; Mehmed Bey, Zekâi Efendi'nin de hocası idi. İstidadını derhal anlayan Mehmed Bey, genç Ârif'e bir müddet ders verdi; sonra Mızıkay-ı Hümâyûn'a, yani Türk İmparatorluk Mızıkası'na girmesine delâlet etti. Mehmed Bey, Mızıkay-ı Hümâyûn'un Türk musikisi kısmında hoca idi; talebesine bu Saray konservatuvarında da ders vermeye devam etti.

1844'te Ârif, 13 yaşına gelmişti. Mehmed Bey'in tavassutu ile Bâb-ı Seraskerî yani millî savunma bakanlığının bir dairesine kâtip olarak girdi. Bir yandan da musikiye çalışıyor; sesinin güzelliği bütün İstanbul'da meşhur olmaya başlıyordu. Bizzat Sultan Abdülmecid'in (1839-1861) dikkat nazarını çeken bu müstesna istidat, Mehmed Bey'den sonra, Mızıkay-ı Hümâyûn'da, büyük bestekâr Hacı Hâşim Bey'in (1814-1868) derslerine devama başladı. Hâşim Bey'e talebe oluncaya kadar Mehmed Bey'den 30 fasıl öğrenmiş, zamanın tabirince «meşk etmiş» ti. Fevkalâde musiki kabiliyeti, mükemmel hâfızası, çok güzel sesi, ince zevkı, yüzünün asil hatları ve yakışıklılığı ile Ârif Bey, çok erken şöhret basamaklarına tırmanmaya başladı. En girift besteleri bir dinleyişte hatasız tekrar ediyordu. Bu haliyle en titiz üstatları bile hayrette bırakmıştı. Terbiye, nezaket ve kibarlık nümunesi de olan bu genci nihayet Sultan Mecid, mâbeynci olarak maiyetine aldı. Henüz 20 yaşına varmayan genç mâbeynci, binden fazla Türk musikisi parçasını ezber biliyordu. Bu sıralarda sakal salıverdi.

SARAY HAYATININ BAŞLANGICI

Ârif Bey, az sonra Harem-i Hümâyûn'daki bir kısım cariyelere musiki hocası tayin edildi. Talebesinin içinde Çeşm-i Dilber adında 15 yaşlarında bir Çerkes kızı vardı. Bu kız, fevkalâde güzelliğinden dolayı padişaha zevce olmaya namzet sa-

Bestekâr Hacı Ârif Bey

yılıyordu. Ârif Bey, Çeşm-i Dilber ile kalbî bir alâka kurdu. Bu alâkanın dedikodusu, az zamanda bütün Saray-ı Hümâyûn'a (Türk İmparatorluk Sarayına) yayıldı.

Ârif Bey, bu sıralarda «Hicazkâr-ı Kürdî» ve sonradan «Kürdî'li Hicazkâr» denen makamı bulmuştu. Bu makamdan

Geçdi zahm-î tîr-i hicrin tâ dil-î nâ-şâdıma

şarkısını, Çeşm-i Dilber için besteledi. Bestekâr olarak da şöhreti hızla yayılıyordu. Bu gibi şarkıları ile artık ayyuka çıkan dedikodulara son vermek için Sultan Mecid, Ârif Bey'i, o yaşında, 60 altın maaşla tekaüt etti. Çeşm-i Dilber ile evlenme iznini de verdi.

İLK AŞKI VE NETİCESİ

Çeşm-i Dilber, padişah tarafında cihazlanmıştı. Ârif Bey, gönül arzusuna ümidi hilâfına kavuşmuştu. Fakat saraydan ve padişahtan ayrıldığına da çok üzülüyordu. Saray-ı Hümâyûn'daki talebesi de, hocalarından ayrıldıklarından şikâyet ediyorlardı. Ârif Bey'i pek seven Sultan Mecid, dedikodular karşısında onu saraydan çıkarmaya mecbur olmuştu.

Çeşm-i Dilber Hanım'a gelince, Ârif Bey'in yakışıklılığına vurulmuştu. Fakat padişah zevcesi olmak hayalinden mahrum olunca, hırçınlıklara başladı. Kaldı ki, Ârif Bey'i çok beğenen saray cariyelerini ondan mahrum etmek gibi kadınca bir hevesle sonu evlenmekle neticelenen bu aşk oyununa giriştiği de söylenmiştir. Gerçekten, ancak 2 yıl Ârif Bey ile evli kaldı. Bu müddet içinde iki de çocuk dünyaya getirdi. Henüz 17 yaşında iken, Ârif Bey'i ve çocuklarını bıraktı; başka birisi ile evlendi. Bu hareketi, Çeşm-i Dilber'in tamamen serseri mizaçlı bir kadın olduğunu göstermektedir.

Ârif Bey, Cemil ve Nebiye isimlerinde ve henüz bebek olan oğlu ve kızı ile Taşlık'taki padişah ihsanı konağında yalnız kalmıştı. Çeşm-i Dilber, daha ilk günlerden başlayarak ve en küçük vesileleri bahane ederek ayrılma tekliflerinde bulunmuştu. Çeşm-i Dilber'i seven ve saraydan ayrılmak bahasına onunla evlenen Ârif Bey, böyle bir boşanmanın yaratacağı dedikoduları düşünerek tam iki sene bu cehennem hayatına katlanmıştı. Çeşm-i Dilber'in kendisini bırakıp gitmesi üzerine bestelediği Kürdî'li Hicazkâr'dan

Niçün terk eyleyip gitdin a zâlim?

şarkısı, bestekârın ince ve asil hüznünü tam manasıyla ifade etmektedir. Bu vesileyle bestelediği diğer şarkılarında da hislerini harikulâde bir güzellikle belirtmiştir. Ârif Bey, ticaretle meşgul bir adamla evlenen zevcesinin kendisine döneceğini uzun zaman ümit etmişti. Bu ümitle yazdığı Kürdî'li Hicazkâr'dan:

Düşer mî şânınâ ey şâh-i hûbân?

şaheseri, şarkı edebiyatımızın en seçkin parçalarındandır. Çeşm-i Dilber Hanım'ın, ikinci evlenmesinden bir kızı oldu. Bu kız, Tanburî Cemil Bey'in (1873-1916) ağabeyi Ahmed Bey ile evlenmiştir. Bu evlenmeden doğan kız da, şair Fâzıl Ahmed Aykaç'ın zevcesi olmuştur.

SARAYA DÖNÜŞÜ

Sultan Abdülmecid, seneler sonra, yaşı 30'a yaklaşmış olan Ârif Bey'i affetti. Tekrar mâbeynci yaptı ve tuhaftır, eski hatasını tekrarlayarak ilâveten Saray-ı Hümâyûn'daki cariyelere musiki hocası tayin etti. Bu hareketi, padişahın ne derece insan kıymeti bildiğini ve Ârif Bey'i ne kadar takdir ettiğini gösterir. Padişahın Ârif Bey'i affetmek için kesin kararını vermesine, bestekârın Sultanî-Irak'tan bestelediği:

Banâ lutf eyler iken sen - Neden menfûrun oldum ben?

şarkısı vesile olmuştur.

Ârif Bey, yakışıklılık ve dehası ile gene talebesi olan genç kızları kendisine bağlamakta gecikmedi. Eski dedikodular tazelendi. Bu genç kızların arasında Zülf-i Nigâr adındaki Çerkes güzelinin alâkasına, Ârif Bey de mukabele etti. Vak'a padişaha aksetti. Sultan Mecid, işin alevlenip büyümesini önlemek için, bu genç kız ile şımarık mâbeyncisinin derhal evlenmesini irâde etti.

İkinci evlenmesinden bir sene sonra Ârif Bey'in Rabîa adında bir kızı oldu. Fakat az sonra Zülf-i Nigâr Hanım, veremden öldü. Ârif Bey, sonsuz acılar içinde kaldı. Segâh'tan bestelediği:

Olmaz ilâc sîne-i sad - pâreme

şarkısı, bu kaybını terennüm eder.

SULTAN AZİZ DEVRİ

Ârif Bey, tekrar tekaüde sevk edilerek ikinci defa Saray tarafından evlendirilmişti. Bu izdivacının da facia ile son bulmasından az sonra, Sultan Mecid öldü. Yerine kardeşi Sultan Abdülaziz (1861-1876) tahta çıktı. Yeni padişah, Ârif Bey'den ancak bir yaş büyüktü. Bizzat iyi bir bestekârdı; ney çalıyordu. Ârif Bey'in dehasını tam manasıyla takdir ediyordu. Tam 30 yaşında bulunan büyük bestekârı, tekrar saraya aldı. Ârif Bey, saray fasıl heyetine ser-hânende, yani baş okuyucu olarak tayin edildi. Bu heyetin başında büyük şarkı bestekârı Ser-müezzin Miralay Rif'at Bey (1820-1888) bulunuyordu.

Tunus Beyi namına gelen Hayreddin Paşa'nın Sultan Mecid'den Beylik menşurunu alması.

Tâliin çok garip bir cilvesidir, iki sabıkası olduğu halde, Ârif Bey, ek vazife şeklinde saraydaki genç kızlara musiki hocası tayin edildi. Bu yıllarda artık şöhreti, o zamanki Türkiye imparatorluğunun pek geniş ülkelerine tamamen yayılmış bulunuyor, Kuzey Afrika'dan Orta Avrupa'ya kadar Türk şehirlerinde, şarkıları dilden düşmüyordu. Birçok bestekâr, Ârif Bey'i, onun açtığı çığırı taklit ve takip ediyorlardı. Günde birkaç şarkı bestelediği, birkaç dakikada irticalen beste yaptığı oluyordu.

ÜÇÜNCÜ AŞK MACERASI

Büyük bestekâr, gönlünü yeni bir aşka kaptırmaktan çekinmedi. Bu kere, Pertev-Niyâl Vâlide-Sultan'ın nedîmelerinden olan Nigârnîk ismindeki Çerkes kızı ile alâka kurdu. Bu alâka duyuldu. Padişah ve Vâlide-Sultan'ın tensibiyle Ârif Bey, bu genç kızla üçüncü izdivacını yaptı. Taşlık'taki konağını da bırakarak Zincirlikuyu'daki çiftliğinde yaşamaya başladı. Bu yıllarda gördüğü aşırı iltifat ve teveccühlerden, her isteğinin yerine getirilmesinden gurura kapılmıştı. Saray'daki en yüksek rütbeli kimselere yan çizmeye, hattâ hanedan üyelerine kaprisler yapmaya başladı. Nihayet kaprisleri son derece artınca, padişah, 40 altın maaşla Ârif Bey'i saraydan çıkardı. Ârif Bey, önce Şûrây-ı Devlet kâtipliğinde, sonra Beykoz maliye müdürlüğünde bulundu. 1871'de üçüncü kere saraydan ayrılmış, bu üçüncü saray hayatı, hepsinden uzun, tam 10 yıl sürmüştü. 1876'ya kadar 5 yıl memurluk yaptı.

DÖRDÜNCÜ DEFA SARAYA ALINIŞI

Bu sıralarda V. Sultan Murad, 3 aylık bir saltanattan sonra tahttan indirildi. Yerine kardeşi II. Abdülhamid (1876-1909) padişah oldu. Ârif Bey, 45 yaşına gelmişti. Bestekâr olarak şöhreti şahika noktasına erişmişti. Sultan Aziz, sevgili bestekârını saraydan çıkardıktan sonra bile kollamış, arada Mızıkay-ı Hümâyûn'a uğrayıp ders vermesine ses çıkartmamış, 5 sene bu suretle geçmişti. Ağabeyi Sultan Mecid gibi, Sultan Aziz de Ârif Bey'in bestelerini, büyük ve cömert ihsanlarla mükâfatlandırmayı âdet edinmişti.

Sultan Hamid, zor siyasî şartlar içinde tahta geçmişti. Babası ve amcası derecesinde Ârif Bey'e cömert davranmasına imkân yoktu. «Kolağası» rütbesiyle Ârif Bey'i Mızıkay-ı Hümâyûn'un Türk musikisi kısmına hoca olarak aldı. Büyük bestekâr, eski mevkiine erişememenin, kendisine göre, çok düşük bir rütbe verilmesinin asabiyeti içindeydi. Bu dördüncü

saraya alınışı zaten tesadüfen olmuştu. Sultan Hamid o derece meşgul bir insandı ki, Ârif Bey'in ruhî sarsıntıları ile uğraşmaya vakit ayıramazdı; devleti bizzat idareye hazırlanıyordu.

V. Sultan Murad'ın 3 aylık saltanatı müddetince Zencirlikuyu'daki çiftliğinde münzevi yaşayan ve ineklerinin sütünü satan Ârif Bey'in durumu, İran'ın İstanbul büyükelçisi Müşir (mareşal) Muhsin Han'ın kulağına gitmişti. Muhsin Han, 1873'ten 1891'e kadar İstanbul büyükelçiliğinde 18 yıl bulunmuş, İstanbul'daki corps diplomatique'in doyen'i olmuş bir zattır. Mükemmel Türkçe biliyor, Türk musikisini çok seviyordu. Büyük bestekâra pek kıymetli elmaslı bir tütün tabakası hediye etti. Bir gün II. Abdülhamid'le görüşürken de, İran'ın Türk imparatoru Nâsıreddin Şah'ın (1848-1896) Ârif Bey'i Tahran'daki sarayına davet ettiğini, izin verirse bestekârın bu daveti kabul edeceğini söyledi.

Sultan Hamid, Ârif Bey çapında bir dâhîyi Türkiye'den kaçırmanın tarihî mesuliyetini idrak edecek zekâda idi. Büyükelçiye, Ârif Bey'in Mızıkay-ı Hümâyûn'dan ayrılmış bulunduğunu katiyen işitmediğini, onun yerini dolduracak kimse olmadığından, nâmına Şah'tan özür dilemesini söyledi ve derhal büyük bestekârın saraya alınmasını irâde etti. Ârif Bey, o derece takdir görüyordu ki, vaktiyle Sultan Aziz devrinde İstanbul'u ziyaret eden Nâsıreddin Şah, kendisine Farsça bir şarkı takdim eden bestekâra altın para vermeye çekinmiş, şahsen çağırarak görüşmüş, iltifatta bulunmuş, Tahran'a dönünce de pek değerli hediyeler yollamıştı.

ÂRİF BEY'İN SON GÜNLERİ

Ârif Bey, amcası Sultan Aziz'e yaptığı şımarıklıkları Sultan Hamid'e de yaptı. Bir defasında padişah, birkaç yeni şarkısını bizzat Ârif Bey'den dinlemek istedi; huzuruna davet etti. Ârif Bey'in keyifsiz bir ânı idi; «Hastayım!» diyerek davete icabet etmedi. Ârif Bey'in hocasının hocası olan Büyük Dede Efendi'nin torunu Rif'at Bey, bestekârın kaprislerinden bıkmıştı; biraz da kıskanıyordu. Sultan Hamid'e: «Temâruz ediyor!» diyerek Ârif Bey'i şikâyet etti. Bunun üzerine padişah, bir mâbeynci göndererek Ârif Bey'in gelmesi hususunda ısrarda bulundu. Ârif Bey mâbeynciye, sanatta irâde-i hümâyûn geçmiyeceğini, babası Sultan Mecid'den, Sultan Hamid'in gösterdiğinden çok fazla riayet gördüğünü söyledi. Hattâ dilini tutmak âdeti olmadığı için, Sultan Hamid'in küçük bir şehzâde iken bir gün kendisini kucağında taşırken, üzerini kirlettiğini anlattı. Bu münasebetsizlik, saray terbiyesinde akıl almaz bir şeydi. Gerçekten vaktiyle Ârif Bey, kendisinden 11 yaş küçük olan Şehzâde Abdülhamid Efendi'yi kucağında taşıyacak derecede hanedana yaklaşmıştı. Fakat bu hususiyet içinde geçen protokol dışı vak'aların değil söylenmesi, hatırlanması bile bir suçtu.

Bunun üzerine sabrı taşan Padişah, büyük bestekârın, müddetsiz olarak Mızıkay-ı Hümâyûn'un bir odasında hapsini irâde etti. 50 gün bir odada hapsedilen Ârif Bey, bu hürriyetsizliğe tahammül edemedi. Nihâvend'den:

Ahterî düşkün garîb-û â'şık-î âvâreyim

şarkısını besteledi. Bu şarkının hükümdara okunması için Rif'at Bey'e rica etti. Rif'at Bey, kadirşinaslık gösterdi; şarkıyı padişahın huzurunda okuttu. Bunun üzerine bestekârın hapis cezasına nihayet verildi.

ÖLÜMÜ

Ârif Bey, bu vak'adan sonra Mızıkay-ı Hümâyûn'daki derslerine nadiren uğramaya başladı. Eskisi gibi ihsanlar alamıyor, elindeki parayı da müsrifçe harcamakta, hattâ padişahlar tarafından verilen hediyeleri satmakta beis görmüyordu. Son zamanlarda, üçüncü zevcesinden Hayriye adındaki kızı doğmuştu. Gene saraya gidiyor, hattâ Sultan Hamid'in üvey ve manevî annesi Perestû Vâlide-Sultan'ı, Pertevniyâl Vâlide-Sultan'ı ziyaret ediyor, iltifat görüyordu. Ölümünden bir sene evvel kalp hastalığına tutuldu. Bu hastalık, bestekârı büsbütün üzdü, büsbütün hayattan bıktırdı.

Gurûb etdî güneş, dünyâ karardı

Kürdî'li Hicazkâr şarkısını besteledikten bir müddet sonra, henüz erken bir çağda, 54 yaşında, 28 haziran 1885 günü, bir kalb krizine uğradı; Mızıkay-ı Hümâyûn'daki odasında, talebeleri arasında ve oğlu Cemil Bey'in kollarında öldü. Beşiktaş'taki Yahyâ-Efendi Dergâhı hazîresine gömüldü.

ÇOCUKLARI VE TORUNLARI

Ârif Bey'in ilk zevcesi Çeşm-i Dilber Hanım'dan Cemil Bey adındaki oğlu ile Nebiye Hanım adındaki kızı, ikinci zevcesi Zülf-i Nigâr Hanım'dan Rabîa Hanım ve son zevcesi Nigârnîk Hanım'dan da Hayriye Hanım isimlerini taşıyan kızları dünyaya gelmiştir. İlk izdivacı boşanma ile bitmiş, ikinci zevcesi ölmüş, üçüncüsü ise Ârif Bey'den sonra da yaşamıştır. Büyük çocuğu Cemil Bey'den nesli yürümüştür.

Ârif Bey'in öğretmenlik ettiği Dolmabahçe Sarayı'ndaki Harem Dairesi'nden bir görünüş.

Cemil Bey, Mızıkay-i Hümâyûn'un Batı musikisi kısmına girmiş ve meşhur bir violonselist olmuştur. Oğullarından Ârif Cemil Bey ölmüştür; diğer oğlu Abdülhâlik Bey hayattadır.

ŞAHSİYETİ, HUSUSİYETLERİ

Ârif Bey'in yüzü pek güzeldi. Son derece yakışıklı, pek kibar, nazik ve terbiyeli idi. Fakat bilhassa son zamanlarında, gördüğü büyük iltifatların ve geçirdiği ailevî felâketlerin tesiriyle asabî, mağrur, kaprisli, hattâ şımarık olmuştu. Son derecede zeki idi. Hâfıza kudreti, fevkalâde idi. Binlerce parçayı ezberden pürüzsüz okurdu. Büyük zevk sahibi idi. Bütün bunlarla ve musikiyi Zekâi Efendi, Mehmed Bey, Hâşim Bey gibi pek namlı üstatlardan öğrenmekle beraber, musiki bilgisinde, bunlar derecesine çıkamamış, fakat bestekârlıkta, topunu geçmiştir. Bestekârlıktaki dehasının, hocalarının en kabiliyetlisi olan Zekâi Efendi'den bile üstün olduğu, münakaşasız kabul edilebilir.

Ârif Bey, hiç bir sazı çalmasını da öğrenmemişti. Fakat pek üstat bir hânende idi. Sesi son derece lâtif ve falsosuz, okuyuş üslûbu harikulâde kibardı. Meclislerde pek aranan bir şahsiyetti. Çok güzel konuşur, nükteci, neş'eli, biraz müstehzi idi. Büyük dâhî Dede Efendi öldüğü zaman 13 yaşında idi; fakat onunla tanışmıştı: Hocası genç Zekâi Efendi, onu Dede Efendi'ye götürmüştü. Ârif Bey, büyük üstat tarafından çok takdir edilmiş, fevkalâde istidadı derhal sezilmiş, okuyuş tavrı pek beğenilmişti.

Gerçekten Ârif Bey'in ilhâmı, dâhiyane olduğu nispette de verimli idi. Bir gece 8 şarkı birden bestelemiş, başka bir gece de Sultan Abdülaziz'in verdiği bir güfteye 7 ayrı beste yapmıştı. Gene bu hükümdar zamanında İstanbul'u resmen ziyaret eden İran'ın Türk imparatoru Nâsıreddin Şah'a Hâfız-ı Şîrâzî'nin:

Elâ yâ eyyuha's-sâkıy, edir ke'sen wo nâwil-hâ

diye başlayan dîvânının ilk gazelini besteleyerek takdim etmiş, Şah, sanatkârın bestekârlık dehasına, okuyuşuna, nezaketine hayran olmuş, onu nişanla taltif etmişti.

Ârif Bey, son senelerinde gözlük takmaya başlamıştı.

MUSİKİ ŞAHSİYETİ

Ârif Bey, «**Mecmû'a-i Â'rif**» adını taşıyan bir güfte dergisi yayınlamıştır. Bu eserde 50 küsur makamdan 1 000 küsur eser ve bu arada kendi şarkıları yer alır. 17 mart 1873 günü, yani ölümünden 12 küsur sene evvel, İstanbul'da Vezirhanı'ndaki İbrahim Sırrı Efendi'nin matbaasında basılmıştır. 600 sayfa kadardır.

KÜRDÎ'Lİ HİCAZKÂR MAKAMI

Kürdî'li Hicazkâr makamını Ârif Bey bulmuş, bu makamdan 70 kadar şarkı bestelemiştir; bu 70 şarkısının ancak 26'sı besteleriyle beraber zamanımıza kalmıştır. Nihâvend'den sonra en fazla da bu makamı kullanmıştır. Makam, tahminen 125 yıl önce ortaya çıkarılmıştır. Ârif Bey'den sonra da çok rağbet görmüş olan Kürdî'li Hicazkâr'dan bugün elimizde 900'e yakın eser vardır (Hicaz, Uşşak, Nihâvend, Hüzzâm ve Hüseynî makamlarından sonra 6. geliyor). Bu makam en çok ve bilhassa şarkılarda kullanılmıştır. Makamın güzelliği, şuhluğu ve genişliği, bu rağbeti görmesine sebep olmuştur. Asıl Kürdî'li Hicazkâr, Kürdî makamının bir derece pest perdesindeki yani rast (sol) üzerindeki şeddinden ibarettir. Yani bir «basit şed makam» dır. Güçlü'sü, 4. derecesi olan çârgâh (do) perdesidir. Donanım'ına 3 tane küçük-mücenneb bemolü (si, mi ve la için) konur. Kürdî gibi, bunun da niseb-i şerîfe'si «tam» yani «9» dur. Dizisinin seyri, umumiyetle inici'dir. Orta sekizli'sindeki sesleri, tizden peste doğru olmak üzere şöyledir: Gerdâniye, acem, nîm-hisâr, nevâ, çârgâh, kürdî, nîm-zengûle ve rast. Ârif Bey'de daha fazla tesadüf edilen makam dizisi budur. Fakat makamın ikinci bir şekli daha vardır: Bu, bir mürekkep makamdır ve Hicazkâr ile Kürdî dizilerinden veya sadece Hicazkâr'dan sonra kürdî dörtlüsü'nden ibarettir. 3 bemol ile donanır. Nota içinde, Hicazkâr için fa bakıyye diyezi ile, si bekar ve si koma bemolü eklenir. Makama «Kürdî'li Hicazkâr» veya şimdi kullanılmayan «Hicazkâr-Kürdî» adının verilmesi, ilkin Hicazkâr ile Kürdî'den mürekkep şeklinin kullanılışı dolayısıyladır. Şimdi artık hemen daima basit şekli, yani Kürdî makamının rast perdesindeki şeddi kullanılmaktadır.

MÜSEMMEN USULÜ

«Müsemmen» usulünü de Ârif Bey bulmuştur. Türk musikisindeki bütün küçük usuller çok eski olduğu halde, Müsemmen'in ancak bir asrı birkaç yıl geçen bir geçmişi vardır. Bir zamanlar, hiç bir mana ifade etmeyen «katakofti» kelimesi, bu usul için kullanılmışsa da, «müsemmen», «sekizli» demek olduğundan, bu adlandırma çok münasiptir. Usul, 8 zamanlı ve 3 darblıdır. 8 zamanlı olarak, bir de 5 darblı meşhur Düyek vardır; fakat yapılışı, Müsemmen'inkine zıttır. Ârif Bey'in Müsemmen'i, Devr-i Hindî'ye karşılık Devr-i Tûrân'ın münasebetinden ilham alarak Düyek'e karşılık terkîb ettiği anlaşılıyor. Müsemmen, şimdiye kadar yalnız şarkı şeklinde kullanılmıştır. Ters konmuş bir Türk Aksağı ile tek darblı bir Semâî'den mürekkeptir. Vuruluşu şöyledir: Düm (3 zamanlı, kuvvetli), tek (2 zamanlı yarı kuvvetli) ve tek (3 zamanlı, kuvvetli). Esasen ağır bir karakteri olan Müsemmen'in 8/4 Ağır Müsemmen mertebesi, yalnız bir-iki şarkıda görülmüştür.

TALEBESİ

Ârif Bey'in birçok talebesi olmuştur. Kanunî Mehmed Bey (ölümü: 1925), Hânende Şeyh Mustafa Servet Efendi (1841-25. III. 1918), Miralay Flütist Zâti Arca (1863-4. VIII. 1951), Leon Hancıyan (1833-11. VII. 1947), rastgele sayılmış ve bestekârlıkla ün yapmış talebesi arasındadır Fakat Ârif Bey'in dâhî talebesi, onun ölümünde 25 yaşında olan, hocasından 29 yaş küçük bulunan ve 31 yaşında ölen Şevki Bey'dir (1860-16. VII. 1891). Şevki Bey, şarkı formunun Türk musikisinde Ârif Bey'den sonra en büyük bestekârıdır ve bu form onunla artık emsalsiz bir rağbet kazanmıştır.

TÜRK MUSİKİSİNDEKİ MEVKİİ

Ârif Bey, Türk musikisi tarihinde Hammâmî-zâde Büyük İsmail Dede-Efendi (9.I.1778-30.XI.1846) ile Hüseyin Sâdeddin Arel (18.XII.1880 - 6.V.1955) arasında geçen bestekârların en büyüğüdür. Bu 2 bestekâr arasında geçen Dellâl-zâde Hacı İsmail Efendi (1805-1869) Zekâî Dede-Efendi, Tanbûrî Hâfız Ali Efendi (1836-1902), Şevki Bey, Neyzen Mehmed Rahmi Bey (1864-29.IV.1924), Kaymakam Hoca İsmail Hakkı Bey (1860-30.XII.1927) ve Tanburî Cemil Bey gibi 7 büyük sanatkâr bu hükme dahildir.

Ârif Bey, bir «şarkı bestekârı» dır ve şarkı formunu kullanan bestekârların en büyüğüdür. Bugün elimizde 326 şarkısı bulunuyor. Bazı şarkı bestekârları 500'e, hattâ 1 000'e yakın şarkı bestelemişlerse de, bunların ancak bir kısmı besteleri, yani notalarıyla zamanımıza kadar gelebilmiştir. Onun için, elimizde hiç bir bestekâra ait besteli 326 şarkı yoktur.

(Devamı ve sonu gelecek sayımızda)

Donanma Cemiyeti

Yazan: Osman Öndeş

II. ABDÜLHAMİD'İN saltanatında ün salmış iki mühim bahriye nazırı vardır. Birincisi Hasan Hüsnü Paşa'dır. 15 yıl süren bahriye nazırlığı sırasında imparatorluğun gemilerini çürütmesiyle tanınmıştır.

İkinci şahıs Hasan Rami Paşa'dır. II. Abdülhamid zamanında uzun bir süre bahriye nazırlığında bulunmuş ve Hasan Hüsnü Paşa gibi kötü bir şöhretle tanınmıştır. Hattâ bu sebeple adının verdiği kolaylıktan dolayı ona «Harâmî Paşa» lâkabı verilmişti. Hasan Rami Paşa 1908' de bahriye hayatını anlatan bir hâtırat yayınlamıştı. Paşa, devrindeki Osmanlı donanmasının acıklı halini şöyle anlatmaktadır:

«1313 (1897) senesi mart ayının altıncı günü akşamı, Mes'udiye, Hamidiye, Osmaniye ve Aziziye fırkateynleri, Necm-i Şevket korvetiyle, Hizebr dubası ve üç kıt'a birinci sınıf torpito istimbotundan teşekkül eden Osmanlı filosu Haliç'ten rabıtayı keserek selâmetle Unkapanı köprüsünden geçti. İkinci köprüden geçerken Mesudiye fırkateyninin sekiz kıta kazanından üçü patlamakla, büyük bir müşkülât çıktı. O anda bahriye kaidelerine göre demir atmak iktiza ettiyse de, donanmanın denize çıkışını seyir ve alkışlamak için köprülerin üzerinde ve sahillerde ve binaların balkonlarında ve tepelerde toplanan halkın ve bilhassa Osmanlı gemilerinin çıkışını takip etmesi muhtemel olan birçok yabancıların karşısında, en güzide bir harp gemisinin filodan çıkarak demirleyişi teessüf ve hicabı mucip olacağı düşüncesine binaen, geri kalan kazanlarla denize açılmaya mecburiyet görülmüş ve Sarayburnu dolaşılıp Marmara'ya doğru yol verilmiştir.

«Bu esnada Mes'udiye'nin güvertesine bir göz gezdiren bulunsaydı, ne derecede gayri muntazam ve alelâcele bir surette hareket olunduğuna kanaat hasıl ederdi. Donanmanın o günkü erlerini birkaç gün evvel memleketlerinden gelmiş orta yaşlı ve ikinci defa göreve çağırılan redif efradı teşkil ettiğinden, vazifelerin yapılması esnasında çeşitli zorluklar baş gösterdiği gibi, mart ayının ahkâmından olup, gece yarısı şiddetle esmeye başlayan karayel fırtınası sebebiyle büyük müşkülâtla karşılaşılmıştır. Fırtına şiddetini hadden fazla arttırdığında, gemiler arasında gece muhaberat için, yabancı bahriyelerde kullanılmakta olan mükemmel elektrikli gece işaret fenerlerinden sarfınazar, şimdi terk edilmiş bulunan yirmi sene evvelki, içlerine mum dikilmiş işaret fenerleri dahi eksik bulunduğundan, ziyadesiyle sıkıntı çekilmiş ve Hizebr dubası büsbütün gözden kaybolup, ne olduğuna dair malûmat alınamamış ise de, iki gün sonra İmralı adasının kayalıkları üzerine düşüp oturmuş olduğu tespit edilmiştir.

«Bu acemi efrad ile harp gemilerinin toplu olarak seyrüseferi için lâzım olan mühim noksanla, şiddetli fırtınaya karşı, muhakkak Hazret-i Peygamber'in ruhaniyetinin bir yardımı eseri olarak ertesi günü öğle vakti Gelibolu burnu görülmüş ve Hamidiye fırkateyni su almaya başladığından, ayrıca Mes'udiye fırkateyninin kazanlarının tamiri icap ettiğinden mecburen Lâpseki limanına demirlenmiştir.

«Hamidiye fırkateyninin tulumbaları istenen kuvveti haiz olmadığından, suların boşaltılmasında büyük müşküllere dûçar kalınmış, fakat bahriye nezareti makamından Nâra limanına müteveccihen hareketimiz hakkında müteaddit telgrafnameler çekilmekte oluşundan mecburen harekette acele edilmiş ve martın onuncu günü sabahı erkenden demir alınarak Kale-i Sultaniye'nin Nâra limanına müteveccihen hareket edilmişse de, Hamidiye fırkateyni yapılışındaki hatadan dolayı ancak iki saat kadar bir müddet zarfında demir alabildiğinden, Lâpseki açığında beklemeye mecburiyet hasıl olmakla, Allah'ın izniyle ancak öğle üzeri Nâra limanına varmak nasip ve müyesser olmuştur.»

Hasan Rami Paşa hâtıratına, atış talimi için bahriye nezaretine müracaat edişini ve müsaade alarak gemilerin atış yaptıklarını anlatarak devam etmektedir. Fakat netice son derece elem verici olmuştur:

«Saat sekize kadar atışlara devam edip sonra Nâra limanına avdet edildi. Burada Von Hofe ve Hayri Paşalar'la, süvari beyler ve komisyon heyeti her gemiyi tetkik ve muayeneden geçirdi. Osmaniye fırkateyninin on sekiz topundan on altısı tamir ve tesviyesi buraca imkânsız bir halde muattal kalmıştır. Tabyada bulunan toplar kızaklarından fırlayıp bazıları iki buçuk metre kadar bir açığa devrilmiştir. Krupp toplarının ekserisinin hidrolik piston rodları kırılmış ve bazı aksamı parçalanmıştır. Bunlardan sancak tarafta bulunan üçüncü toptan bir civata fırlayıp bir top mermisi gibi şiddet ve sür'atle mukabil tarafa kadar gitmiş ve bunun tesiratına Cenâb-ı Hakk'ın bir lûtfu ilâhîsi olarak kimse hedef olmayıp, sancak taraftaki on beş santimetrelik birinci top dahi bir metre kadar kızağından ayrılmıştır.

«Aziziye fırkateyninin topları'na gelince; kıçtaki yirmi dört santimetrelik topun hidrolik silindirinin kapağı çatlamış ve Armstrong topları ayniyle Osmaniye fırkateynindeki gibi tahribata uğrayıp, altı fontlukların dahi milleri zedelenmiş, velhasıl üç sefinenin silâhlarındaki perişanlık keder verici bir harabe manzarasını almıştır. Neticede bu donanma ile düşmana karşı çıkılamayacağı müşterek bir raporla padişaha bildirilmiş ve yeni bir donanma satın alınması istirham edilmiştir.»

İşte Donanma-i Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti, böyle bir ortamda kuruldu. Bu cemiyetin çıkardığı mecmuada şöyle deniliyordu:

«1326 (1910) senesi martı idi. Donanma-i Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti, milletin hamiyetinin feveranı karşısında hayretler içinde kaldı. Çünkü teşekkül tarihinden ancak dokuz ay geçtiği halde, hayatını, varlığını milletin ilerdeki azametine yarayacak bir hale getirmişti. İşte bu şükran beyanı ile mecmuamız ikinci sene-i devriyesini idrak etmektedir.

«Cemiyet, asıl geçen sene şubat ayından sonra bütün cihanın enzar-ı dikkat ve istihsanını celbetti. Dem geldi ki, haftada altmış lira tevdiat oldu. Bu esnada Şihav fabrikasından dört torpido muhribi satın alındı. Bunlar peyderpey gelirken, zırhlılara görülen ihtiyaç cemiyeti, ikinci fakat büyük bir teşebbüse sevk etti. Bir milyon lira değerinde iki zırhlı daha mübayaa olundu. Elyevm, mazi-i şevketimizin kahraman nâmdarlarının ism-i mübarekine izafet ile bu iki zırhlı cemiyetin gayretiyle satın alındı.

«Diğer bir kaydımız ise yakında gelecek olan nakliye gemileridir ki, hükümetin bu gibi teknelere olan ihtiyacı hepimizin malûmu olmak gerektir. Üçüncü teşebbüsten sonra cemiyet görevine son vermeyecektir. Buna ihtimal vermek, milletin hamiyet ve fedakârlıklarından ümit kesmek olur. Halbuki istikbâl bize bakıyor. Halbuki, millet fedakârlığa amade duruyor. Çünkü hayat ve haysiyetinin taarruzdan korunması için donanmaya o kadar ihtiyaç var ki!

«Muhteşem Osmanlı! Sen, o nihayetsiz sahillerinde Osmanlı zırhlısı bekleyerek senelerce elîm, haysiyet kırıcı demler geçirdin. Artık o teessürün çok sürmeyecek. Çünkü ilk hareket büyük bir himmet azmi ile başladı. Artık komşuları düşündürmeye başlayan ilk filo, sahillerimizde geziniyor. Yarın büyük bir filo, gaspedilmek mutad olan Osmanlılık hakkını şanlı toplarıyla müdafaa edecek. İşte ilk adım! Sen o hatveyi takip et... Fütur etme, tereddüt etme; her zaman söylüyoruz, hakikat yaman, istikbal müthiştir.»

BERLİN DONANMA CEMİYETİ

Millet o derece ilerlemeye, yükselmeye susamıştı ki, tarihin hiç bir devrinde ve hiç bir ülkesinde cereyan etmemiş olan bağış, Türk ülkesinde vuku buluyordu. Berlin Donanma Cemiyeti işte bu özlemi duyan bir avuç aydın Türk hekimlerinin teşebbüsüyle kurulmuştur. O anları yaşayan Doktor Fâzıl Berki Bey hatıralarını şöyle kaleme alıyordu:

«22 şubat 1326 (1910) da Almanya ordusundaki sıhhiye teşkilâtını tetkika memuren Berlin'de bulunan askerî hekimleri-

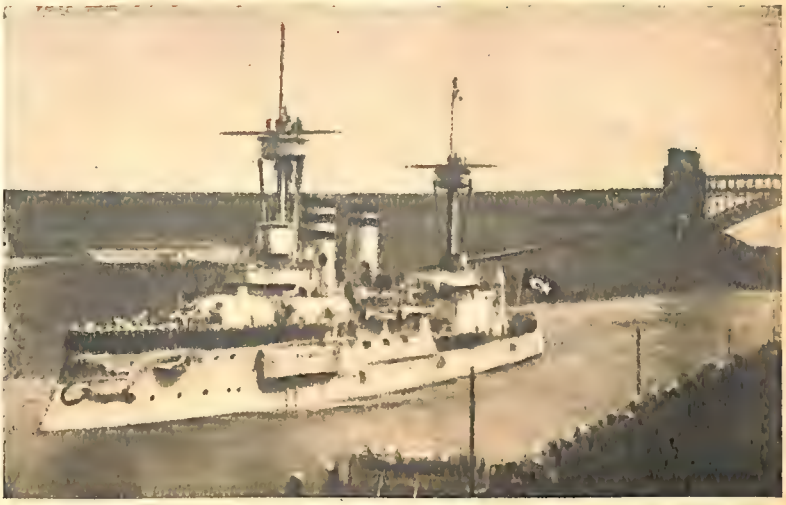

O devirde Donanma Cemiyeti tarafından alınan Turgut Reis zırhlısı.

mizin, dün gece kendi aralarında tertip ettikleri bir ziyafet pek parlak ve vatanperverâne şekilde neticelenmiştir. Münevver bir salon, çiçeklerle müzeyyen bir masa etrafında, vatan hasretiyle yanan on dört Osmanlı toplanmış, alenî surette tecelliye fırsat arayan Osmanlılık hissiyatı galeyana hazır, zemin ve vasat da buna müsait...

«Yemeğin ortalarına doğru irat olunan nutuklar pek hararetli ve pek samimî idi. Bütün bunlar, ittihada ahdetmiş Osmanlı milletinin terakki yolunda mes'ut gayelerine ulaşmak temennisini taşıyor. Sofradan kalkılacağı sırada bir iki söz de ben söyledim. Sözün mecrasını bir aralık Donanma Cemiyeti'nin maksadına, hizmetine, donanmaya olan ihtiyacımıza intikal ettirdim. Vatana şiddetle muhabbetleri olduğu belli bulunan bu zevata karşı yönelen sözü uzatmanın fazla olduğunu bildiğim için, Berlin Osmanlı Donanma Cemiyeti'nin teşkil edilmesini teklif ve istirham ettim. Bu teklif ittifakla derhal kabul olunarak cemiyetin şubesi hemen teşkil olundu. O anda Doktor Vefik Nâbi Bey: «Benden ayda 28 kuruş,» diyerek taahhüt defterine imza attı. Defter elden ele dolaşmakta iken Eczacı Şahap Beyin: «Şu portakalı donanmamız ianesi için müzayedeye vazediyorum,» demesi üzerine, benden şu kadar, benden bu kadar sesleri süratle işitildi. Öyle bir haldeydik ki, ianeleri tespit vazifesini üzerine alan Doktor İbrahim Refik Bey, rakamları güç zaptediyordu. Hamiyet müsabakası hararetlenmişti. Artık herkes ayakta ve heyecan içinde idi. Beşinci dakikanın nihayetinde 2 960 kuruşa baliğ olan portakal bedeli Dr. Kutsî Bey'e teslim olunurken, köşede duran piyano etrafına toplanılıyor ve bir şarkı duyulmaya başlıyordu:

Ey vatan, ey ümm-i müşfik şâd-ü handân ol bugün

«Ruhları okşayan bu sadanın ardından, «Yaşasın Donanma-i Osmanî» nidaları ile toplantıya son verildi. Bu hamiyet levhası ev sahibemiz Madam Lips'in hayret ve takdirini çekmişti. O da Osmanlı Donanması için 29 kuruşunun kabul olunmasını rica etti. Hasılı o gece toplantıda bulunan Dr. Tevfik Bey, Dr. Süleyman Emin Bey, Eczacı Âdil Bey, Dr. Hüsnü Bey, Dr. İbrahim Refik Bey, Dr. Cemil Bey, Dr. Rauf Fehmi Bey, Dr. Nedim Bey, Eczacı Şahap Bey, Dr. Ömer Lutfi Bey, Dr. Vefik Nahid Bey, Dr. Kutsî Bey, Eczacı Şefik Bey, Madam Lips'den teşekkül eden grubumuzun hissettiği vicdanî sevinci yaşadıkça unutmak kabil değildir.»

BİR MİLLET NELERE KADİRDİ

Donanma-i Osmanî Muavenet-i Millîye Cemiyeti Merkez-i Umumîsi'nin 6 temmuz 1326 tarihinden, 30 haziran 1327 tarihine kadar 326 günlük mesaisinde Türk milletinin feragat ve vatanseverlik nümuneleri doludur. İane miktarını artırmak için muhtelif komisyonlar kurulmuştur. Piyango komisyonu, nakliye gemileri komisyonu, sergi komisyonu, kibrit ve sigara kâğıdı komisyonu bu heyetlerden bazılarıdır. Cemiyetin 30 haziran 1327 tarihli raporunda «Sefain-i Nakliye Komisyonu» hakkında şu kayıtlar mevcuttur:

«Hükümetçe görülen acele ve lüzum üzerine, cemiyet tarafından harp gemileri alınması süresince behemehal ilkbahara kadar mümkün olduğu nispette nakliye gemisi alınmasının lüzumu, gerek harbiye nezaretinden ve gerekse meclis-i vükelâ kararı ile sadâret makamından bildirildiğinden, şimdilik ayda birer taneden 6 nakliye gemisinin satın alınmasına karar verilmiştir. Vaki karara tevfikan cemiyetimizce teşkil olunan bir komisyon, İngiltere'den her türlü matlup ve evsafı haiz, Lloyd ve Bord of Traid müesseselerinin şahadetnameleri bulunan 5 nakliye gemisi satın almış ve bunlardan İstanbul'a gelen ilk ikisinin adlarını, büyük insanların namlarına ittibaen REŞİD PAŞA ve MİDHAT PAŞA koymuştur.

«Trablusgarp donanmasızlıktan yanıyor», «Donanma ianesine koş!» diye başlıklarla yayınlanan sayısız makaleler meyanında, millet, şehirlisi ve köylüsü ile seferber olmuş, akla, hayale gelmez her şeyini hibeye gayret etmiştir. Mahsulâttan aynî olarak iane toplanılmıştır. Sadece Ankara ve Konya vilâyetleri köylüsünün buğday mahsulünden 14 vagon iane elde edilmiştir. Karadeniz halkının fındık mahsulüne satış bedelleri üzerinden bir miktar zam yapılmış ve bu paralar dahi cemiyete terk edilmiştir. Hattâ II. Sultan Abdülhamid'in şahsî serveti dahi satılmış, ayrıca memba sularına el konulmak istenilmiştir.

Padişah II. Sultan Abdülhamid'in serveti hakkında da şöyle denilmektedir:

«Hal'edilmiş olan padişah II. Abdülhamid'e ait para, tahvil ve mücevherat cemiyetimize terk edilmiş olmakla beraber, bunların içinden tarihî kıymeti olanların hariç tutulduğu, ancak geri kalanlarının hükümetçe devrine müsaade edildiği malûmdur. Osmanlı Bankası'ndan bu mücevherat ve saire karşılığı olarak 14 796 000 kuruş çekilerek TURGUT REİS ve BARBAROS HAYREDDİN zırhlılarının geri kalan bedelleri ödenmiştir.»

BARBAROS HAYREDDİN ve TURGUT REİS namları ile Osmanlı donanmasına katılan bu zırhlılar, Almanya'dan satın alınmıştır. Cemiyetin malî kudreti gemilerin bedellerini bir seferde ödemeye muktedir olamamış ve hükümetin kefilliği sayesinde 20 adet bononun 20 ayda ve beher bono 83 083 449 kuruş 20 para şeklinde değerlendirilerek ödeme yapılmıştır.

Muhtelif sebeplerle hasar görmüş, silik ve noksan vezinli olan paralar, değerlerini kaybettiklerinden cemiyete binlercesi iane edilmişti. Hükümet kararı ile bu paralar Darphane'de hakikî değeri üzerinden kabul edilmiş ve cemiyete 123 397 kuruş ödenmiştir. Cemiyetin yaptığı muhaberat; telgraf, paket ve posta işleri tamamiyle ücretten muaf tutulmuştur. Meclis-i vükelâ kararı ile evrak ve senetleri dahi damga resmine tabi olmamıştır.

REŞİD PAŞA VE MİDHAT PAŞA GELİYOR

Aylardır coşkunluk içinde ianeler toplayan ve hediyelerde bulunan millet, artık satın aldığı gemilerini beklemektedir. Nakliye gemilerinden ilk olarak REŞİD PAŞA ve MİDHAT PAŞA'nın yola çıktığının bildirilmesi, heyecanı son haddine vardırmıştır. İstanbullular günlerce Marmara'da ufukta belirecek gemilerini aramışlardır. Nihayet o mes'ut anlar gelmiştir. Gemilerin karşılanışı şöyle anlatılmaktadır:

«Aylar geçiyor. Bu azm-ü emel ve bunun netice-i mahsulü meyvasını veriyordu. Yâdigâr-ı Milletler, Nümûne-i Hamîyetler, Gayret-i Vatanîyeler ve en sonra Turgutlar, Barbaroslar Osmanlı sahillerine bütün Osmanlılar'ın selâm hürmetini tasdike gelmişlerdi. Demek hayal, hakikat oluyordu. Ne mes'ut bir hakikat.

«REŞİD PAŞA ve MİDHAT PAŞA gelirken, işte bu mes'ut hakikatlerden biri daha vücut buluverdi. Onlar birer vapur olarak değil, bu devleti yükseltmek için bütün hayatını vakfetmiş iki hakikî kurtarıcı gibi bekleniyordu.

«Vapurlar, Sarayburnu'ndan görününce bekleyenlerin heyecanı son haddini buldu. Havanın çok güzel oluşu, bu iki vapuru istikbal için gelen kalabalığı bir kat daha sevindiriyor, sahiller mahşerî bir hale dönüyordu...

«Rıhtıma yanaşan REŞİD PAŞA'ya ilk defa, cemiyetin merkez-i umumî heyeti idare reisi Şefik Bey ve imam efendi girmiş, bunu müteakip heyecanla şubeler azâları ve ahaliden mürekkep bir kalabalık güvertede yapılan derin duaya bütün kalpleri ile «âmin» demişlerdir. Bilâhara MİDHAT PAŞA, Mes'udiye mızıkasının aheng-i terennümü ile REŞİD PAŞA'yla beraber Boğaz'da bir gezinti yapmış ve Dolmabahçe Sarayı önünde demirleyip, cemiyetin reis-i âzamı olan Padişah'a takdim-i tazimat eylemiştir. 1901 senesi temmuz ayında İngiltere'de inşa edilmiş olan bu vapurların aziz milletimize ve Osmanlı donanmasına hayırlı olmasını Cenâb-ı Hak'tan dileyelim.»

Milletin şevk ile muazzam meblâğlara varan yardımı, gayeye vâsıl olmuştu. Her şehirde, kasabada cemiyetin şubeleri kurulmuştu. Ayrıca fertler bütün güçleriyle

bu kampanyaya katıldılar. Ara sokak kahvelerinde çalışan gramofonun dinleme bedeli artırma ile ahaliden toplanarak yardım sağlandığı gibi, bakkalların bir okka şekeri müşterilerine aynı şekilde satarak yardım usulleri buldukları oluyordu. Meselâ kitaplar dolduran yardım listelerinden birinde şunlar yazılıydı:

«Eyüp'te Kızılmescit mahallesinde kahveci Hacı Mehmed Efendi'nin kahvesinde delâletiyle çalınan gramofon borusuna ahali-i hamiyet mendan tarafından cemiyete terk olunan ... 143 kuruş 35 para.

Erbab-ı hamiyet tarafından cemiyete terk edilen 311 adet fes bedeli olup, Mercan'da Ticaret hanında 9 sayılı odada oturan Artin Beremyan Efendi tarafından: 739 kuruş.

Anadolukavağı'nda ahali-i hamiyetmendan tarafından kahveci Tevfik Efendi'nin kahvesinde müzayede olunan çay esmanı (bedeli): 200 kuruş.

Kadıköy İnas rüştiyesi ikinci sınıf talebeleri tarafından: 5 220 kuruş.

Kahire'de Aziz İzzet Paşa Hazretleri tarafından: 11 080 kuruş 32 para.

Süleymaniye'de Mehmed Ağa'nın kahvesinde hanende Salim Bey marifetiyle müzayede edilen gümüş enfiye kutusu bedeli: 553 kuruş 20 para.

ACI BİR SON

İaneye katılmak için yazarlar kitaplarının satışlarını Donanma Cemiyeti'ne hibe ederlerken, birçok bestekârlar, marşlar besteliyor ve bunların notalarının satışlarından gelen hasılatı Cemiyete terk ediyorlardı.

SULTAN OSMAN ve SULTAN REŞAD zırhlıları, İngiltere'ye sipariş edilmişti. Lâkin İngilizler mevcut siyasî durumdan istifade ederek bizi oyalıyorlardı. Gemilerden SULTAN OSMAN tamamlandığında, gemiyi almak üzere gelmiş bulunan Türk denizcilerine mâni olundu ve Yunanlılar'ın bir denizaltı ile yolda gemiyi batıracakları haberi yayıldı. Böylece geminin SULTAN REŞAD bitene kadar bekletilmesi sağlandı. Bir müddet sonra da Bahriye Bakanı Churchill, gemilere el konduğunu açıklıyordu. O zaman New Castle-Tyne nehri civarında iskân edilmiş bulunan 500 Türk denizcisi, başlarında komutanları olduğu halde, gemilerini işgal ederek Türk bayrağını çekeceklerini söylediler. Fakat İngiliz Amirallik Dairesi sert bir lisanla, böyle bir şeye teşebbüs edilecek olursa, silâha müracaatın mümkün bulunduğunu bildirdi. Milletin rızkından, canından ayırıp topladığı ve o devirde 30 milyon dolara baliğ olan para, İngiltere tarafından teslim alındığı halde iade edilmedi. Hariciye Bakanı Sir Edward Grey, Tyne nehri üzerinde yapılan bu acayip korsanlığı Türkiye'ye bildirirken, ödenmiş olan paradan dolayı samimî üzüntü duyduklarını açıklıyordu. akti geldiğinde Büyük Britanya İmparatorluğu bunu muhakkak dikkati nazara alacaktı!

Donanma Cemiyeti'nin Almanya'dan aldığı diğer bir zırhlı: Barbaros Hayreddin.

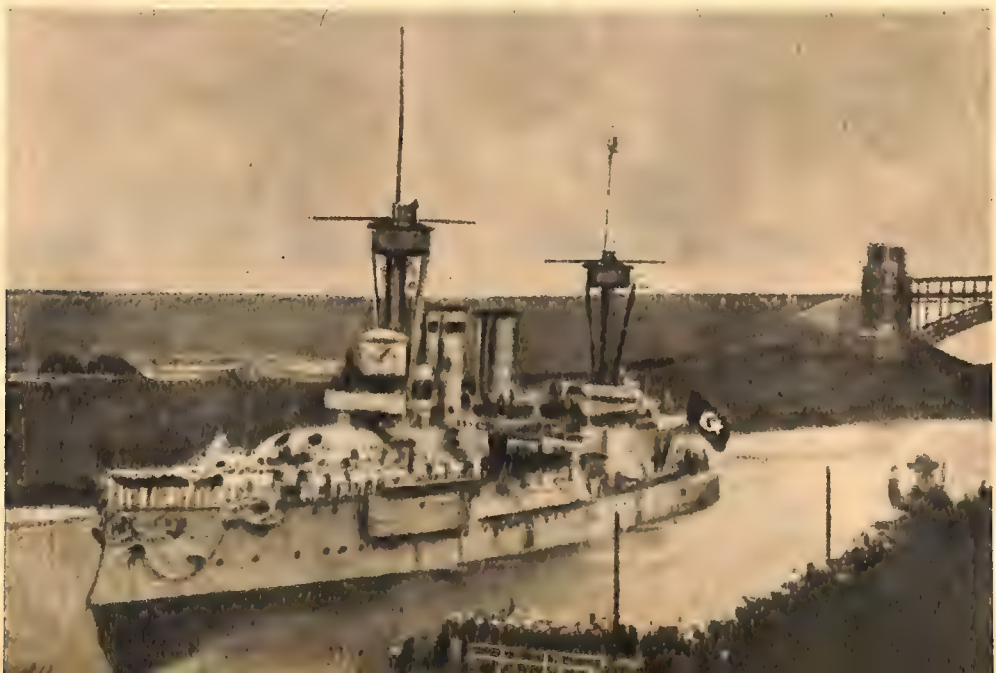

İstanbul'un Dünü ve Bugünü

Kabataş

İstanbul'un emektar araba vapuru iskelesi Kabataş, elli yıl önce yukarıda görüldüğü gibiydi. Bugün büyük değişikliklerle modern hale getirildi.

Bir Caminin İki Hali

Üsküdar iskelesindeki Vâlide Camiinin önü eskiden sıra sıra dükkânlarla kaplıydı. Tarihî çeşme de yarı yarıya toprağa gömülmüş durumdaydı.

Bugün bütün dükkânlar yıkılarak caminin önü tamamen açıldığı gibi çeşme de yükseltilmiş, tamamen meydana çıkarılmıştır.

Kanunî Süleyman tarafından, oğlu Şehzade Sultan Mehmed için inşa ettirilen bu eser, Mimar Sinan'ın yaptığı ilk büyük camidir.

Şehzade Camii

KANUNÎ Sultan Süleyman tarafından, genç yaşında ölen en sevgili oğlu Şehzade Sultan Mehmed'in ruhunu şâd etmek ve hatırasını yaşatmak için yaptırılmıştır. Yapan, Mimar Sinan Ağa'dır. Yanında şehzade için bir türbe, bir medrese, bir imâret, bir tabhâne ve bir sıbyan mektebi ile birlikte 1543-1548 yılları arasında beş senede tamamlanmıştır. Şehzade Camii, 50 yaşında iken Osmanlı İmparatorluğu başmimarı olan Sinan Ağa'nın yaptığı ilk büyük camidir. Şehzade Camii, 1548'de ibadete açıldığı sırada sanatkâr 68 yaşında bulunuyordu.

Camiin yeri, Bizans kalıntısı kara ve deniz kale duvarları ile çevrilmiş bir üçgen şeklinde olan asıl İstanbul'un hemen tam göbeğine rastlar diye yüzyıllar boyunca bir rivayet devam edegelmiştir. «Eski Odalar» diye anılan İstanbul'daki ilk yeniçeri kışlasının karşısındaki bir arsaya yapılmıştır. Zamanımızda Eski Odalar'dan eser kalmamıştır. Yalnız, bu kışlanın hemen yanı başında olan Acemioğlanlar Kışlası'nın hamamı durmaktadır. Şahsî mülkiyete geçmiş küçük bir çarşı hamamı olarak hâlâ işletilir. Halk ağzında «Acemoğlu Hamamı» diye anılır.

Camiin bulunduğu yer, bugün «Şehzadebaşı» diye anılmaktadır. Şehzadebaşı caddesinden Vefa semtine doğru giden Dede Efendi sokağına sapılırken, Şehzade Camii'nin avlu duvarı köşesinde yeşil porfirden bir sütuncuk görülür. Bu sütunun Mimar Sinan tarafından şehrin göbek noktası olduğuna nişan olarak konduğu söylenir. Dede Efendi sokağının diğer köşesinde ve Şehzade Camii'nin karşısında görülen cami ve medrese, Lâle Devri'nin ünlü sadrâzamı Nevşehirli İbrahim Paşa'nın hayır eseridir, «Dârülhadis Mescidi» adı ile anılır. Paşa'nın kabri de oradadır.

Şehzade Mehmed, Sultan Süleyman'ın büyük bir aşk ile bağlandığı Hurrem Sultan'dan doğmuş ilk oğludur. Rivayet olunur ki, Sultan Süleyman, «Şehzadeler güzîdesi» dediği Mehmed'i büyük kardeşi ve Âl-i Osman kanunu gereğince tahtın vârisi Şehzade Mustafa'nın yerine veliahd ilân etmek niyetindeymiş, fakat Şehzade Mehmed'in beklenmeyen ölümü ile bu emeline muvaffak olamamış.

1542 senesinde büyük imparator onuncu defa olarak sefere çıktı ve ordunun başında Macaristan'a gitti. Tarihimizde Kanunî'nin bu seferine «Estergon Seferi» denir. Pek çok kaleler, bu arada Estergon ve İstonibelgrad fethedildi. Sultan Süleyman, hâtırasının zaferler zincirine yeni halkalar eklemiş olarak, taht şehri İstanbul'a dönerken Edirne civarına geldiğin-

Şehzade camii

Yazan: REŞAD EKREM KOÇU
Fotoğraflar: DİKMEN DİKÖZ

Şehzade Camiinin minberi

Merkezî kubbe kaidesinin zeminden yüksekliği:

Şehzade Camii: 26,00 metre
Süleymaniye »: 33,70 metre
Selimiye »: 27,42 metre

Şehzade Camii'nin büyük dış harem avlusu, altı kapılıdır. Bu kapılardan ikisi güneyde Şehzadebaşı Caddesi'ne, biri batıda Burmalı Mescid-Atatürk Bulvarı tarafına, biri kuzeyde Bozdoğan Su Kemeri tarafına, ikisi de doğuda Dede Efendi sokağına açılır. Medrese ve tabhâne, dış harem avlusu üzerinde ve avlunun kuzey kenarındadır, her ikisi de XVI. asır Türk yapı sanatının en güzel eserlerindendir. İmaret ile mektep ise, dış harem avlusunun doğusunda ve Dede Efendi sokağının öbür kenarındadır.

Şehzade Camii'nin haziresinde 7 türbe vardır.

1) Camiin sahibi Şehzade Mehmed'in türbesi:

Sekiz köşeli bir binadır ve sekiz dilimli bir kubbe ile örtülüdür. Mimar Sinan'ın eseridir. Pek süslü, muhteşem bir abidedir. Dış yüzü kesme köfeki taşından yapılmış, arada kırmızı ve yeşil porfir ile mermer de kullanılmıştır. Kapısının önü ikisi yeşil, ikisi pembe, dört sütun ile revaklıdır ve kapının iki yanında iki çini pano bulunmaktadır. Kapının üstündeki tarih kitabesi Farsça'dır. İçine gelince, bir güzellik harikasıdır. Zeminden kubbe eteğine kadar başka yerde benzeri olmayan gayet tatlı zemin üzerine yeşil, mor, al, pembe ve beyaz renklerde çini ile kaplıdır, çinilerin çiçek motifleri de başka yerde görülmemiş şekillerdedir. Kubbe iç kalem nakışları da pek nefistir. Alçı pencerelerin güzelliği, çiniler ve kalem işleri estetiği ile tam ahenk halindedir.

Ortada Şehzade Sultan Mehmed'in sandukası görülür. Bu sandukanın üstünde dört ayaklı ve sedef kakmalı bir ahşap taht bulunmaktadır. Şehzade Sultan Mehmed'in saltanat veraseti kanununa rağmen, veliaht ilân edilmek istenmiş, imparatorluk makamına lâyık görülmüş bir prens olduğuna nişandır ki, eşsiz bir sandukadır.

Aynı türbede Şehzade Mehmed'in sol tarafında kızı Hümâşah Sultan medfundur, devrinin ünlü vezirlerinden Ferhad Paşa'nın zevcesiydi. Şehzadenin sağ tarafında da Kanunî'nin en küçük oğlu Şehzade Cihangir medfundur. H. 960'ta Haleb'de vefat etmiş, nâşı İstanbul'a getirilerek kardeşinin türbesine defnedilmiştir. Kanunî pek sevgili oğlu Mehmed'in ölümünden sonra Cihangir'in üstüne düşmüştü ve onu seferlerde bile bir an yanından ayırmaz olmuştu. On yıl kadar sonra Cihangir'in ölümü, büyük hükümdara ikinci ağır darbe olmuştu. Onun hâtırası için de Tophane civarında bir cami yaptırmıştı ki, cami ve semt hâlâ «Cihangir» adı ile anılagelir.

Bu türbede üç sanduka parmaklıklı bir şebeke ile çevrilmiştir. Şehzade Mehmed'in yüzyıllar boyunca bu türbede muhafaza edilmiş pek kıymetli kaftanları ve işlemeli pabucu zamanımızda Topkapı Sarayı müzesinde bulunmaktadır.

2) Sadrâzam Rüstem Paşa türbesi:

Kanunî'nin gözde veziri, Mihrimah Sultan'ın zevci ve Şehzade Mehmed'in enîştesi Rüstem Paşa H. 968 M. 1561'de vefat etti. Yanında oğlu medfundur. Türbe, Mimar Sinan'ın yapısıdır. XVI. asrın en güzel Türk çinileri ile müzeyyendir. Paşanın

Şehzade Camii'nin avlusu.

İstanbul'da Tahtakale'de gene Mimar Sinan yapısı bir camii ile bir hamamı vardır. Hamam metrûk, buz deposu olarak kullanılmaktadır. Cami, asrının şaheser çinileri ile müzeyyendir.

3) Şehzade Mahmud türbesi:

Üçüncü Sultan Mehmed'in oğlu Şehzade Mahmud 1603'te babasının gazabına uğrayarak anası ile birlikte idam olunmuştu; bahtsız ana-oğul, bu türbede yan yana yatmaktadır.

4) Fatma Hanım Sultan türbesi:

Şehzade Mehmed'in torunu, Hümâşah Sultan'ın kızı olan Fatma Hanım, kocası Mustafa Paşa-zâde Gazi Mehmed Bey'le birlikte medfundur, ölüm tarihi 996 (1588) Mehmed Bey'in ölüm tarihi de 994 (1586) tür. Altı mermer sütun üzerinde bir kubbeden mürekkeb bir açık türbedir.

5) Hadice Sultan türbesi:

Sekiz köşeli bir binadır. Hadice Sultan, Üçüncü Sultan Murad'ın kızıdır, burada bir oğlu ve bir kızı ile birlikte medfundur.

6) Dâmad Bosnalı İbrahim Paşa türbesi:

XVI. asrın büyük vezirlerinden sadrâzam İbrahim Paşa'nın (ölümü 1010 = 1601) sekiz köşeli bir bina olan türbesi, 1603'te Mimar Ahmed Ağa tarafından yapılmıştır. Kesme köfeki taşından ve mermerden yapılmış, medhalinde başlıkları istalâktitli dört sütun bulunan, yüksek kabartma çiçek motifli mermer panoları Türk taş işçiliğinin şaheserlerinden olan, bir binadır. İç çini tezyinatı da pek güzel ve kıymetlidir. Paşa'nın yanında bir oğlu ve bir kızı medfundur. Sandukaları mermerden olup, hanımın baş taşında çiçekli bir hotoz, beyin baş taşında da sarıklı bir kavuk bulunmaktadır. Sandukaların üstü ayrıca alçak kabartma çiçek nakışları ile tezyin edilmiş ve bir şal gibi tatlı renklerle boyanmıştır.

İbrahim Paşa'nın Mısır valisi iken üçüncü Sultan Murad için özel olarak yaptırttığı altın taht, zamanımızda Topkapı Müzesi hazinesinde bulunmaktadır.

7) Destârî Mustafa Paşa türbesi:

Destârî Mustafa Paşa'nın ölüm tarihi 1020 (M. 1611) dir. Türbenin içi çinilerle tezyin edilmiştir.

Bu türbelerden başka Şehzade Camii'nin caddeye bakan duvarının önündeki hazîrede de pek çok kabir vardır, bazıları sanat ve tarih kıymeti taşımaktadır.

Şehzade Camii'nin, pencereleri çok güzel vitraylarla süslüdür. İnsan içeri girince, büyük bir ihtişamla karşılaşır.

1856'da İstanbul'daki Fransız Sefarethanesinde verilen balodan bir görünüş.

Türkiye'de İlk Balo

Yazan: M. Şakir Ülkütaşır

TÜRKİYE'DE ilk balo, 1829 yılında ve II. Sultan Mahmud zamanında İstanbul'da verilmişti. Osmanlı devlet adamlarının, ilk olarak davet edilmeleriyle, aşağı yukarı yarı resmî bir mahiyet ifade eden bu balo, İngiltere'nin İstanbul sefiri tarafından tertip edilmiş ve Haliç'te demirli bulunan sefaret gemisinde verilmiştir.

Daha önceleri İstanbul'da balolar veriliyordu. Ne var ki, bu balolar, Galata'da ve Beyoğlu'nda yerleşen daimî veya muvakkat elçilik binalarında, yahut da İstanbul limanına gelen yabancı ticaret gemilerinde tertip edilirdi. Bu balolara, sadece «Frenkler» iştirak ederdi. Halbuki, İngiliz sefirinin bu balosuna ilk defa Türkler de katılmış bulunuyordu.

İngiliz sefiri, Haliç'teki gemide tertip ettiği bu baloya, bütün Osmanlı ricalini davet etti. Sultan Mahmud'un müsaadesiyle baloya iştirak eden Türk davetliler, yatsıdan sonra, mükellef kayıklara binerek gemiye gittiler. Birçok sürprizli eğlencelerle sabaha kadar devam eden muhteşem balo, büyük bir neşe içinde geçti. Baloya, aynı zamanda İstanbul'da bulunan diğer yabancı sefirler de davet olunmuştu. Bu arada kadınlar, kızlar en zarif dekolte tuvaletleriyle baloya iştirak etmişlerdi.

Bu şekilde serbest bir kadınlı-erkekli eğlenceye ilk defa iştirak eden Osmanlı ricali, hakikatte büyük bir hayret içinde kalmış, fakat bunu belli etmemeye çalışmışlardı. Türk ricalinin bu hareketi, yabancıları hayret değil, bilâkis samimî bir tahassüs içinde bırakmıştı.

İngiliz sefiri tarafından verilen baloya, Osmanlı ricalinin iştiraki, halk ve hocalar arasında bir hayli tehlikeli, korkulu dedikoduya sebep olmuştu. Bu münasebetle ulemâdan Yahya Bey, baloya iştirak etmiş olan Serasker Husrev Paşa'ya bu

alafranga eğlencenin mahiyetini ve gemide gördüklerini sormuştu. Husrev Paşa, vaziyeti idare ederek şöyle dedi:

— Az vakitte çok tekellüf etmişler. Biz olsak bunu bir ayda bile tanzim edemeyiz. Ne çâre... Devletçe bir şey oldu. Gidilmese tabii olmaz. Çatal, kaşık gibi bazı mekruh şeyler de vardı.

Halbuki Husrev Paşa, çatal, kaşığı mekruh görmek şöyle dursun, bilâkis bunları kullanmaya II. Mahmud'u bile teşvik etmiş, hattâ padişaha elmaslı bir çatal, kaşık takımı da takdim etmişti.

İngiliz sefirinin verdiği bu balodan kısa bir müddet sonra, Fransız sefiri de mükellef bir balo tertip etti. Fakat, ilk balonun nahoş dedikodusu henüz devam etmekte olduğundan, Fransız sefirinin tertiplediği bu yeni baloya ancak birkaç devlet adamı iştirak etmek cesaretini gösterebilmişti.

Aradan zamanlar geçmiş, İstanbul halkı, frenk balolarına alışmıştı. İşte ilk balonun üzerinden tam yirmi yedi yıl gibi uzunca bir zaman geçmişti ki, bu sefer de bir padişahın, hem de muhteşem bir alayla, resmî bir baloya icabeti vukubuluyordu. 1856 yılı ocak ayı başlarında, Fransız sefiri, Beyoğlu'ndaki sefarethanede muhteşem bir balo tertip ederek Sultan Abdülmecid'i bu baloya davet etti.

SULTAN MECİD FRANSA SEFARETHANESİNDE

Hakikaten, açık fikirli olan Abdülmecid, Fransız sefirinin davetini tereddütsüz kabul etti. 28 aralık 1855 tarihinde İmparator III. Napoléon tarafından kendisine verilen elmaslı Légion d'Honneur nişanını takarak Fransız sefarethanesine gitti. Bir yaver, daha önce padişahın geleceğini haber vermişti. Sefarethanede fevkalâde hazırlıklar yapıldı. Abdülmecid'in bu baloya iştirakini l'Illustration mecmuasının o zamanki İstanbul muhabiri şöyle anlatıyor:

«Sefarethane, Türk ve Fransız bayraklarıyla donatılmıştı. Sefir, güzel bir jest yapmış, giriş kapısına ve merdivenlere bir Türk, bir Fransız askeri dizmişti.

«Saat yediyi çeyrek geçe, Beyoğlu caddesinde nal şakırtıları işitilmiş, Sultan'ın geldiğini duyan halk, sokaklara dökülmüştü. Padişah, güzel bir ata binmişti. Arkasından yaverleri, saray erkânı ve yüz kadar muhafız geliyordu.

«Padişah'ı, sefarethanenin kapısında bir merasim kıtası ile sefir istikbal etti. Balo davetlileri henüz gelmemişti. Padişah, doğruca istirahatine tahsis edilen salona alındı. Arkadan Âli, Kıbrıslı Mehmed ve Ali Galib Paşalar da geldiler. Abdülmecid'in yanında kızlarağası dahi vardı. Saat sekizde balo salonu tıklım tıklım dolmuştu. İstanbul'daki bütün diplomatlar, zevceleriyle beraber gelmişlerdi. Elbiseler, sırmalar, mücevherler gözleri kamaştırıyordu.

«Saat sekiz buçukta salonun kapısı açılmış ve Mâbeynci Kâmil Bey, padişahın geldiğini bildirmiştir. Sultan Abdülmecid, salona girince herkes hürmetle eğilmiştir. Sultan Mecid, salonun şeref mevkiine konulan bir koltuğa oturmuş ve iki saate yakın bir müddet dans edenleri seyretmiştir. Padişah, gece saat on bire doğru saraya avdet etmiştir.»

Fransız sefirinin bu balosu, ocak ayı başlarında verilmişti. Sonradan İngiltere'nin İstanbul sefiri de 1 şubat 1856 tarihinde Beyoğlu'ndaki sefarethanede muhteşem bir balo tertip ederek Abdülmecid'i bu baloya davet etti (1). Cevdet Paşa da «Tezâkir» inde, İngiliz Sefirinin bu balosuna dair hulâsaten şunları kaydediyor:

«1272 senesi cemâziyelevvelinin yirmi dördüncü gecesi Zât-ı Şâhâne, İngiliz elçisi Canning'in balosunu teşrif buyurdular. Bu baloda Rum ve Ermeni Patrikleri ile Hahambaşı dahi bulunmuşlardır. Şeyhulislâm Efendi de davet edilmişse de itizar ederek gitmemiştir. Baloda Sultan Mecid, sefarethanenin büyük salonuna dahil olmuş, Osmanlı vükelâ ve ricali sağda, ecnebi sefirleri de solda durmuşlardır. Canning, ertesi günü, Mâbeyn-i Hümâyûn'a giderek Zât-ı Şâhâne'ye teşekkürlerini arzetmiştir.»

Fransız sefirinin İstanbul'daki balosu, ocak içinde verilmişti. Fransız İmparatoru III. Napoléon da, 1 nisan 1856 tarihinde Paris Türk sefarethanesinde tertip edilen baloya gelerek Abdülmecid'in ziyaretini resmen iade etmiş oluyordu. Böylece İstanbul'da ilk defa bir Türk imparatoru, bir Fransız balosunu şereflendirdiği gibi, bilâhare Paris'te Türk sefarethanesinde verilen bir baloyu da, gene ilk defa, bir Fransız hükümdarı şereflendirmişti (2).

---

(1) Türk dostu olarak tanınan Sir Straford Canning, 1842 - 1858 yılları arasında, birkaç defa, İstanbul'da sefir olarak bulunmuştur.

(2) Balonun Türkiye'de resmî devlet törenleri ve halk toplulukları arasında, daha geniş mana ve mahiyette yer alması, Cumhuriyet devrinden sonra başlamış ve memleketimizde ilk resmî balo, Atatürk'ün huzuruyla, 1925 senesi Cumhuriyet Bayramı (29 Ekim) akşamı Ankara'da Türk Ocağı binasında verilmiştir. Bu bina, Şengül Hamamı'nın sokağında geniş divanhaneli bir konakçıktı.

Mimar Sinan'ın Hâtıraları: 2

Kırkçeşme Sularını Nasıl Getirdim?

Cihan'ın Süleyman'ı olan padişahımızla bir gün su bendlerinin inşasını dolaşırken ben hakıyre şöyle buyurdular:

— Bu suların gelmesi ne tarikle mümkün ola?

Ben dahi:

— Padişahım, dedim; bunda iki tarik vardır: Biri oldur ki, bendelerinizin hadd-ü hesabı yok. Buyurun, herbiri hizmete can verir. Biri dahi budur ki, ücretle herkese iş verilip hazine sarfoluna.

Sultan Süleyman:

— Evvelki tedbirinin bize faydası yoktur, dedi; tedbir, son söylediğindir. Kendi malımızla bu işi yapmak gerek; tâ ki, kimsenin zerre miktarı hatırı incinmiye!

Zehî Sultân-ı Gaazî Şâh-ı â'dil
Ki andan olmıya âzürde bir dil

Padişahımızın bu sevinç veren emrinden ferhan ve şadan oldum. Sonradan Mısır beylerbeyisi ve vezir olan Ali Ağa, su bendleri inşası için masraf emini tayin edilip yanıma verildi. Zamanın en değerli mimar ve mühendislerini topladım. Bir vakt-i şerîf ve sâat-i latîfte inşaata başladım. Birkaç gün içinde bu teşebbüs, bütün İstanbul halkı tarafından duyuldu. Dedikodu başladı. Bina emini Ali Ağa, bu dedikoduları Saâdetlû Padişah'a bildirdi. Vezirlerin içinde bile, «bu işe bu kadar mal ve hazine harcanır mı?» diyenler çıktı. Onlar istiyorlardı ki, para harcanmadan dağlar delinip İstanbul şehri bol suya kavuşsun. Hattâ aralarında, hesaplarımın yanlış olduğunu, bu hesaplarla İstanbul'a su getirilemeyeceğini, iddia ettiğim mıktarda suyu toplamak muhâl olduğunu söyleyen ilimsizler vardı. Padişah Hazretleri, bu dedikoduların tesirinde kalıp bir gün inşaat mahallini saâdetle teşrif buyurup dediler ki:

Mimar Sinan'ın zarif eseri Kanunî' nin türbesini gösteren bir gravür.

— Bu derelerin yukarıların kestirip her dereden ne mıkdar su var ise toplayıp lülelerle akmak tedarikinden emin misin? Bu derede ne mıkdar su var, bilir misin?

— Saâdetlû Padişahım, dedim; su beş lüledir ve tahminim hatasızdır.

Bina emini Ali Ağa atılıp:

— Padişahım, dedi; Mimar Ağa bendeniz aceb fende mahirdir ve üstâd-ı kâmildir. Yer altında gizli olan suyu, yer üstünde akan su gibi bilir.

Pâdşâhım müdâm vâr olasın
Taht-ı devletde ber-karâr olasın
Ben ne hâkim ki hemçü Hızr-ı zamân
Edem ızhâr çeşme-i Hayvân
Liyk fennimde hayli üstâdım
Husrevâ hıdmetinde Ferhâd'ım (1)
N'ola olsa bu mûr zâr-u zelil
Sen Süleymân'a böyle hayra delil (2)
Nûş edip subh-u şâm bây-u gedâ
Edeler Padişâha hayr du'â

Daha Saâdetlû Padişah'ın geldiğini görür görmez adamlarımı su dolu derelere gönderip lüleleri hazırlatmıştım. Onun için Padişah Hazretleri:

— Hani arzolunan sular nerededir? Gel, göster, buyurduklarında şaşalamadım. Önlerine düştüm. Heyecanımdan düşe kalka yol gösterdim. Cenâb-ı Hak'tan işimi kolaylaştırmasını diledim:

Yâ ilâhî alîm-u dânâsın
Cümle azdâddan müberrâsın
Beni vâdi-i gamda zâr etme
Şeh yanında zelil-u hâr etme

---

(1) Ferhâd, ünlü Doğu hikâyesinin kahramanı olup, mesleği su mühendisliğidir ve Şirîn'e kavuşabilmek için dağları delip padişah Husrev' in sarayına su getirmiştir.

(2) «Mûr», karınca demektir. Sinan, kendini karıncaya benzetiyor ve Peygamber Süleyman'la Karınca hikâyesine telmihte bulunuyor.

Nihayet, 30 lüle suyun aktığı dereye vardık. Lüleler hazırlanmıştı. Saâdetlû Hunkâr, tertemiz suyu gürül gürül akar görünce müsterih olup:

— Mimar, gel beri, su hemân bu mudur? Gayri yerlerde dahi var mıdır, buyurdular.

— Belî padişahım, dedim; iki derede dahi bunların emsali sular akmaktadır. Arzolunan yüz lüledir amma, ziyadesi elli lüle dahi almak muhakkaktır. Bilhassa havalar ısınmaya başlayınca, sular asla bundan eksik olmaz!

Pâdşâhım revân ola her dem
Su gibi hâk-i pâyine â'lem
Kelimâtın misâl-i çeşme-i cân
Ver dil-i teşneye safâ her ân
Umarım vere sana Hayy-ı Samed
Hızr-ı zinde gibi hayât-ı ebed
Taht-ı devletde kâmrân olasın
Baht-u izzetle hem-inân olasın

Oradan saâdetlû padişahımla başka bir dereyi görmeye gittik. Orada da lülelerce sular akıyordu. Sultan Süleyman Han, safâ ile tertemiz sudan içip başka bir dereye revân oldular. Orada da suları yeryüzüne çıkmış çağlayıp akar gördükte, mübarek kaşlarının çatıklığı son bulup yüzlerinde inşirah eserleri belirdi. Hemen sırtıma bir hıl'at giydirip bendelerine pekçok iltifat buyurdular.

Dereleri kazarken, toprak altından yekpâre mermerden oluklar çıkıyordu. Bir müddet sonra o kadar mermer çıktı ki, Saâdetlû Padişah görmek için yeniden teşrif buyurdular. Bu eski eserleri hırpalamadan toprak altından çıkardığım için iltifat ettiler.

Mazhar düşünce lutf-i şeh-i dâd-güstere
Ol demde himmetiyle el urduk kemerlere
Dökdük o yolda su yerine sîm ile zeri
Eflâke erdi kavs-i kuzah-veş kemerleri
Yolundan eyledik suları çeşmeye revân
Kıldı du'ây-ı hayr bize şâh-ı ins-u cân.

Yaptığım bendlerden biri «Uzunkemer» demekle meşhur olmuştur. Boyu 20 arşın ve uzunluğu 1.220 arşındı. «Güzelcekemer» denen diğer bend de çok gösterişli oldu. Diğer bir kemer üç kattır ve üzerinden bir atlı rahatça geçebilir. Bunun yüksekliği 65 arşındır ve temelinin derinliği 18 arşındır. Bu kemere «Mağlova Kemeri» denir. «Müderris Kemerleri» de birkaç kemerden müteşekkildir. Bunun havuzunda bütün akarsuların suları birikiyor, buradan İstanbul'a dağıtılıyordu. Bu bendin yüksekliği, yeraltında temeli de hesap edilirse, Galata Kulesi kadardır.

Ondan sonra, kemerlerin geçtiği yolları tamir ettim. Bütün bu işler 962 tarihinin zulkaadesi evâilinde (3) başladı ve 971 tarihinde (4) tamamlandı. Dört yüz kere yüz bin ve iki yüz bin ve altmış üç bin altmış üç akça (5) sarfolundu. Bunlar, yeni yapılan kemerlere giden paraydı. Bizans'tan kalan kemerlerin ihyası için de doksan yedi yük ve doksan bir bin yüz kırk dört akça (6) harcandı. Ve nice zahmetlerden sonra, İstanbul şehri, «Kırkçeşme Suları» denen bol suya kavuştu.

Dediler «Ey Şâh-ı Â'lem, Husrev-i encüm-haşem
Baht-ı izz-u devletin olsun ziyâde dem-be-dem
Hamdü'li'llah pâdşâhım geldi ol âb-ı revân
Oldu âsûde devâm-ı devletinde ins-u cân».

Kırkçeşme suları İstanbul'da önce Saray-ı Hümâyûn'a ve hemen arkasından bütün şehre verildi. Fesatçılar, iş bu safhaya geldikten sonra bile nifaklarına devam ettiler:

— Bu suda taze su rayihası yok, galiba birikmiş eski sudur, diye herzeler söylediler. Halbuki künklerle sevk edilen akar suda bir miktar lezzet değişikliği olacağı gayet tabiî idi. Padişah, bu makulelere kulak asmadı ve hıl'at giydirerek beni taltif etti.

İstanbul'da yeniden birçok çeşme yapıldı. Saâdetlû padişahın fermanı, İstanbul'da bir tek mahallenin bile su sıkıntısı çekmemesi yolundaydı.

Olup Hak dest-gîri ol emîrin
Mu'îni oldular bay ve fakıyrin.

Bu iş, çok büyük bir hayır işiydi. Öyle ki, Sultan Süleyman, sabah akşam, fakir ve zenginin, kadın ve erkeğin, ihtiyar ve gencin pek çok duasını alıp kâmrân oldu.

Zehî Sultân Ebu'l-Hayrât-ı Gaazî
Selâtıyn-i cihânın ser-firâzı
Getirdi çeşmeler Sultan Süleymân
Anın hayrâtına yok hadd-ü pâyân
Demişler seyr edenler rûzgârı
«Olur bir hayr-ı cârî mâ-i cârî»
Hazîne dökdü su yoluna Sultân
Stanbul halkını hep kıldı reyyân
Çekip şemşîr kıldı kasd-i küffâr
Gazâ üstünde verdi cânı nâçâr
Açıp Bulgar ile efrenc-i Rûs'u

---

(3) 17 eylül 1555.

(4) 1564 başları. Bu inşaat başlarken, henüz Süleymaniye inşaatı tamamlanmamıştı.

(5) 40 263 063 akça (takriben 400 milyon TL.).

(6) 9 791 144 akça (takriben 100 milyon TL.). Demek ki, İstanbul'un bol suya kavuşması için Kanuni, bugünkü rayiçle yarım milyar TL. harcamış.

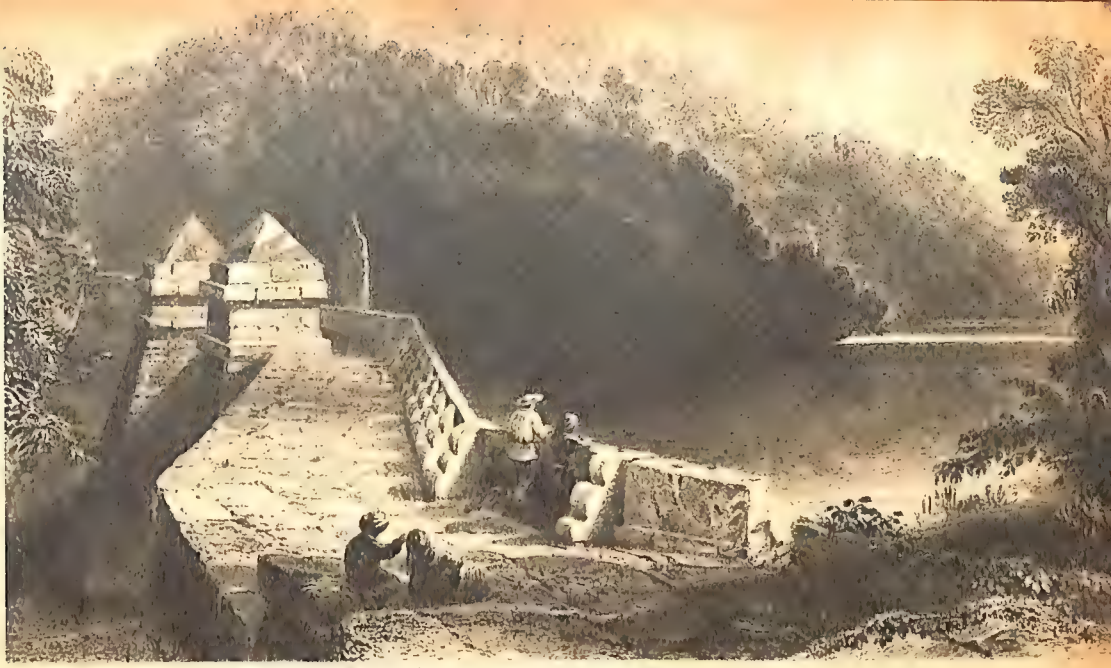

Mimar Sinan İstanbul'a bendler de yapmıştı.

Tamâm aldı kılâ'-ı Üngürûs'u
İmâretle medâris kıldı muhkem
Binây-ı câmi vü dâru'ş-şifâ hem
Yedi andan gedâ vü bây nî'met
Dura durdukca â'lem tâ kıyâmet
O şâhın rûhu içün her sakaaya
Sebîl eyler durup bây-u gedâya
Bürehne-pây olur Sâ'di-i şeydâ
Hüseyn-i Kerbelâ aşkına sakkaa
Erip Hızr'a olur pîr-i hünerver
Su gibi hayr olmaz ey birâder
Olur çeşme sakaa-veş yolda gûyâ
Durup herkese der «Allaah içün mâ»
Tarîk-ı dosta hayrın isteyen dâd
Ede Allaah içün bir çeşme bünyâd
Umarım bu sudan eden safâyı
Du'âdan ana Mi'mâr-ı gedâyı
Hudâyâ avn ile hem-râh eyle
Yerin kurb-i Resûlu'llaah eyle.

SÜLEYMANİYE'Yİ NASIL YAPTIM?

Bir sabah, Cihan'ın Hakanı olan Selim oğlu Sultan Süleyman Han, ben fakiri huzuruna çağırdı. Bir cami yaptırmak istediğini ve beni bu işe memur ettiğini söyledi.

Buyurdu ol Şeh-i ferhunde-tâli'
Yapam kendilere bir hûb câmi'
O dem tarh eyleyip Eski Saray'ı
Süleymâniye'ye vurdum binâyı
Bilir ehl-i hünerler evvel âhır
Ne san'atlar olupdur anda zâhir.

Bir vakt-i şerîf ve bir sâat-i sâ'd-ü latîfte ol camie temel vuruldu ve kurbanlar kesilip fakirlere ve sâlihlere sonsuz ihsanlar verildi (7).

Süleymaniye'de kullandığım dört büyük mermer sütunun her biri bir diyardan gelmiştir. Bunlardan «Kıztaşı» dedikleri sütun, Bizans zamanında dikilmiş, minare kadar uzun bir taştı.

Meğer kim ol sütûn-ı pâk-i mermer
Sipihrin çarhına olmuşdu mihver
Döküp bir kız hazîne ins-u câne
Anı yâd olmağa kılmış nişâne
Erip bir Kûhken-veş zû-fünûna
Sütûn etmiş bu tâk-ı Bisütûn'a.

Pâdşâh-ı Âlempenâh'ın emr-u fermânıyla, «Büyük Kalyon» denen sütunlar, itina ile dikildi ve kat kat sağlamlaştırılıp oynamaz ve yıkılmaz hale getirildi. Bu iş için çok çalışıldı. Adam gövdesi kalınlığında halatlar kadırga direkleri kullanıldı. Binlerce acemioğlanı bu işte hizmet etti. Uzun sütunlar, diğer sütunlarla aynı boyda olmak üzere kesildi. Sütunlardan biri gemiyle ta Mısır İskenderiyesi'nden getirildi. Diğeri, Baalbek'ten Akdeniz'e kadar sürülüp oradan deniz yoluyla İstanbul'a taşındı. Dördüncü sütun da, Topkapı Sarayı'ndan söküldü.

Oldu Kâbe bu câmie mevzûn
Çâr Yâr oldu anda çâr sütûn
Çâr rükn üzre hâne-i İslâm
Çâr Yâr ile buldu istihkâm
Umarım ola bende-i zâre

(7) 13 haziran 1550. Sinan tam 60 yaşındadır.

Bunların yüzü suyuna çâre
Bir nice rûzgâr leyl-u nehâr
Bir nice ûstâd-ı kâr-güzâr.

Cami için lâzım olan bütün ak mermerler, Marmara adasından kesilip getirildi. Yeşil mermerler, Arabistan'dan, somaki mermerler başka diyarlardan geliyordu.

Mermeri verirdi anın her zamân
Mevc-i deryây-ı melâhatden nişân
Soffalar menzil-geh-i ehl-i safâ
Câmlar âyîne-i â'lem-nümâ.

Kapılar, abanos ağacından yapılıyor, en değerli sadefkârlar tarafından işleniyordu.

Renkli ve nakışlı camlar, emsalsiz birer sanat eseri olarak yaptırıldı (8). Güneşin ve mevsimlerin ışıklarıyla renk değiştirir, camiin içine her an başka bir manzara verirdi.

Oldu câmî' mecma'-i ehl-i safâ
Cennet-âsâ bir makaam-ı dil-güşâ
Câmlar çün şehper-i Rûhu'l-Emîn
Rüstem'in hayrânı nakkaaşân-ı Çin.

Nihayet camiin azametli kubbesini kapattım. Hattatların en büyüğü olan Karahisârî, kubbeye emsalsiz bir hatla bir âyet-i kerîme yazdı. Her kapıya ayrı kitabeler kondu. Bu kitabeler, en büyük sanatkârlara yazdırıldı ve oyduruldu.

Süleymaniye'yi inşa ederken bir taraftan başka binalar da yapıyor, bilhassa Ferhadpaşa sarayını bitirmeye çalışıyordum. Bu sıralarda Saâdetlû Padişah, Edirne'de idi. Münafıklar, padişaha mektuplar yazıp cami ile uğraşmadığımı, başka işler yaptığımı bildirmişler. Hattâ bazı ahmaklar, «bu kadar büyük kubbenin durması muhaldir» diye dedikodular eder, her gün kubbenin çökeceğini hayal eylerlerdi. Cünun getirip büyük kubbe tutturmak sevdasıyla hayran olduğumu iddia edenler de vardı. Bunlar «binayı kara çamurdan çıkarmaya kaadir değildir; aybı zâhir ola; kubbenin durmasında şüphe vardır; herif bu kubbeye hayrandır; hemân günün geçirir; tedârükten kalmış, sevdâ galebesiyle cünûn vâdisine varmıştır» diyorlardı.

Oldu efkâr ile meğer şeydâ
Kıldı muhtel dimâğını sevdâ
Pâdişeh'den ki, ihtimâm olmaz
Şübhe yokdur bu iş temâm olmaz
Budurur şimdi cümle kavl-i enâm
İki yılda becîd ola temâm
Dikkati oldu ise serkârın
Bâkı ferman Cenâb-ı Hunkâr'ın
Çünki Şeh bu cevâbı gûş etdi
Deli deryâ misâli cûş etdi
İsteyip at gazabla Şâh-ı Cihân
Hiddet ile olur binâya revân.

«İKİ AYDA TAMAM OLMAZSA SENİNLE SÖYLEŞİRİZ!»

Birgün, mermercilerin çalıştığı sahadaydım. Camiin mihrap ve minberinin ne şekilde oyulması lâzım geldiği hakkında mermerci ustalarıyla müzakere ediyordum. Ansızın Saâdetlû padişah geldiler. Kemâl-i edeble selâmlayıp ellerimi kavuşturarak huzurlarında durdum. Gazap ve celâllerini belli ederek:

— Nîçün benim camiim ile mukayyed olmayıp mühim olmayan nesnelerle vakit geçirirsin? Bana bu bina ne zamanda tamâm olur, tez haber ver; yoksa sen bilirsin, buyurdular.

Cihan Hakanı'ndan şimdiye kadar işitmediğim bu ağır hitap karşısında şaşırdım, dilim tutuldu. Ancak şu sözleri söyleyebildim:

— Saâdetlû Padişah'ın devletinde iki ayda inşâ'Allaahü Taâlâ tamâm olur!

«İki ay» sözüne padişah kadar maiyeti de şaşırdı. Maiyetinden biri, beni himaye etmek için:

— Mimar Ağa, dedi; Saâdetlû Padişah ne buyururlar işitir misin? Bu bina ne zaman kapısı kapanacak şekilde tamam olur?

— İki ay tamam olunca bu bina da tamam olur, diye cevap verip, ağzımdan çıkan ilk sözden dönmedim. Cihan Hakanı:

---

(8) Bu camlar, büyük sanatkâr Sarhoş İbrahim'in eseridir.

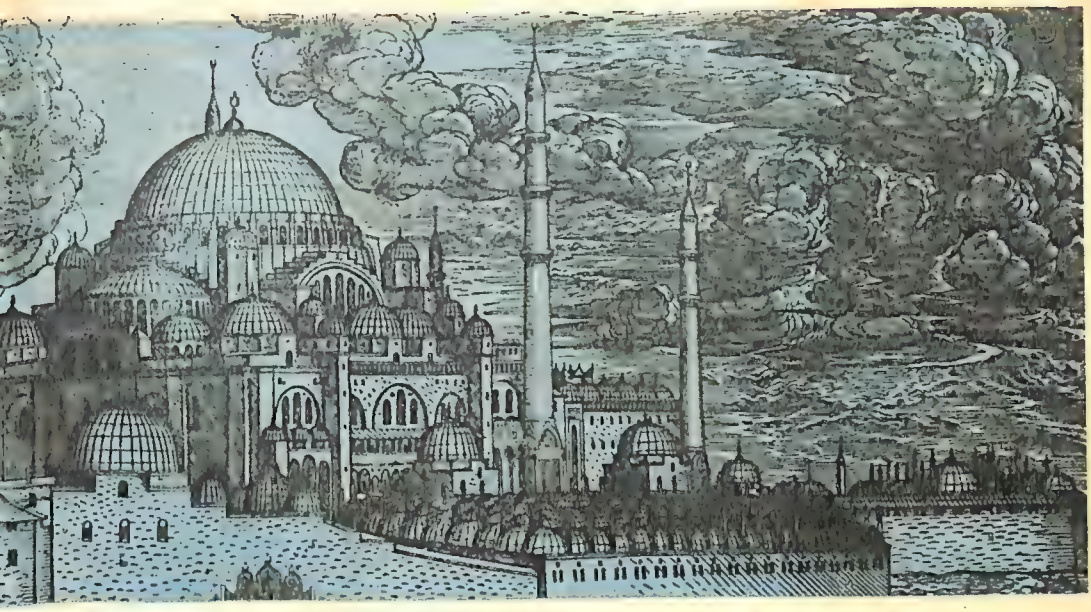

Süleymaniye'nin eski bir gravürü.

— Ağalar, Mimarbaşı ne dedi şahit olun, buyurdu; sonra bana dönüp: «İki ay olunca tamam olmazsa seninle söyleşiriz» dedi. Saadetle Saray-ı Hümâyûn'a revân oldu.

Saray-ı Hümâyûn'a vardıklarında Hazinedarbaşı'na ve sair maiyetlerine:

— Mimarbaşı'nın cinnet getirdiği açığa çıktı; hiç iki ayda bir nice yıllık iş mümkün müdür? Adam, başının korkusundan aklını aldırdı. Çağırıp siz de suâl ediniz, görün ne cevap verir. Eğer sözü karıştırırsa bina ahvali müşkül olur, buyurdular.

Saraya davet edildim. Derhal gittim. Hazinedarbaşı:

— Ne zamanda tamam olması mümkündür? dedi.

— Padişah Hazretleri'ne «iki ayda tamam olur» deyü cevap verdim; sizleri şahit tuttular. İnşâ'Allaahü Taâlâ iki ayda tamam edip tarihe nâmımı bırakırım, dedim.

Cevabımı Cihan Hakanı'na arz edip dediler ki:

— Padişahım, adama gayret düşmüş. İnşâ'Allah akl-ı evveldir. Bu ihtimam ki, bunda vardır, yakında cami-i şerîfinizde namaz kılınmak nasîb ola!

Bunun üzerine, bütün şehirde, ne kadar işe yarar sanatkâr ve usta varsa, topladım. Hepsine iş verdim. Yalnız gündüzleri değil, geceleri de çalıştırıyor ve boş bir saat bile geçirmiyordum. Bir hafta sonra Saâdetlû Padişah, tekrar teşrif ettiler:

— Mimarbaşı, buyurdular; kavlinde ber-karar mısın?

— Allah'ın inayetiyle, ol günden iki ay olunca saâdetlû padişahımın himmetiyle cami-i şerîfini tamamlayıp kapısını kaparım, dedim.

Pâdşâhın devletinde cehd edip
Eyledim her kûşeden nakş-u nigâr
Hem serî' vü hem latıyf-u bî-bedel
Az olur anı bilir üstâd-ı kâr
İlâhî bin bir adın hürmetiyçün
Habîbin Mustafâ'nın izzetiyçün
Ziyâd et pâdşâhın devletini
Adûya fursatını nusretini
Bana tevfikını hem-râh-ü yâr et
Esâsın bu binânın üstüvâr et.

«AL BUNU MİFTÂH-I BEYTU'LLAAHDIR»

Nihayet iki ay tamam oldu. Tanrı'nın inayeti ve padişahın himmetiyle, bitmedik bir köşe kalmadı. Süleymaniye tamamlandı. Cümle kapısını ve diğer kapılarını kapadım. Cihan Hakanı, maiyetleri ve devlet ileri gelenleriyle teşrif buyurdular. Camiin anahtarlarını mübarek ellerine teslim ettim.

Hamd-i Allah pâdşâhım Hak sana
Eyledi bir câmi'-i â'lî binâ
Al bunu miftâh-ı beytu'llaahdır
Reh-nümây-ı sâlikin âgâhdır.

Mimar Sinan'ın türbesinin bulunduğu köşe.

Padişah Hazretleri, maiyetindeki bir zâta dönüp:

— Camiin kapısını açmaya en lâyık olan kimdir? buyurdu.

— Padişahım, Mimar Ağa bendeniz, bir pîr-i azîzdir. Camii açmaya herkesden fazla o lâyıktır, cevabını aldı. Bunun üzerine Cihan'ın padişahı olan Sultan Süleyman Han bana dönüp:

— Bu bina eylediğin Tanrı evini sıdk-u safâ ve duâ ile yine sen açmak evlâdır, dedi.

Dua ederek, anahtarı, can ve gönülden bana verdi. «Yâ Fettâh» deyip kapıyı açtım (9). Padişahın tarife gelmez iltifat ve ihsanlarına nail oldum. Hemen Cenâb-ı Hak, şimdi tahtta bulunan torunu Sultan Murad'ı muammer eylesin!

Ben ki mi'mâr-ı mübârek akdemim
Ben ki pîr-i hânkaah-i â'lemim
Hak bilir yapdım nice beyt-i İlâh
Nice bin mihrâbı kıldım secde-gâh
Hamdu li'llah saklayıp islâmımı
Adl ile hükm eyledim ahkâmımı
Hasb-ı hâlim anlamak kasd-ı riyâ
Umarım kim edeler hayır du'â
Mâlı olanlar eder câmî' binâ
Bir du'â muhtâcıdır bây-u gedâ
Ben de umarım olardan olayın
Rahmet'Ullahü aleyhim ecma'în.

Süleymaniye Camii'nin ve külliyesinin, bütün müştemilât binalarıyla beraber yapılması için dokuz yüz bin ve doksan altı bin üç yüz sikke ki, altmış akça hesabı üzre beş yüz doksan yedi yük ve altmış bin yüz seksen akça sarf olunmuştur (10).

(9) 7 haziran 1557. Süleymaniye Külliyesi'nin inşası 7 yıldan 6 gün eksik sürmüştür. Bu sırada Sinan 67, Kanunî de 62 yaşlarında idi.

(10) 999 000 altın ki, bugünkü satın alma değeri 600 milyon TL. kadardır.

Gelecek Sayımızda:

PADİŞAHIN HASBAHÇESİ

Sinan'ın Eserleri: 2

Medreseler (1)

İSTANBUL'DA

1 — Süleymaniye'de Süleyman Han'ın 6 adet medresesi (Süleymaniye Külliyesi)
2 — Halıcılar Köşkü'nde Yavuzsultanselim Medresesi
3 — Şehzadebaşı'nda Şehzademehmed Medresesi.
4 — Avratpazarı'nda Hurremsultan Medresesi
5 — Sultanselim'de Hurremsultan Medresesi.
6 — Üsküdar'da Vâlide-Sultan Medresesi
7 — Üsküdar'da Mihrimah Sultan Medresesi.
8 — Edirnekapısı'nda Mihrimah Sultan Medresesi
9 — Kadırga Limanı'nda Sokollu Mehmedpaşa Medresesi
10 — Eyüp'te Sokollu Mehmedpaşa Medresesi.

(1) Bugünün üniversite, lise ve ortaokullarına tekabül eden yüksek ve orta öğretim müesseseleri.

11 — Aksaray'da Osmanşah Vâlidesi Medresesi
12 — Tahtakale'de Rüstempaşa Medresesi
13 — Alipaşa Medresesi
14 — Topkapısı'nda Sokollu Mehmedpaşa Medresesi
15 — Sofu Mehmedpaşa Medresesi
16 — İbrahimpaşa Medresesi
17 — Sinanpaşa Medresesi
18 — İskenderpaşa Medresesi
19 — Kasımpaşa'da Kasımpaşa Medresesi
20 — İsakapısı'nda İbrahimpaşa Medresesi
21 — Üsküdar'da Şemsîpaşa Medresesi
22 — Câferağa Medresesi
23 — Mahmudağa Medresesi
24 — Mâlûl Emîrefendi Medresesi
25 — Ümmüveled Medresesi
26 — Avcıbaşı Medresesi
27 — Şeyhulislâm Hâmidefendi Medresesi
28 — Firuzağa Medresesi
29 — Fâtih'te Hâcegî-zâde Medresesi
30 — Ağa-zâde Medresesi
31 — Beşiktaş'ta Yahyâefendi Medresesi
32 — Defterdar Abdüsselâmbey Medresesi
33 — Tûtîkadı Medresesi
34 — Hekim Mehmedçelebî Medresesi
35 — Hüseyinçelebî Medresesi
36 — Eminsinanefendi Medresesi
37 — Şahkulu Medresesi
38 — Dırağman'da Yûnusbey Medresesi
39 — Karcı Süleymanbey Medresesi
40 — Hacıhatun Medresesi
41 — Defterdar Şerif-zâde Medresesi
42 — Küçükkaraman'da Kadı Hakîmçelebi Medresesi
43 — Babaçelebî Medresesi
44 — Kirmastı Medresesi'nin yeniden binası
45 — Gümrükhane'de Segban Alibey Medresesi
46 — Altımermer'de Nişancı Mehmed Bey Medresesinin yeniden binası
47 — Hüseyinçelebi Medresesi
48 — Üsküdar'da Gülfemhatun Medresesi

BAŞKA YERLERDE

49 — Mekke'de Süleymaniye Medresesi
50 — Edirne'de Selimiye Medresesi
51 — Çorlu'da Selimiye Medresesi
52 — Babaeski'de Alipaşa Medresesi
53 — Gebze'de Mustafapaşa Medresesi
54 — İzmir'de Ahmedpaşa Medresesi
55 — Ankara'da Husrevkethudâ Medresesi

Dârülkurrâlar (2) ve Türbeler

İSTANBUL'DA

1 — Süleymaniye'de Süleymaniye Dârülkurrâsı
2 — Üsküdar'da Vâlide-Sultan Dârülkurrâsı
3 — Husrevkethudâ Dârülkurrâsı
4 — Eyüpsultan'da Sokollu Mehmedpaşa Dârülkurrâsı
5 — Küçükkaraman'da Sokollu Mehmedpaşa Dârülkurrâsı
6 — Sokollu Mehmedpaşa Dârülkurrâsı
7 — Müfti Kadı-zâde Dârülkurrâsı
8 — Süleymaniye'de Sultansüleyman Türbesi
9 — Ayasofya'da Sultanselim Türbesi
10 — Şehzadebaşı'nda Şehzade Türbesi
11 — Ayasofya'da Şehzâdeler Türbesi
12 — Şehzadebaşı'nda Rüstempaşa Türbesi
13 — Husrevpaşa Türbesi
14 — Topkapısı'nda Ahmedpaşa Türbesi
15 — Eyüpsultan'da Sokollu Mehmedpaşa Türbesi
16 — Eyüpsultan'da Siyâvuşpaşa Türbesi
17 — Eyüpsultan'da Zâlpaşa Türbesi
18 — Üsküdar'da Şemsîpaşa Türbesi
19 — Beşiktaş'ta Barbaros Hayreddinpaşa Türbesi
20 — Beşiktaş'ta Yahyâefendi Türbesi
21 — Arabahmedpaşa Türbesi
22 — Tophane'de Kılıçalipaşa Türbesi
23 — Eyüpsultan'da Pertevpaşa Türbesi
24 — Yenibahçe'de Şâh-ı Hûbân Kadın Türbesi
25 — Edirnekapısı'nda Ahmedpaşa Türbesi
26 — Üsküdar'da Hacıpaşa Türbesi

İmaretler (3) ve Dârüşşifâlar (4)

İSTANBUL'DA

1 — Süleymaniye'de (eski adı: Gök Meydanı) Süleymaniye İmareti
2 — Şehzadebaşı'nda Şehzade İmareti
3 — Üsküdar'da Mihrimahsultan İmareti
4 — Üsküdar'da Vâlide-Sultan İmareti

BAŞKA YERLERDE

5 — Mekke'de Hasekihurremsultan İmareti
6 — Karapınar'da (5) Selimiye İmareti
7 — Çorlu'da Süleymaniye İmareti
8 — Manisa'da Muradiye İmareti
9 — Ruscuk'ta Rüstempaşa İmareti
10 — Sapanca'da Rüstempaşa İmareti
11 — Burgas'ta Sokollu Mehmedpaşa İmareti
12 — Havsa'da Sokollu Mehmedpaşa İmareti
13 — Gebze'de Mustafapaşa İmareti
14 — Bosnasarayı'nda Sokollu Mehmedpaşa İmareti
15 — Süleymaniye'de Süleymaniye Dârüşşifâsı
16 — Haseki'de Hurremsultan Dâdüşşifâsı (6)
17 — Üsküdar'da Vâlide-Sultan Dârüşşifâsı

---

(2) Kur'ân-ı Kerîm okunan yer.

(3) Fakirlerin, ihtiyaç sahiplerinin ve yüksek öğrenim yapan öğrencilerin bedava yemek yedikleri müesseseler.

(4) Fakirlerin bedava yatıp tedavi edildikleri hastaneler.

(5) Konya'ya bağlı kazâ merkezi olan bu kasabayı II. Selim kurmuştur.

(6) O zamandan beri İstanbul'un en büyük hastanelerinden biridir. Bugün Haseki Hastanesi diye bilinmektedir.

Azabkapı Camii, Mimar Sinan'ın en zarif eserlerinden biridir. Sokollu Mehmed Paşa tarafından yaptırılmış camilerin en güzelidir. Klâsik Türk mimarisinin sadeliği nispetinde muhteşem bir örneği olan Azabkapı Camii, bugün yol seviyesinin altındadır.

Azabkapı Camii, Mimar Sinan'ın en zarif eserlerinden biridir. Sokollu Mehmed Paşa tarafından yaptırılmış camilerin en güzelidir. Klâsik Türk mimarisinin sadeliği nispetinde muhteşem bir örneği olan Azabkapı Camii, bugün yol seviyesinin altındadır.

Adım Adım İSTANBUL

Saraylarında

Yıldız Parkı ve

Yıldız, İstanbul'un en büyük parkı, en güzel mesiresidir. Fotoğrafta, parkın girişi görülüyor.

Şale Köşkü

Röportaj : Erdoğan Sevgin
Fotoğraflar : Tamer Güvenç

BUGÜN kapıları herkese açık olan Yıldız Parkı'ndan, yıllar önce yalnız saray mensupları faydalanırdı. Buraları, Yıldız Sarayı'nın bir parçasıydı; dış bahçesiydi.

Osmanlı İmparatorluğu zamanında Yıldız Parkı, hareme mensup kadınların mesiresiydi. Bilhassa Cuma selâmlıklarından sonra, saray kadınları, arkalarında kalfaları, dadıları olduğu halde buraya gelir, piknik yaparlardı. Bir taraftan beraberlerinde getirdikleri soğuk yemekleri yerler, bir taraftan da türlü oyunlar oynayıp hoşça vakit geçirirlerdi.

Bahçe o zamanlar çok bakımlıydı. Parkın orasına, burasına serpiştirilmiş çeşitli köşkler vardı. Bugün ayakta kalmış Çadır, Malta ve Şale köşklerinden başka, şimdi yıkılmış bulunan Bahçıvanbaşı Köşkü, Talimhane Köşkü, Acem Köşkü buradaki köşklerin en önemlileriydi.

Tek katlı bir bina olan **Acem Köşkü**, çok zarif bir yapıydı. İran Şahı Muzaffereddin, İstanbul'u ziyaret ettiği zaman, Sultan Hamid tarafından yaptırılan bu güzel bina, Sultan Reşad zamanında yıktırılmıştır. Bugün bu köşkün bir taşına bile rastlanmaz.

Talimhane Köşkü ise, isminden de anlaşılacağı gibi, resmigeçitleri seyretmek için hazırlanmış bir binaydı. Alman İmparatoru II. Wilhelm, İstanbul'a geldiği zaman, resmigeçidi rahat bir şekilde seyredebilsin diye, padişah tarafından 3 gün gibi kısa bir süre içinde yaptırılmıştı. Sultan Abdülhamid, bazı akşamlar, bu köşke gelir, askerin talimini balkondan izler, karavanasını tadar ve onların yemek yiyişlerini seyrederdi. Talimhane Köşkü de, Acem ve Bahçıvanbaşı Köşkleri gibi, bugün tarihe karışmıştır.

Yıldız parkında, bu köşklerin dışında, daha birçok binalar vardı. Bunlar atelyelerdi. Çini, marangozhane, tamirhane, bıçkıhane, kilithane, dökümhane ayar atelyeleri gibi... Bugün bu atelyelerden de kala kala bir tek çini atelyesi kalmıştır.

Hayvanat bahçesinden ise günümüze kalan tek yadigâr, insan boyunda olan kırık, dökük bir iki kafestir... Yıldız Çini Fabrikası ile Şale Köşkü arasındaki kısım, Yıldız Parkı'nın o şaşaalı devrinde, hayvanat bahçesiydi. Hem de ne hayvanat bahçesi. İçinde her cins hayvan vardı. Küçük küçük ayılar, devekuşları, zürafalar, zebralar, cins cins kuşlar ve daha neler neler. Bunların çoğu, hükümdarlar tarafından hediye olarak gönderilmişti. Bir köpek hastanesi, manej ve hamam da bu kısımdaydı...

Yıldız Parkı'nı çevreleyen kalın duvar-

Merasim Salonu, Şale Köşkü'nün, en büyük salonudur. Avizesi, şömineleri ve tezyinatının yanı sıra, salonun zeminini tamamen örten halısı, başlı başına bir şaheserdir. Salonu hiç boş yer bırakmamacasına kaplayan bu halı, Hereke tezgâhlarında bu salon için özel olarak dokunmuştur.

ların dibinde, gece ve gündüz daima Arnavut muhafızlar beklerdi. Parkı, saraya bağlayan kapılarda, maiyet bölüğü askerleri nöbet tutardı.

ÇADIR KÖŞKÜ

Yıldız Parkı'nda, bugün ayakta kalan 3 köşkten biri Çadır Köşkü'dür. Kapıdan girer girmez, sol tarafa kıvrılıp, tepelere doğru çıkarsanız, kendinizi Çadır Köşkü'nün önünde bulursunuz. Çocuk bahçesinin az ilerisinde olan Çadır Köşkü'nün önünde, Yıldız Parkı'nın iki büyük havuzundan biri vardır. Havuz, Çadır Köşkü'ne başka bir güzellik verir.

Dıştan bakıldığı zaman insana «çok güzel bir köşk» hissini veren Çadır Köşkü'nün içi, insanın yüreğini sızlatacak derecede perişandır. Duvarlarının sıvaları çatlamış, döşemeler yer yer açılmış, pencere pervazları, rengini kaybetmiş... Salonlardan birinde durmakta olan avizenin her parçası, odanın bir tarafında... İçinde eşya namına bir şey yok. Tek söz edilecek tarafı, rengini kaybetmesine rağmen pencerelerdeki oymaların zarafeti, tavanı süsleyen motiflerin güzelliği ve manzarasının hoşluğu... Köşkün dört tarafının da manzarası ayrı... Denize bakan yüzünde, Boğaz bir dere gibi gözüküyor. Havuza bakan cephesi ise bir başka güzel. Havuzun arka tarafında, duvarların ardından yükselen Cihannümâ Köşkü, insanın içine tarifsiz bir huzur veriyor.

Çadır Köşkü'nün tarihimizde önemli bir yeri vardır. Köşkün iki kapısından, havuza bakan cephedekinin hemen yanıbaşındaki bir kitabede de bu tarihî olay belirtilmiş. Sultan Abdülaziz'i öldürttüğü iddiası ile Sultan Hamid tarafından tevkif ettirilen Midhat Paşa, muhakeme edilmek üzere 22 mayıs 1881 pazar günü bu köşke getirilmiş ve 22 temmuz 1881 perşembe günü Tâif'e gönderilinceye kadar, bu şirin köşkün duvarları arasında kaderi ile baş başa kalmıştır...

MALTA KÖŞKÜ

Yıldız Parkı içinde bugün ayakta kalabilmiş ikinci köşk de Malta'dır. Çadır

Köşkü'nden sonra ana yoldan ilerleyecek olursunuz, yolun muhtelif köşelerine konmuş olan levhalar sizi bu köşke götürür. Çadır Köşkü gibi belediyenin emrinde olan, fakat kapıları daima kilitli bulunan bu köşk, iki tarafı çam ağaçları ile kuşatılmış bir asfalt yolun üzerindedir.

Malta Köşkü bembeyaz sütunlu, sarı boyalı çift katlı bir binadır. Bir yüzü denize bakar. Bir tepenin üzerinde inşa edildiği için Boğaz bütün ihtişamı ile insanın gözleri önüne serilir burada. Tepelerden aşağıya doğru, kademe kademe yayılan çam ağaçlarının meydana getirdiği manzara ise gerçekten çok güzeldir.

Malta Köşkü'nün 4 kapısı var... Biz bu kapıların deniz tarafında olanından köşke girdik. Köşke girerken içim içimi yiyordu. «Acaba burada da Çadır Köşkü'nün o, insanın içini kapayan manzarası ile karşılaşacak mıyım?» diye... Şükür, oradaki kadar feci bir manzara ile karşılaşmadım. Fakat gene de, köşkün içinin, bir Dolmabahçe Sarayı'na, bir Beylerbeyi Sarayı'na nispetle çok çok perişan olduğunu söylemeden geçemeyeceğim. Her taraf toz, toprak içindeydi. Perdeler, kanepelerin üzerine yayılmış örtüler, bakımsız bir haldeydi.

Deniz tarafındaki kapıdan köşke girer girmez, kendimizi büyücek bir salonda bulduk, havuzlu bir salonda. Kapının tam karşısında, kuğu motifleri ile süslü bir çeşme vardı. Sular, kuğuların ağzından akıyordu. Salonun ortasında da mermer bir havuz vardı. Havuzun suyu da dört köşesinde bulunan 4 kuğunun ağzından akıyordu.

Bu mermer havuzlu salonun iki kenarında gene mermer basamaklarla çıkılan iki küçük bölme var. İçinde hiç bir eşya bulunmayan bu odaların, insanın gözünü alan en büyük özelliği pencereleri. Pencereler kırmızı, sarı, mavi ve beyaz camlardan yapılmış.

Köşkün üst katına, havuzlu salonun tam karşısında bulunan bir merdivenle çıkılıyor. Merdiven, bahçeye bakan kapıya açılıyor. Çift taraflı ve zarif işlemeli.

Merdivenleri çıkınca kendimizi büyücek bir salonda bulduk. İki tarafında iki odanın bulunduğu bu salonun tavanı, çiçek motifleriyle kaplı idi. Sedefli kırmızı bir takım, 3 küçük masa ve 4 iskemle Malta Köşkü'nün bu en büyük salonunun başlıca eşyasıydı. Kırmızı koltukların üzerine, hâki renkli alelâde örtü-

Şale Köşkü'nün girişi, Yıldız Parkı'nın içindedir. Etrafı kalın duvarlarla çevrili olan köşkün bahçesi havuzlarla, fenerlerle ve yemyeşil ağaçlarla süslenmiştir. Resimde, Şale Köşkü'nün bir parçasını ve bahçeyi görüyorsunuz.

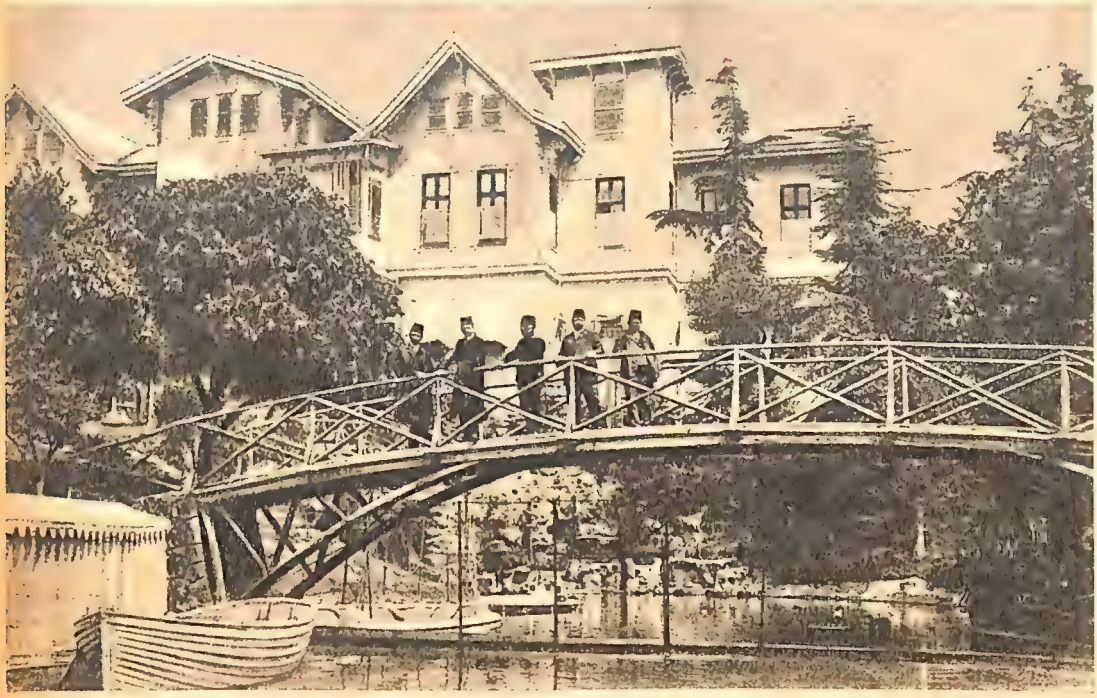

Şale Köşkü'nün yıllar önceki hali.

ler geçirilmişti. Her halde kumaşlar solmasın diye...

Malta Köşkü'nden çıkınca, yukarı doğru kıvrılırsanız, kendinizi meşhur Yıldız Çini Fabrikası'nın önünde bulursunuz.

YILDIZ ÇİNİ FABRİKASI

Yıldız Çini Fabrikası 1896 yılında kurulmuştur. Memleketimizde fabrikasyon halinde porselen eşya imali de bu fabrikanın kurulmasıyla başlar. Bugün hangi saraya giderseniz gidin, bu fabrikada yapılan eşyalara rastlarsınız. Zarif tabaklar, koca koca vazolar, çini sobalar. Bugün bu eşyaların değeri binlerce liranın üzerindedir. İki kulesi, bu kulenin ortasında kemerli bir kapısı olan ve ilk bakışta insana bir tabancanın kabza ve namlusunu hatırlatan, kırmızı tuğladan yapılmış Yıldız Çini Fabrikası'nın yaptığı eşyalar, «Yıldız Çinisi» diye tanınmaktadır. Yurdumuzu ziyaret eden devlet adamlarına, hükümdarlara, padişahlara burada çok zarif eserler hazırlanmış ve hediye edilmiştir.

Fabrika kurulduğu yıldan 1908 tarihine kadar çok değerli eşya meydana getirmiştir. Bu tarihte, devrin politik olayları, fabrikanın çalışmalarını aksatmış, nihayet Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla da fabrika tamamen kapanmıştır.

Uzun yıllar, Yıldız Parkı'nın içinde terk edilmiş bir bina olmaktan ileri gidemeyen Yıldız Çini Fabrikası 5 senelik bir onarım devresinden sonra 1962 yılında, «Sümerbank Yıldız Porselen Sanayii Müessesesi» olarak yeniden hizmete açılmıştır. İşte, Malta Köşkü'nün az ilerisinde, bir cami yıkıntısı ve hayvanat bahçesinin kalıntılarının yanıbaşında bulunan bu kırmızı tuğlalı bina, bu tarihî fabrikadır.

ŞALE KÖŞKÜ

Yıldız Parkı içinde, kalın duvarlarla çevrili bulunan Şale Köşkü, Yıldız Sarayı'nı meydana getiren köşkler topluluğunun en güzel, en bakımlı binasıdır.

Şale Köşkü, ayrı ayrı zamanlarda yapılmış iki binadan meydana gelmiştir. Eğer, binaya dışından dikkatli bir gözle bakılacak olursa, bu ayrılık, hemen fark edilir. İlk kısım, Alman imparatoru II. Wilhelm'in İstanbul'u ilk ziyareti sırasında, zamanın padişahı Sultan II. Abdülhamid'in emri ile inşa ettirilmiştir. Binanın ikinci kısmı olan «Merasim Köşkü» ise, gene İmparator Wilhelm'in, bu sefer eşiyle beraber İstanbul'u ikinci defa ziyareti sırasında, 1899 yılında inşa ettirilmiştir. Yapıldığı günden, zamanımıza kadar, birçok

hükümdarı, devlet adamını misafir etmiş, büyük salonlarında, çeşitli resm-i kabuller düzenlenmiştir...

Şale Köşkü'nün girişi Yıldız Parkı'nın içindendir. Kocaman bir demir kapıdan bakımlı bir bahçeye girilir. İçinde havuzları, irili ufaklı çam ağaçları, rengârenk çiçekleri, sütunlu zarif fenerleri olan bir bahçeye...

Köşk denilince insanın aklına tek katlı, bilemediniz çift katlı, pek o kadar fazla büyük olmayan bir bina geliyor. Nedense işte ben de Şale Köşkü'ne giderken, böyle küçük, şirin bir binayla karşılaşacağımı sanmıştım. Üstelik Şale (Chalet) de Fransızca «Dağ evi» anlamındadır. Fakat yanılmışım.

Şale'nin köşklüğü sadece isminde kalıyordu. Binaya yaklaştığım zaman bunu anladım. Zira bu köşk değil, adıyla, sanıyla bir saraydı. Bilemediniz bir saray yavrusuydu.

İçini görmek için, en sağda iki kenarında karpuz biçimi fenerler bulunan binek kapısına doğru yürürken, Koruma memuru Nihad Batur bize, Şale Köşkü hakkında bilgi vermeye başladı.

— Köşk, gördüğünüz gibi iki katlıdır. Bir de zemin katı vardır. Burası da, mutfak ve kalorifer dairesi olarak kullanılır. Her tarafı parke kaplıdır. Şale'nin odalarının toplamı 64'tür. Karşılıklı 6, bir de yanda olmak üzere 7 kapıdan girilir. Karşılıklı kapıların arasında bulunan 3 merdiven, alt katı üst kata bağlar. Bu köşkün en büyük özelliği, çini sobalarıdır. Köşkte tam 11 tane çini soba vardır. Muhtelif odalarda durmaktadır. Yıldız Çini fabrikalarının imalâtı olan bu sobaların boyu, 2 ile 3 metre arasında değişir.

Kapıdan içeri girer girmez, kendimizi ferah, bir salonda bulduk. Ve bahsedilen çini sobalarla, ilk defa burada karşılaştık. Gerçekten, büyük ve nefis şeylerdi bu sobalar. Boyları 2,5 metreyi aşkındı. Biri salonun bir tarafında, biri de öbür tarafındaydı.

Kapının iki yanında iki boy aynası vardı. Mermer çerçeve içindeydiler. Tam bu aynaların ortasından geçmek üzereydim ki, Nihat Batur beni durdurdu:

— Bir dakika, dedi. Şurada, aynaların arasında durun.

Dediğini yaptım ve yapmamla beraber bir hayret çığlığı koparmam bir oldu. Aynaların birine bakınca, önce kendimi, sonra da arkamda uzanan sütunlu uzun bir dehliz gördüm. Halbuki iki duvarın arasındaydım. Aynalar o şekilde yerleştirilmişti ki, insan, bunlardan birine bakınca, kendisini sütunlu bir yolun ağzında gibi görüyordu...

Bir süre aynada kendimi seyrettikten sonra, koruma memuruna:

— Önce alt katı mı, yoksa üst katı mı gezelim? diye sordum.

— Alt katta görülecek bir bir şey yok, diye cevap verdi. O odaların çoğu boş.

Bugün Harp Akademileri'ne ait bulunan kısımda, birbirinden güzel birçok köşk vardır. Resimde bu köşklerden bir tanesi görülüyor.

Sedefli Salon, Merasim Salonu'ndan sonra, Şale Köşkü'nün en güzel salonudur. Kapıları ve dolapları, tamamen sedefle işlenmiş olan bu salon, eskiden yemek odası olarak kullanılıyordu.

Bazılarında ise, divanlar, karyolalar var. Yabancı devlet başkanları, burada misafir kaldıkları zaman, onların muhafazasıyla görevli olanların geceyi geçirmeleri için kurulmuş karyolalar. Bu katın görülmeye değer tek odası 40 numaralı salondur. Hayli uzun bir ceviz masanın ve Alman imparatorunun hediyesi olan üzeri taçlı büyük bir çini sobanın bulunduğu toplantı salonu...

Önce bu 40 numaralı salonu gezdik. Sonra diğer odalara bir göz attık. Dediği gibi hiç birinde kıymetli eşya yoktu. Alt katı kısa zaman içinde şöyle bir gördükten sonra da Binek Kapısı'nın karşısındaki merdivenlerden üst kata çıktık. Şale Köşkü'nün selâmlık veya diğer bir adı ile merasim kısmındaydık. Merdivenlerden çıkar çıkmaz sola kıvrıldık. Ve binanın en sonunda bulunan salona girdik.

Çok büyük bir salondu burası. Bize köşkü gezdiren kılavuzumuzun söylediğine göre, uzunluğu 29 metre, genişliği ise 14 metreydi. Beylerbeyi sarayında olduğu gibi, tam bir simetri hâkimdi. 23 penceresi vardı. 3 avize ile arslan motifli mermer kaideler üzerine oturtulmuş 6 tane bohem şamdan, bu büyük salonu aydınlatıyordu. Koca salonun her tarafı bu oymacının elinden geçmişti. Tavan sekizgen parçalar halindeydi. Bu sekizgenler, altın yaldızla süslenmişti. Ağaç oymaydı. Tavanın, duvarların her yanı, çiçek resimleri ile süslenmişti. Ve bol bol da altın yaldız kullanılmıştı...

ŞÂHANE HALI

Pencerenin tam karşısındaki iki kare aynaya, onun ortasında duran çini sobaya, iki yanındaki şömineye, bunun üzerindeki aslan motifli vazolara, barometreli saate kapının kenarındaki piyanoya, odanın muhtelif köşelerine serpiştirilmiş, kırmızı atlas üzerine yıldız ve kırmızı beyaz çizgili koltuklara, kanepelere, mermer masalara ne kadar baktığımı pek hatırlayamıyorum.

Öylesine dalmıştım ki, Nihat Batur:

— Şu gördüğünüz halı, bu salonun en kıymetli eşyasıdır, dediği zaman yerimde şöyle bir sıçradım.

Eliyle yeri işaret ediyordu.

Halı, gerçekten nefisti. Odanın girintili çıkıntılı köşelerine bile tıpatıp oturan bu yekpare halı, ısmarlama elbiseye benziyordu. «Acaba nasıl dokumuşlar bunu?»

Şale Köşkü, selâmlık ve harem olmak üzere iki kısımdır. Demir bir kapı ile ayrılmış olan Harem kısmına girildiği andan itibaren yatak odalarının çoğunlukta olduğu görülür. İşte bu yatak odalarından birisi. Bu karyolada, birçok devlet başkanı yatmıştır.

diye sormaya hazırlanırken kılavuzumuz halı hakkında bilgi vermeye başladı.

— Bu halı, Hereke tezgâhlarında, bu salon için ölçü üzerine dokunmuştur. Gördüğünüz gibi, salonu, bir parmak boş yer bırakmadan kaplamaktadır. Tam 7 ton ağırlığında olup, bir eşi de Alman imparatoru II. Wilhelm'e hediye edilmiştir.

Gri ve kırmızı üzerine çiçek motifleri ile süslü olan bu halı, hiç de öyle 7 tonluk gibi gözükmüyordu. Zira çok inceydi. Yumuşacıktı, pırıl pırıldı...

Şale Köşkü'nün bu en büyük salonunun bir özelliği de yalancı kapılardır. Pencerenin tam karşısında 4 kapı vardır. Ve bu 4 kapıdan 1. ve 3. sü odalara açılır. Diğeri ise hiç bir yere açılmaz. Sırf simetriye uymak için, yani süs için yapılmıştır.

Büyük Salon'dan çıktıktan sonra, Selâmlık kısmı ile haremi birbirinden ayıran demir kapıya doğru ağır ağır yürümeye başladık. Demir kapıya kadar olan kısım, birbirine açılan odalar şeklindeydi. Büyük Salon'un esas kapısından baktığınız zaman uzanıp giden bir koridor, onun solundaki kapıdan bakıldığı zaman ise, ikinci bir koridor görülüyordu. Bu koridor, odaların kapılarının açılmasıyla meydana gelmiş suni bir koridordu. Esas koridorun sağ tarafındaydı.

Her oda, ayrı renkli takımlarla, perdelerle, ayrı şekilde masalarla döşenmişti. 1 numaralı odada ağaç olarak ne kullanılmışsa, yekpare gül ağacındandı. 3 numaralı oda altın yaldızlıydı. Bazı odalar oturma, bazısı çalışma, bazısı da yemek odası olarak düzenlenmişti. Çeşitli biblolar, saatler, tablolar, vazolar, odaların şurasına, burasına renk katmak için konulmuştu. Hemen her odaya birer çini soba yerleştirilmişti Yıldız Çini Fabrikalarında, Türk işçilerin göz nuru, alın teri dökerek meydana getirdikleri bu çini sobaların boyları, 2,5 ilâ 3 metre arasında değişiyordu. Alt tarafı dört köşe, üstü silindir şeklinde olan her tarafı müzik aletleri resimleri ile süslü pembeye kaçar renkte bir çini soba, altın yaldızla süslü olup, üst tarafında, her an çıkabilen bir vazosu bulunan bir başka çini soba... Sözün kısası, harem kısmına girinceye kadar her renkte, birçok çini soba vardır.

HAREM DAİRESİ

Hareme girer girmez, ilk gözüme çarpan şey, mimarinin birdenbire değişmesi

Yıldız Sarayı'nın birçok kapısı vardır. Resimde bu kapılardan biri «Harem Kapısı» görülüyor.

oldu. Burası selâmlık kısmı gibi iki koridor şeklinde değildi. Bölmeler halindeydi. Her bölmede birkaç oda bulunuyordu. Bazısı iç içeydi. Döşenişi de gayet sadeydi. Odalarının duvarlarının çoğu kumaş kaplıydı...

Haremde ilk gezdiğimiz yer olan Çay Salonu, o kadar büyük bir yer değildi. Fakat çok sevimli bir saloncuktu. Kapının yanındaki duvarda duran Zonaro'nun Kızkulesi tablosu duruyordu. Burası gayet zevkli bir şekilde döşenmiş, Şale Köşkü'nün her köşesi gibi, tavanlarında işlenilmemiş yer bırakılmamıştı.

Çay Salonu'ndan sonra, duvarları kumaş kaplı olan, sarı renkli koltuk ve kanepelerin, aynalı bir çini sobanın süslediği 13 numaralı odayı gördük ve Sedefli Salon'a girdik.

9 pencereden ışık alan, 3 avizenin aydınlattığı Sedefli Salon, Şale Köşkü'nün en ilgi çekici köşelerinden biridir. İnsan midye ve istiridye gibi deniz hayvanlarının kabuklarının parlak kısmından elde edilen bu pırıl pırıl nesnenin bir odaya nasıl renk verdiğini, burada çok daha iyi anlıyor. Mini mini sedefler kapıların, dolapların üzerine büyük bir ustalıkla yerleştirilmiş. Hem de boş bir yer bırakmamacasına...

II. Sultan Abdülhamid zamanında yemek salonu olarak kullanılan Sedefli Salon'da tam 4 tane sedefli kapı ile, sedefli dolap var. İşte bu salon, ismini bu kapı ve dolaplardan almış. Altın yaldızla süslü kornişlerin, küçük küçük sütunların süslediği Sedefli Salon, merdivenbaşı denilen yere açılıyor. İki katı birbirine bağlayan 3 merdivenden ortadakinin üst kısmına, gayet zarif koltuklar konmuş bir dinlenme, salonu haline getirilmiş.

Sedefli Salon'dan çıktıktan sonra, 17 ve 18 numaralı odaların bulunduğu kısma geldik. 17 numaralı olanı, reisicumhurların çalışma odası beyaz rengin hâkim olduğu ve gayet sade bir şekilde döşenmiş olan bu odayı tetkik ederken, kılavuzumuz:

— Bu odanın en ilgi çekici eşyası, şu duvardaki tablodur, dedi. Gösterdiği yerde, Atatürk'ün bir boy resmi vardı.

«Acaba özelliği nerede?» diye kendi kendime sorarken:

— Gözlerine bakın, diye ilâve etti. Gözlerine bakarak, odada yer değiştirin.

Dediğini yaptım. İşte o zaman, tablonun özelliğini anladım. Odanın neresine gittimse, Atatürk'ün gözleri o tarafa bakıyordu. Sanki beni takip ediyordu.

Şale köşkü'nün bundan sonraki kısmı,

ta Sarı Salon'a kadar, yatak, çalışma ve istirahat odaları olarak düzenlenmiştir. Bu kısımda iki karyola ile bir gardrop vardı ki, gerçekten bir şaheserdi. Yurdumuzu ziyaret eden yabancı devlet reislerinin gecelerini geçirdikleri bu karyolalardan birisi, 20 numaralı odadaydı. Üzerine muhabbet kuşları ve kadın resimleri oyulmuştu. Küçük bir de balkonu bulunan bu odadaki komodin, konsol ve dolap da karyola ile bir örnekti.

İkinci karyola 23 numaralı odada bulunuyordu. Gene oymaydı. Ön tarafında gene muhabbet kuşları vardı. Diğer karyoladan farkı, kadın figürü yerine, çocuk figürünün oyulmuş olmasıydı. Açık yeşil takımların, bir yazı masası sehpa ve dolabın süslediği bu odanın hemen yanıbaşında bir istirahat odası vardı. İşte az önce sözünü ettiğimiz gardrop, bu odada bulunuyordu. Ve tıpkı karyolalar gibi oymaydı.

Bu istirahat odasının yanıbaşındaki 25 numaralı salon, Sarı Salon adı ile anılır. İsminden de anlaşılacağı gibi, sarı rengin fazla olması yüzünden bu ismi almıştır. Şale Köşkü'nün, giriş arkaya alınacak olursa, en soluna düşer. Büyük Salon' dan sonra Şale'nin en geniş salonudur.

Salonun kapısından içeri girer girmez, kendimizi, bir sarı rengin ortasında bulduk. Zaten bütün saraylarda olduğu gibi, Şale'de de her odada başka bir renkle karşılaşıyorsunuz. Tavana, Çağlayan Köşkü yağlı boya ile resmedilmişti. Büyük bir avize salonu süslüyordu. Takımların bir kısmı, salonun ismine uygun olarak sarıydı. Salon gayet büyük ve gayet güzel bir halı ile kaplanmıştı. Üzerinde 4 seccade vardı. 9 pencereden ışık alan salon, kırmızı bir masa, çini vazolar, iki şömine ve aynalarla süslenmişti. Girişe göre sol duvara yaslanan ayna, aynı zamanda saksılık vazifesi de görüyordu. Aynanın kenarları, icabında saksı konulması için set set yapılmıştı...

Sarı Salon'dan çıktıktan sonra köşkün 3. merdiveni olan Asma Merdiven'den alt kata indik. Merdivenin tam karşısındaki kapıdan bahçeye çıktık. Şale Köşkü'ndeki gezintimizi bitirmiştik. Almanya imparatoru II. Wilhelm ile beraber birçok devlet adamının misafir kaldığı II. Sultan Abdülhamid devrinde, şaşaalı culûs ve muayedelere, düğünlere sahne olan, günümüzde Türkiye'yi ziyaret eden yabancı devlet reislerine tahsis edilen ve şerefle-rine resm-i kabullerin düzenlendiği bu tarihî binayı da gezmiştik. Ağır ağır Şale' nin o bakımlı bahçesinden çıktık, Yıldız Parkı'ndaki ulu çam ağaçlarının altından çıkış kapısına doğru yürümeye başladık.

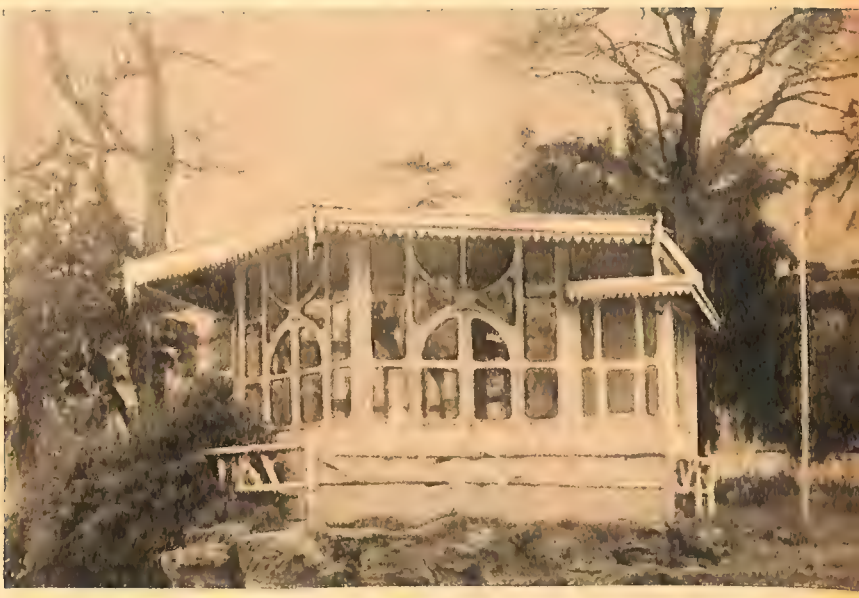

Yıldız Sarayı, bir köşkler topluluğudur. Bu köşklerden birçoğu, Harp Akademileri kısmında olduğu için, ziyarete kapatılmıştır. Resimde Kebapçı Köşkü.

Babam Ahmed Midhat Efendi

Ahmed Midhat Efendi

Büyük romancı ve gazetecimiz Ahmed Midhat Efendi hakkında, oğlu Dr. Kâmil Yazgaç'ın 28 aralık 1944 günü İstanbul Üniversitesi'nde yapılan anma toplantısında konuşan hatiplerin yedincisi sıfatıyla verdiği bir konferansın el yazısıyla metni, birtakım evrak arasında elimize geçti. A. M. Efendi hakkında ilgi çekici bilgi veren bu yazıyı okuyucularımıza sunuyoruz.

DOĞUMUNUN yüzüncü, vefatının dahi otuz ikinci senesini hürmetle anmak için burada toplanan vatandaşlarıma Ahmed Midhat Efendi ailesinin reisi ve merhumun büyük oğlu bulunmaklığım dolayısıyla teşekkür etmeyi ve bu meclisteyarım saat söz söylemek hakkını bana bahşeden Hakkı Tarık Us kardeşimize dahi minnettarlığımın arzını bir borç bilirim.

İnsanlar, bütün mahlûkat gibi fanidirler. Hayatta iken sözleri ve hatırları geçerse de vefatlarından sonra çarçabuk unutulurlar. Halbuki babamız Ahmed Midhat Efendi, hayatında ve mematında bütün Türkler tarafından her zaman, her fırsatta sevilen ve unutulmayan bahtiyarlardan birisidir. Bunun iki sebebi vardır: Birincisi Ahmed Midhat'ın vatandaşlarına okumak zevkini ve tohumunu aşılamasıdır. İkincisi dahi fakirleri ve kendisinde istidat tohumu gördüğü gençleri himaye etmesi ve yetiştirmesidir.

Ahmed Midhat merhuma, herhangi bir şube-i fende ihtisas sahibi denilemez. Ona ansiklopedist sıfatını yakıştırmak münasip olur. Merhum, elli senelik yazı hayatında kamış kalemini her zeminde yürütmüştür. Her yazısında hep orta tabakadaki vatandaşlarına hitap etmiştir. Na-

mık Kemal merhumun, Vatan Silistre piyesi hakkında yazdığı methiyeden dolayı sürüldüğü Rodos zindanında mahpuslara ders vermiş, birçoklarına okuyup yazma öğreterek onlara ıslah-ı nefs ettirmiştir. Ahmed Midhat'ın bu gayretini yakından gören Rodos ahalisi, bilâhara Medrese-i Süleymaniye ismiyle bir mektep açmışlar ve mutasarrıfın müsaadesiyle Ahmed Midhat'ı bu mektebe öğretmen tayin etmişlerdir.

Gündüzleri mektepte, geceleri dahi hapishanede çalışan ve çocuk okutan Ahmed Midhat'ı, cesaret-i medeniye sahibi olan Rodos mutasarrıfı, ahalinin ricası üzerine küçük bir hanede ikamete mezun kılmış, bu suretle babamın İstanbul'da bıraktığı ailesini yanına getirmeye vasıta olmuştur. Medrese-i Süleymaniye mektebinde ilk tahsil tohumunu alan gençler, İstanbul'da büyük mekteplere girmişler, her birisi maarif yolunda yürüyerek bilâhara vatana faydalı insanlar olmuşlardır. Bu meyanda Cumhuriyet gazetesinin sahibi Yunus Nadi Bey kardeşimiz dahi bulunmaktadır. Uzun seneler Rodos'ta hocalık yaptıktan sonra himmet ve gayreti ve bu baptaki muvaffakıyeti, merkez-i hükümette dahi takdir edilen Ahmed Midhat, sürgün cezasından affedilmiş, İstanbul'a avdetle gazeteciliğe tekrar başlamış ve birçok istihalelerden sonra Tercüman-ı Hakikat matbaasını tesis ve tekâmül ettirmiştir.

Ahmed Rasim merhum derdi ki: «Tercüman-ı Hakikat, bir matbaa değil, bir dârulfünun idi. Orada birçok gençler yetişmiş ve iktisab-ı feyz ve kemal etmişlerdir. Hattâ benim ilk yazılarım bu gazetede çıkmıştır. Beni, Ahmed Cevdet'i, Hüseyin Rahmi'yi, bu irfan ocağı yetiştirmiş, pişirmiş ve kotarmış, kurtarmıştı. Biz, gölgede kalmış birer istidat tohumu idik. Ahmed Midhat'ın teşvik ve himayesiyle Tercüman-ı Hakikat matbaasında filizlendik, büyüdük, matbuat bahçesinde acı, tatlı meyveler vermeye başladık.

Babam Ahmed Midhat'ın, eserleri hakkında mütalâa yürütmeyi erbabına bırakıyorum. Çünkü benim iktidarım bu bapta söz söylemeye müsait değildir. Ben, merhumun hayat-ı hususiyesine dair gördüğüm ve kendi lisanından işittiğim bazı küçük vakaları burada hikâye edeceğim. İtiraf ederim ki, Türkiye'de birçok değerli muharrirler ve matbaacılar yetişmiştir. Fakat yazıcılık, matbaacılık sanatlarının bilcümle teferruatını şahsında cem eden sanatkârlar görülmemiştir. Bu meyanda Ahmed Midhat, bir istisna teşkil eder.

Ahmed Midhat, matbaacılığın temelini kendi hanesi içinde kurmuş ve litograf taşıyla işe başlamış, sonra bir kasa hurufat almış, bir eski tabı makinesi bulmuş, kendi yazmış, kendi dizmiş, makinenin tekerleğini anam çevirmiş, formaları halam kırmış, bu suretle Ahmed Midhat bu sanatta içli dışlı yetişmiştir.

BİR GAZETEYİ TEK BAŞINA ÇIKARAN ADAM

Ahmed Midhat, bir gün Tercüman-ı Hakikat matbaasında çalışan arkadaşlarına kızıyor. İhtimal ki, o gün fazla asabî idi. Ağzından ağır sözler çıkarmış olabiliyor. Binaenaleyh bütün muharrirler, müretipler, makinistler grev ilân ederek matbaadan çıkıyorlar. Ahmed Midhat, matbaa içinde yalnız kalınca kollarını sıvıyor. Kaleme sarılıyor, birkaç makale yazıyor, sonra hurufat kasasının başına geçiyor, yazılarını diziyor, matbaa makinesine bağlıyor, efrad-ı ailesine çarhı çevirtiyor, hulâsa ertesi sabah gazetesini kusursuz olarak çıkarmaya muvaffak oluyor. Müvezziden birer gazete alan arkadaşları hayretler içinde kalıyorlar, bir araya toplanıp hep birlikte matbaaya geliyorlar, patronun ellerini öperek af diliyorlar. Öfkesi yaz yağmuru gibi çabuk geçen Ahmed Midhat, hepsini affediyor ve onlara mükemmel bir ziyafet çekiyor.

Ahmed Midhat için on iki beygir kuvvetinde yazı makinesi tabirini kullanan Ahmed Rasim'e kızdım, cezasını vermesini rica ettim. Öyle ya, babacığımı beygire teşbih etmek yakışır mı idi? Babamın dahi kızacağını, asabileşeceğini beklerken, bilâkis gülerek bana şu cevabı verdi:

— Oğlum, kâmil insanlara en çok hizmet eden mahlûklar, beygirlerdir. Bunların da dört ayağı vardır. Her birisine birer ad koymak lâzımgelirse ben şöyle diyeceğim: Ahmed Rasim, Ahmed Cevdet, Ahmed İhsan, Ahmed Midhat!

Babacığım, bu mânidar cevapla yazı arkadaşlarının kadir ve kıymetini yükseltmiş oldu. Zaten merhumun kadirşinaslığı herkesçe malûmdu. En küçük bir irfan tohumuna bile en büyük kıymeti verirdi.

Gene bir gün babam Ahmed Midhat'a sordum:

— Allah size uzun ömürler versin. Fakat günün birinde emr-i Hak vaki olursa sizin matbuat ailesinde bırakacağınız boşluğu kim dolduracak?

Hiç düşünmeden bana şu cevabı verdi:

— Ben arkamda boşluk bırakacak bahtiyarlardan değilim. Senin sualini istikbalin en parlak matbuat yıldızı kim olacak şeklinde kabul ederek, şu cevabı ve-

receğim: Bu suali başkasına sorarsan sana Ahmed Cevdet'i gösterirler. Vakıa Cevdet, çok malûmatlı, çok tecrübeli, çok değerli bir gazetecidir. Fakat cesareti, heybetli vücudu ile mütenasip değildir. Manevra fişeğine benzer. Millî kalem kavgalarında galip gelemez. Benim kanaatime göre, istikbalin en parlak gazetecisi, Hüseyin Cahid denen gençtir. Yalnız şunu temenni ederim ki, cesareti ve atılganlığı, içinin, dışının doğruluğu yüzünden politika kurbanları arasına karıştırılmasın!

Ahmed Midhat'ın kırk sene evvel söylediği bu sözün isabetini, zaman bize gösterdi sanırım. Babam Ahmed Midhat, on beş yaşına kadar kara cahil, yaramaz bir çocukmuş. Bir gün beni yanına aldı, Mısırçarşısı'na götürdü. Bir aktar dükkânı önünde durdu ve dedi ki, «İşte ben vaktiyle bu dükkânda çırak idim. Ustamdan yediğim dayakların acısıyla on beş yaşından sonra buradaki okur yazar esnaftan ders almaya başladım, beş senede okur-yazar bir efendi oldum.»

Ahmed Midhat'ı matbaacılığa teşvik eden kimdir? Merhumun tarih-i hayatına henüz yazılmayan bu mühim sualin cevabını kendi ağzından işittiğim tarzda anlatacağım!

AHMED EFENDİ VE MİDHAT PAŞA

Mısırçarşısı'nda, beş sene çıraklığı esnasında okuyup yazmak öğrendikten sonra yirmi yaşında bulunan Ahmed Efendi, — o zamanki ismi böyle imiş — Rumelinde bulunan büyük vatanperver Midhat Paşa'nın maiyetinde çalışan ağabeyi Hafız Ağa'nın yanına gidiyor. «Hafız Ağa, işgüzarlığı ve sadakati sebebiyle bilâhara paşalığa kadar yükselmiştir.» Orada hükümet konağının içinde dolaşmaya başlıyor, kâtiplere meccanen yardım ediyor. Karaladığı müsveddeleri günün birinde Midhat Paşa görüyor, beğeniyor. Bunları kim yazıyor diye sorunca, Ahmed Efendi'yi gösteriyorlar. Kadirşinas büyük Midhat Paşa, Ahmed Efendi'yi yüz elli kuruş maaşla vilâyet mektubî kalemine çırak ediyor. Zavallı babacığım, İstanbul'da çırak, burada dahi çırak! «Yarabbi şu çıraklık lakabını üzerimden kaldır,» diye dua ediyor. Fakat ateşin bir zekâya, kuvvetli bir kaleme sahip olan Ahmed Efendi, çarçabuk büyük Midhat Paşa'nın gözüne giriyor. En sadık bendesi oluyor. Hem hükümet dairesinde çalışıyor, geceleri de şundan bundan Fransızca, Arapça dersler almaya başlıyor.

Midhat Paşa merhum, Bağdad valiliğine tahvil-i memuriyet edince, bütün sadık adamlarıyla beraber Ahmed Efendi'yi de yanına alarak Arabistan'a götürüyor. Orada Ahmed'in ağabeyisi Hâfız Paşa vefat ediyor. Kardeşinin yürek acısıyla kızgın göz yaşları döken Ahmed Efendi'yi Midhat Paşa huzuruna çağırıyor ve diyor ki: «Oğlum Ahmed Efendi, ağabeyinin acısını bir miktar teskin edecek sana bir hediye vermek istiyorum. Bu hediye benim ismim olan Midhat'tır. Bundan sonra Ahmed Midhat diye hitap edilmek ister misin?»

Ahmed Efendi, makam-ı teşekkürde Midhat Paşa'nın ellerini öperek diyor ki: «Ömrümün sonuna kadar bu muhterem ismin sahib-i aslîsi gibi vatanıma hizmet ederek, bunun kadir ve kıymetini muhafaza edeceğim. Bu uğurda yalnız izzet-i nefsimi değil, lüzum görülürse, hayatımı bile feda etmeye namusum üzerine huzurunuzda söz veriyorum.»

Midhat Paşa, babamın bu cevabına çok memnun olarak şu cümleleri ilâve ediyor: «Vatana en büyük hizmet, vatandaşları okutmaktır. Sen de bu yolda yürürsen, dünyada cismimi, ahrette ruhumu şâd etmiş olursun. Yaşadıkça hocalık yapacaksın, kalemi elinden bırakmayacaksın.»

İşte Büyük Midhat Paşa'nın bu arzusuna binaendir ki, Ahmed Midhat, hocalığa ve yazı hayatına atılmış ve yarım asırdan ziyade devam eden bu mesleğinde iki yüzden fazla matbu eser meydana koymuş, gazetelerde binlerce günlük makaleler yazmış, evvelâ mahallesinde açtığı hususî mektepte talebe okutarak, sonraları Dârülfünûnda, Dârüşşafaka'da daha birçok yerlerde, birçok talebeler yetiştirmiş ve en nihayet kalbinin dilediği tarzda Dârüşşafaka'da talebelerinin kolları üzerinde teslim-i ruh etmiştir.

Ahmed Midhat'ın, gazetecilik hayatında başından çok garip vakalar geçmiştir. Saltanat devrinde vatan, hürriyet, istiklâl gibi memnu lûgatlerin kullanılması, insanın başına püsküllü belâlar getirirdi. Her gazete, intişarından evvel, sansür denilen memur-ı mahsusu tarafından kontrol edilir, kâh yazıların mefhumları, kâh kullanılan cümleleri zülfiyare dokunursa, yani muzır görülürse, koca bir makale sansürün kırmızı kalemiyle çizilir, gazetenin prova kâğıdından çıkarılırdı. Bunun için Ahmed Midhat, matbaadaki adamlarına her gün şu emri verirdi: «Aman çocuklar dikkat ediniz. Bizim kümeste sansar girecek delik bırakmayınız.»

BİR SAHTEKÂRLIK

Ahmed Midhat, Matbaa-i Âmire müdürlüğünde bulunduğu esnada, o devrin Adliye Nezareti'nden bir zarf alır. Açar,

O devirdeki Bâbıâlî'den bir görünüş.

okur. Zarfın içindeki resmî tezkerede şöyle yazılmış: «Leffen gönderilen kaimenin âmili bir Türk kızıdır, elyevm mevkuftur. Bu kaimenin sahte olup olmadığının beyanı...»

Ahmed Midhat gibi meraklı bir matbaacı için bunun kadar alâka uyandıracak bir vaka tasavvur olunabilir mi? Bahusus eski devirde bunun bir Türk kızı tarafından bu kadar mahirane ve sanatkârane yazılmasına hayret eden, hattâ inanmayan Ahmed Midhat, derhal yerinden kalkar, hapishaneyi boylar, sahtekâr kızcağızı bir köşede oturmuş son derece meyus ağlarken görür. İstintak neticesinde şu hakikati öğrenir: Bu kızcağız, babasının sağlığında resme heves etmiş. Babası vefat edince, fakr-ü zarurete düşmüş, bir manzara tablosu yapmış, boya masrafını bile karşılamamış. En nihayet açlık tesiriyle bir banknot taklit etmiş, tam piyasaya süreceği esnada yakalanmış, hapse atılmış...

Ahmed Midhat, derhal Adliye Nazırını görüyor, keyfiyeti anlatıyor, onun müsaadesiyle kızcağızı hapishaneden çıkarıyor, bir arabaya bindirip saraya götürüyor. Keyfiyeti zamanın padişahına arz eden Ahmed Midhat, hem kızın cezasını affettiriyor ve hem de onu saraydaki cariyelere resim muallimi tayin ettiriyor. «Dünyada ilim ve irfana ve sanata karşı yaptığım iltimasların en yerinde olanı bu idi» sözünü birçok defalar babamın ağzından işitmiş idim.

Ahmed Midhat, fen ve sanat namına her ne görse beğenir, takdir ederdi. Bu yolda yürüyenleri himaye ederdi.

«HIZIR BABA»

Ahmed Midhat, gençliğinde tam mânasıyla sporcu bir adam imiş. Avcılıkta, balıkçılıkta, denizcilikte, binicilikte çok mahir imiş. Eğer zamanında bizde dahi futbol taammüm etseydi, iri yarı vücuduyla mükemmel bir kaleci olurdu. «Sayyâdâne bir cevelân» ismindeki romanı, güzel bir av eğlencesini tasvir eder. Merhumun lisanından her zaman avcılık hikâyelerini dinlerdik. İşte bir tanesi: Ahmed Midhat, av dönüşünde bir fakir köylü hanesinde gece misafiri kalır. Yemekten sonra çok yorgun olduğundan elindeki sigarasıyla köylünün yatağına girer ve derhal uykuya dalar. Sigaranın ateşiyle yorgan tutuşur, ateş odanın her tarafını sarar. Hulâsa köylünün hanesi tamamen yanar. Canını güç kurtaran Ahmed Midhat, ertesi

sabah mezkûr köye inşaat malzemesiyle, ustalar gönderir. Fakir köylüye müceddet bir hane yaptırır ve mezkûr köyde «Hızır Baba» unvanını kazanır.

Ahmed Midhat'ın, hanesinde, oturduğu odadaki camlı dolaplardaki avcılık ve balıkçılık aletleri, kendisinde gençlik hayatının tatlı hatıralarını uyandırırdı. Ve keyifli olduğu geceler, her birisi birer roman mevzuu kadar güzel hikâyeleriyle biz çocuklarını eğlendirirdi.

Ahmed Midhat'ın, ziraate dahi son derece merakı vardı. Beykoz'daki çiftliği, bir nümune bahçesine benzerdi. Orada en nadide meyve fidanları yetiştirir ve köylüye parasız dağıtırdı. Beykoz'un meşhur cevizi, kirazı, vişnesi Ahmed Midhat'ın yadigârıdır. Türkiye'ye ilk evvel sun'î kuluçka makinesi ve fennî arı kovanı getirten Ahmed Midhat idi. Bir gün kuluçka makinesinden çıkardığı piliçleri severken, samimî bir arkadaşı kendisine takılır, fakat şu cevabı alır: «Bu yaştan sonra evlât çıkaracak ve yetiştirecek değilim ya? İşte bu yavrucuklarla eğleniyorum.»

AHMED MİDHAT SUCU

Ahmed Midhat'ta ticaret zihniyeti ve merakı dahi vardı. Merhumun suculuğu İstanbul ahalisince malûmdur. Sırmakeş suyunun İstanbul'daki satış mağazasında bir gün şu garip vakaya şahit oldum: Babamla beraber bir sabah bu dükkânda oturuyorduk. Tezgâhtar bir iş için sokağa çıkmıştı. Bu esnada ihtiyar bir müşteri geldi. Tabiî babamı şahsen tanımıyordu. Cebinden meteliği çıkardı, mermer masa üzerine bırakarak: «Sucu dayı, doldur bardağı» dedi. Babacığım hemen oturduğu iskemleden kalktı. Bardağı güzelce yıkadı, doldurdu, «Buyrunuz ağam» diyerek müşteriye sundu ve mermer masa üzerindeki meteliği alarak ve sakalına sürerek, «Bereket versin,» diyip çekmeceye koyarken, gözleri sulanmış idi. Müşteri dahi, «Bu mübarek suyu İstanbul'a getiren ve satandan Allah razı olsun» duasını ağzından çıkarıp gitti. O zaman babama şu suali sordum. Babacığım, suculuktan daha kârlı ticaret yok mudur ki, siz bunu tercih etmişsiniz?» Bana şu cevabı verdi: «Bu ticaret işinin içinde tam elli kişi çalıştırıyorum. Çoluk çocukları ile beraber iki yüz nüfusu geçindiriyorum. Ve İstanbul ahalisinin sıhhatine elimden geldiği kadar iyi menba suyu içirmek suretiyle yardım ediyorum. Evet, suculuktan ziyade para kazandıran ticaret pek çoktur, fakat hiç birisi ihtiyarın ağzından demincek işittiğin duayı insana kazandırmaz.»

Ahmed Midhat Efendi, çiftliğindeki ineklerin sütünden yoğurt yapar ve Bahçekapısı'ndaki lokantalara satardı. Babacığımın süt kazanının önünde buram buram terlediğini çok defa görürdüm. En nihayet bu işi kardeşim Muzaffer'e devretti. Yazın çiftliğinde yetişen nadide meyvelerden, sebzelerden, turfanda kuzulardan ahbaplarına ziyafet çekerdi.

DAVETSİZ MİSAFİRLER

Burada garip bir vaka hikâye edeceğim: Bir yaz günü, beş, on fakir, davetsiz çiftliğe gelirler, koruculardan izin almadan kiraz ağaçlarına çıkarlar, midelerine ziyafet çekmeye başlarlar. Bunları gören korucular, menetmek isterlerse de, şu cevabı alırlar: «Burası fakirler babası Midhat Efendi'nin has bahçesi değil midir? Biz de onun çocuklarıyız...» Korucular, bu sözü babama yetiştirirler. Ahmed Midhat derhal şu emri verir: «Aşçıbaşıya söyleyiniz, bugün pişirdiği yemekleri bu fakirlere göndersin, onlara kahve ve tütün dahi götürünüz. Memnuniyetimi ve selâmlarımı söyleyiniz, her zaman buyursunlar...»

Ahmed Midhat, tevazuu çok severdi. Kendisi her zaman fakirlerle düşer kalkar ve sofrasında bir fakir görürse, iştahı artardı. Su taşıyan arabaların üzerindeki fıçılara oturup çiftliğine gittiğini görenler, çoktur. Ahmed Midhat'ın halat arabasına bindiğini gören zengin bir ahbabı, kendisine mükemmel bir landon ile bir çift Macar kadanası hediye eder. Babam nezaketen o zaman beş yüz altın kıymetindeki bu hediyeyi kabul eder ve gönderene teşekkür eder, fakat derhal arabanın samanlığa atılmasını ve beygirlerin dahi su arabasına koşulmasını emreder. Ne kendisi, ne de efrad-ı ailesi bir defa bile bu şahane arabaya binmemiştir. O kıymetli landon, yirmi sene samanlıkta durarak rutubetten çürümüştür.

Ahmed Midhat, kalbinde hiç kimseye, hattâ muarızlarına karşı bile kin ve garaz beslemezdi. Çok asabî olduğundan, talaş ateşi gibi parlar, fakat öfkesi yaz yağmuru gibi çabuk geçerdi.

Malûmdur, Ahmed Midhat, çok cesur bir adam idi. Feleğin yedi çemberinden geçmiş, gençliğinde vurmuş, vurulmuş idi. Değil kendisi, hattâ çiftliğinde oturan hısım ve akrabası kadınlar bile mükemmelen silâh kullanmasını, ata binmesini bilirlerdi.

Gelecek Sayımızda:

EŞKIYA İLE KARŞI KARŞIYA

Hurşid Paşa, (soldan dördüncü) yaveri bulunduğu Sultan Reşad'la Selânik rıhtımına çıkıyor.

ediyor, deyince Hurşid Bey:

— Ben şirketinizin değil, Türk milletinin faydasına konuştum. Ben, şirketinizin değil, Türk ordusunun mensubuyum. Dolayısıyla bu parayı kabul edemem, cevabını vermiş ve 3 000 altını (450 000 TL.) almamıştır (1).

Hurşid Paşa, faal ve sporsever bir zat idi. Akşamları hizmetten çıktıktan sonra, babamla beraber köprüye kadar yürür, oradan vapura binerek, Üsküdar'ın Salacak iskelesine çıkarlardı. Eve gitmeden evvel, o zaman iskele civarında bulunan deniz hamamına girmeyi âdet edinmişlerdi. Hiç içki kullanmayan paşa, çok iyi yüzermiş. Herkes hamam içinde banyo alırken, o dışarı çıkar, iskeleye doğru açılır ve dönermiş.

Hurşid Paşa, Sultan Hamid idaresine karşıydı. Bir akşam gene daireden çıkmışlar. O sırada ünlü Tophane Çeşmesi, Sultan Hamid tarafından restore ettirilmekteymiş. Babam çeşmeyi işaret ederek Hurşid Paşa'ya yavaşça:

— Bir de beğenmezsiniz, deyince Paşa:

— Şeytan, kandırmak istediği adamların karşısına yeşil sarıkla çıkar, cevabını vermiş.

Hurşid Paşa, II. meşrutiyetten sonra tophane nazırı olmuştu. 31 mart vakası günü, mevcut tehlikelere aldırmadan, vazifesi başına gelmiş, dairenin önüne oturmuş. Kapıda bulunan nöbetçi, paşayı görmesine rağmen, isyancılara uyarak, havaya birkaç el ateş edince, çok sinirlenen paşa, kendi kendisine:

— Yarab, bu zorbaları asmak fırsatını bana ihsan eyle, diye Tanrı'ya niyaz etmiş.

Hurşid Paşa, 31 mart vakası maznunlarını muhakeme eden askerî mahkemenin başkanlığına tayin edilmişti. Paşa, 31 Mart Vakası'ndan sonra, padişah olan Sultan Reşad'a başyaver tayin edilmişti. Hayatının bu dönemine ait hatıraları, Hayat Tarih Mecmuasında tefrika edilmiştir.

Hurşid Paşa'yı 1912 yılında, Küçük Said Paşa kabinesinde bahriye nazırı olarak görmekteyiz. Mahmud Şevket Paşa'nın çekilmesi üzerine de aynı kabinede kısa bir süre harbiye nazır vekilliği yapmıştır.

Hurşid Paşa, Balkan Harbi'nin Çatalca

---

(1) Babam rahmetli, yüzbaşı iken, Sultan Hamid'in kızlarağası Hâfız Behram Ağa'nın özel kaleminde uzun bir süre çalışmış. Bir gün Behram Ağa bir iş için babamı, zamanın seraskeri millî savunma bakanı A. S. Paşa'ya göndermiş. Babam seraskerin yanında otururken, içeri bir zat girmiş. Konuşmak için tereddüt geçiren bu ziyaretçiye A. S. Paşa:

— Hasan Rıza Bey yabancı değildir. Buyrun, deyince, ziyaretçi bir kese altın çıkarıp masanın üzerine koyarak savuşmuş. Keseyi yazıhanenin gözüne yerleştiren A. S. Paşa babama:

— İnsanın eteğini altınla doldururlarsa, reddetmeye imkânı bulunmuyor, demiş.

Aradan yıllar geçtikten sonra bir gün, perişan kılıklı bir adam, babamı eteklemiş ve para yardımı talebinde bulunmuştu. Babam:

— Adamın dikkatle yüzüne baktığım zaman, bu zavallı insanın, A. S. Paşa'nın oğlu olduğunu anladım, derdi.

muharebeleri sırasında, Yeşilköy'de ihtiyatta bulunan 17. Kor. komutanıdır. O sırada kolordunun Kurmay başkanı İttihatçılar'ın meşhur liderlerinden Kur. Bnb. Enver Bey idi (2).

Enver Bey, komutanına, Edirne'nin istirdadı için bir karşı taarruz yapılmasını ısrarla teklif eder. Hurşid Paşa bu hareketi çok acele bulur ve Enver Bey'e:

— Böyle bir karşı taarruz, yüde kaç başarı vaadeder? diye sorar. Enver Bey:

— Yüzde yirmi beş, deyince, komutan Hurşid Paşa:

— Yüzde seksen başarı vaat etmeyen bir taarruz, büyük kayıplara ve hüsrana sebep olur, cevabını verir (3).

Bu kolordu, sonradan deniz yolu ile Tekirdağ'a nakledilmiştir. Bu sırada II. Balkan Savaşı başlamış, Bulgar başkomutanlığı, diğer müttefiklerine (Sırp, Yunan, Romen) teveccüh etmek üzere, bizim cepheden kuvvetlerini geri çekmiştir. Şimdi yapılacak karşı taarruz % 90 başarı vaat etmektedir.

Bu taarruz yapıldı ve Edirne istirdat edildi (4).

Enver Paşa, Harbiye Nazırı olduğu zaman, kendisinden daha kıdemlileri ordudan uzaklaştırmak maksadıyla büyük ölçüde bir emekli listesi çıkarmıştı. Bu arada Hurşid Paşa da 80 lira maaşla emekliye sevk edildi. Kısa bir zaman sonra altın para yerine kâğıt para çıkarılınca, Hurşid Paşa zarurete düşmüştü. Emekli maaşından başka hiç bir varlığı olmayan paşa, bu 80 kâğıdı almakta dahi çok zorluk çektiğini üzülerek ifade ederdi.

Enver Paşa, I. Dünya Savaşı sırasında Hurşid Paşa'ya, Haydarpaşa komutanlığını teklif etmek manasızlığını göstermiş, Paşa bu teklife şaşmış ve reddetmişti.

1852 yılında doğmuş olan Hurşid Paşa, 10 mart 1934' te Göztepe'deki evinde vefat etmiştir. Bu hale göre, 82 yıl yaşamış olduğu anlaşılmaktadır. Paşa, Sahray-ı Cedid kabristanında yatmakta, kabrinin tevazuu ve bakımsızlığı, onun çocuksuz ve kimsesiz olarak dünyadan göçmüş olduğunu göstermektedir. Paşa'nın diğer hizmetlerinden sarfı nazar, kolordusuyla Edirne'yi Bulgarlar'dan istirdat etmiş olması, Türk milleti tarafından benimsenip kimsesizlikten kurtarılması için kâfi idi.

Maalesef ona bu kadirşinaslık gösterilememiştir. Kabrinin onarılması ve çok basit olan kitabesinin değiştirilmesi küçük bir himmet beklemektedir.

---

(2) Bu sırada vuku bulan Bâbıâli baskınını Enver Bey yapmıştır. Bir kolordu kurmay başkanının görevi başından ayrılarak bir hükümet darbesi yapmak imkânını bulabilmiş olması, dikkate şayandır.

(3) Enver Paşa, I. Dünya Savaşı'nda, başkomutan vekili olarak kışın doğu cephesinde, Ruslar'a karşı büyük kuvvetlerle bir karşı taarruz yapmış, binlerce askerin Allahuekber dağlarında donarak şehid olmasına sebebiyet vermişti.

(4) Şöhret meraklısı Enver Bey, Edirne'ye ilk girerek adının yeniden duyulmasını sağlamak için, bir bölüğün başına geçip ileri fırlamıştı. Bu sırada onun esas vazifesinin, kimin tarafından yapıldığı bilinmemektedir.

İstanbul'u ziyaret eden Alman imparatoru Wilhelm, Sultan Reşad ve Enver Paşa ile beraber.

Bir Asır Önce

Oxford - Cambridge kürek yarışı

Londra'daki Oxford ve Cambridge Üniversiteleri arasında her yıl kürek yarışları yapılır. İşte bunlardan biri: 100 yıl önce, Oxford'un kazandığı bir yarışta, tekne çok su aldığından takım kaptanı: « Gemisini kurtaran kaptan» diye bağırmıştır.

Cize'deki Sfenks

Mısır'daki piramitler her devirde insanların ilgisini çekmiş, gerek piramitlerin içinde, gerekse civarında çeşitli kazılar yapılarak, bunların esrarı öğrenilmek istenmiştir. Bundan bir asır önce, Cize'deki sfenksin yakınında, arkeologlar, kazılara başlayarak uzun çalışmalar sonunda, bazı kalıntılar bulmuşlardı. Gravür bu çalışmaları canlandırmaktadır.

DÜNYA GÜREŞ TARİHİ

Yazan :
Erdoğan Arıpınar

Dünyanın her yerine yayılmış olan güreş sporunun tarihi, zamanımızdan 3 000 yıl önce başlar. Tarihçiler olimpiyatların esas unsurlarından biri sayılan bu sporla ilgili resimlere üç ayrı bölgede Orta Asya, Ege ve Mısır'da rastlamışlardır. M. Ö. 3000 yıllarında Nil yakınlarındaki (Beni Hasan) mabedinin duvarlarına yapılan resimler elimide bulunmaktadır. Bunlar Mısırlılar'ın serbest güreşi teferruatına kadar bildiklerini bize ispatlamaktadır. Ege medeniyetinden elimizde bulunan vesikalar ise; duvarlardaki tabak ve vazo resimleridir. Halen Paris'te Millî Kütüphane'de bulunan M. Ö. 500 yılına ait bir vazoda güreş müsabakası resmi vardır. Resimde hakem bile görülmektedir. Berlin'deki Bergama Müzesi'nde bulunan, M. Ö. 530 yılına ait bir tabakta ise, güreş okulundaki çalışmalar görülmektedir.

Ünlü şair Homeros'un (İliada) adlı destanında Telamon'un oğ-

lu Eas ile Odysseus'un müthiş mücadelesini silâhla değil, güreşerek yaptıkları ve Eas'ın yenilerek çıldırdığı yazılıdır.

Eski Olimpiyat oyunlarının on sekizincisi olan ve M. Ö. 704' te yapılan oyunlarda müsabakalar arasında güreşin de bulunduğu görülmektedir. Bu Grek güreşinin yumuşak bir zeminde yağlı olarak iki kategoride yapıldığı tespit edilmiştir. İlk kategori «Pancrat» adını taşımakta, galip gelmek için her çeşit mücadeleye izin verilmektedir. Bu güreşin bugünkü Catch veya Pankreas'ın atası olduğu tahmin edilmektedir. Diğeri ise; Pentatlon denilen 5' li yarışma içinde mütalâa edilen «Kaldırma - vurma» adını taşıyan bir güreş idi. Bu güreşte rakibini, üç defa havaya kaldırıp yere vurmayı başaran sporcu, galip gelmekteydi.

M. Ö. 520 yılında 32 müsabakayı tuşla kazanan ve 6 defa Olimpiyat şampiyonu olan Milolu Croton adı tarihe geçen ilk güreşçidir.

Asya'da ise; güreşin başladığı yer, Karakurum, Tanrı dağları ve Moğolistan'dır. Bu bölgeden güney Pasifik'e kadar yayılan güreş, daha ziyade dinî törenlerin asıl unsurlarından birisi olarak kabul ediliyordu.

Güreşin judo adıyla çabuk geliştiği ülke, Japonya'dır. Japonya' da ilk resmî şampiyonluk, kayıtlara göre M. Ö. 23 yılında yapılmış ve Sukune adlı bir sporcu şampiyon olmuştur. 858 tarihinde ise imparator Buntoku, tahtına vâris olan oğulları arasında bir güreş düzenlemiş, güreşi kazanan Kreshito, İmparator olmuştur.

Güreş, ilk oluşundaki kaide ve töreleri muhafaza ederek, modern çağa doğru gelmiş; ancak XIX. yüzyılda yeni kaidelere bağlanmıştır.

Exbrayat adında eski bir boksör 1466 yılında Fransa'yı ziyaret eden Baron de Rosmital'ın yanındaki bir Çek asılzadesinin, Fransa'nın en kuvvetli adamına meydan okumasından ilham aldığını belirterek, Lyon'da «çıplak elle güreş» adı altında yeni bir sporu ortaya atmıştı. Bu müsabakada rakipler elbiseli olarak güreşmekte, fakat bel kemerlerinden aşağısını tutmamaktaydılar. Greko Romen adı verilen bu güreşin 1845' te Fransa'da çok tutulduğunu ve moda olduğunu tarihler kaydetmektedir.

İngiltere'de de yayılan bu spora zaman zaman krallar bile me-

1896 Atina Olimpiyatlarında ilk güreş şampiyonu unvanını kazanan Alman Schumann (solda). Eski Yunan güreşini tasvir eden desenler (sağda).

rak sarmış, hattâ VIII. Henry, yenilmez bir güreşçi olarak şöhret yapmıştır. Güreşin Fransa'da tutulduğunu gören zengin organizatörler bu sporu Amerika'ya da götürmüşler, kuzey Amerika'da 1870-1880 yılları arasında profesyonel güreş müsabakaları yapılmış ve William Muldoon adlı bir güreşçi Amerika şampiyonu olmuştur.

İlk resmî dünya güreş şampiyonasından önce başlayan modern olimpiyatlarda kaideler tam tespit edilemediğinden (1896 Atina) güreş tek kategoride (Ağır) yapılmış ve Alman Karl Schumann şampiyon olmuştur.

Dünya güreş şampiyonası ilk olarak 1898 yılında Paris'te organize edilmiş bu dev yarışmaya Paul Pons (Fransa), Peterson (Danimarka), Hackenschimidt (Rus) ve Antonitch (Sırp)'ın yanı sıra adı dillere destan Türk güreşçileri Kara Ahmed ve Koca Yusuf da katılmışlardır.

Modern Olimpiyat programına güreş ilk defa 1904'te alınmış, 1908 olimpiyatına rasmen konmuştur. 1912'de İsveç'te yapılacak olimpiyat oyunlarına İsveçliler bazı kaidelerde vuzuh olmadığı gerekçesi ile serbest güreşi almamışlardır. Bunun üzerine 1918'de güreş nizamnamesi hazırlanmış, stiller serbest ve Greko-Romen olarak katî şekilde ayrılmış, her iki stil de 1920'de Anvers'te yapılan oyunlara dahil edilmiştir.

Dünyadaki ilk güreş federasyonu 1913'te kurulan Fransız güreş federasyonudur. Halen Milletlerarası Güreş Federasyonu (F.İ.L.A.) nun yeni merkezi Lozan'dadır.

Güreş Çeşitleri

Bugün dünya üzerinde (Türkiye'dekinin dışında) ülkelere has güreşler yapılmaktadır. Bunlar: Japonya'da yapılan iptidaî Japon güreşinin gerek kaide, gerekse kıyafet bakımından özelliklerini taşıyan Sumo, Moğollar'ın yaptıkları çizmeli, deri kemer ve deri yelekli Kemer Güreşi, Hindistan'da yapılan kaide ve kıyafet bakımından Sumo'ya benzeyen Penches güreşi, Ruslar'ın Sambo dedikleri bir nevi kemer güreşi, İsviçre Tirolleri'nde yapılan pantolon güreşi, İzlanda'da yapılan Glima güreşi, Güney Yugoslavya'da yapılan 30 dakika süreli yağlı kispet güreşidir.

Modern güreş içinde sayılan serbest güreş, kaidelerle sınırlandırılmış tarihî bir güreştir. Greko-Romen'in ise isim olarak ne Grekler'le ve ne de Romalılar'la ilgisi vardır. Bu güreş, adını yapıldığı zeminden almıştır. Eski çağlarda güreşlerin yapıldığı yumuşak toprak ringlere bu adın verildiği tespit edilmiştir. Her iki stilde de halen 8 kategori vardır.

Mısır İhtilâli

İki lider (Necib ve Arif) ihtilâlin ilk günlerinde.

KAHİRE sokakları, yeni yeni kalabalıklaşmaya başlıyordu. Sokaklarda kendilerine yol arayan taksi ve otobüsler, durmadan klakson çalıyor, kahvelerden radyonun yaydığı nağmeler aksediyordu.

1952 yılı temmuzunun bu 23'üncü günü de öteki günler gibi geçeceğe benziyordu. Dört yol ağızlarında, resmî dairelerin çevresinde görülen silâhlı devriyeler ve tanklar artık kimseyi hayrete düşürmüyordu: Aylardan beri Mısır'ın başkentinde hep gergin bir durum hüküm sürmüyor muydu?

Saat tam 7'de, radyoda çalgı durdu. Şimdi sıcak bir ses şunları söylüyordu:

> *«Ey Mısır milleti, sana hitap eden general Muhammed Necib'i dinle. Her çeşit yolsuzlukların kötü duruma düşürdüğü Mısır, tarihinin en karanlık devresini geçirmiştir. Bu parçalanma âmillerinin etkisi orduya bile sirayet ederek Filistin'de yenilgimizin başlıca sebeplerinden biri oldu. Başında bir sürü cahil, iktidarsız ve hainlerin bulunduğu ordu, artık memleketi idare edecek nitelikte değildi. İşte bu yüzden, temizlik yapmak ihtiyacını duyduk: Ordu, bundan böyle kabiliyetli, vatansever, dürüst kimselerin elindedir. Onlara tamamen itimat edebilirsiniz...»*

Mısırlılar bu sözleri: «Yaşasın ihtilâl! Yaşasın Necib!» diye bağırarak karşıladı.

Kahire'de bunlar olup biterken, başkentten 200 km. uzakta, İskenderiye'deki sayfiyesinde bulunan Kral Faruk mışıl mışıl uyuyordu. Kayınbiraderi Albay Şirin, gece odasına çekilmeden önce, rejim aleyhinde bulunmalarından şüphe edilen subayların bir listesini hazırlayarak krala takdim etmiş, o da:

— Bu namussuzları hapse tıkmanın sırası geldi, demişti.

Saat 7.10'da, başmâbeynci Dr. Hafız Afîfî telefon ederek, Kahire'de cereyan eden olayları anlatmak istedi, fakat kralın zenci oda hizmetçisi, ona şu cevabı verdi:

— Majesteleri henüz uyuyorlar...

— Ama mesele çok önemli. Kahire'de ihtilâl var...

— Majesteleri uyanır uyanmaz haberinizi kendilerine ulaştıracağım.

Canı sıkılan Dr. Afifî de içinden:

— Bu tembel krala meheldir, diyerek sözü kesti.

16 YIL ÖNCE

Henüz 32 yaşında bulunan Faruk 1936'da tahta çıktığı zaman çok seviliyordu. Ne var ki, Kral, 16 yıl içinde milleti kolayca kendisinden nefret ettirdi.

1949'da 31 yaşlarında bulunan Nâsır, ümmî bir fellâh'ın torunuydu. Babası postahanede memurdu. 1,80 boyunda ve gayet cesur olan Nâsır, Filistin cephesin-

de kendisini göstermişti. Onun tesirine kapılan arkadaşlarından bir çoğu etrafında toplanarak «Hür Subaylar Birliği» ni kurmuşlardı. Başlangıçta bazı silâh arkadaşlarını bir araya getirmekten başka gayesi olmayan bu birlik, çok geçmeden birinci derecede önemli, siyasî bir topluluk haline geldi.

Esasen Mısır, korkunç bir sefalet içinde çırpınmaktaydı. Fiyatlar günden güne yükseliyor, işsizlik yayılıyordu. Bu durumda yapılacak şey, halkın dikkatini başka taraflara kaydırmaktan başka ne olabilirdi?

6 ekim 1951 günü, Vafd Partisi'nin ihtiyar lideri Nahas Paşa, parlamentoda kürsüye gelerek birkaç kelime ile Mısır'ın İngiltere ile olan paktı yürürlükten kaldırdığını bildirdi. 1881'den beri Nil kenarlarına yerleşen İngilizler, 1936'da Mısır'ın bağımsızlığını tanıyan bir anlaşma imza etmişlerdi. Fakat Süveyş Kanalı bölgesinin kontrolunu kendilerine hasretmeyi unutmadıkları gibi, ülkenin iç işlerine karışmaktan da geri durmuyorlardı.

Nahas Paşa, bu imtiyazların kaldırıldığını ve İngilizlerin derhal ülkeyi terk etmeleri gerektiğini bildirdi.

HALK AYAKLANIYOR

Lâkin Londra hiç oralı olmadı. Bu durumda Kahire hükümeti, Mısır'ı İngilizlere haram etmeyi kararlaştırdı. Derhal çete harbi başladı. Talebeler, fellâhlar, Komünistler, Müslüman Kardeşler'e mensup olanlar, yeşil gömlekli faşistler, nefretle baktıkları İngilizler'i rahatsız etmeye başladılar. İngiliz subaylarının toplandıkları ordu evlerine bombalar atılıyor, konvoylara pusu kuruluyor, birçok tesisler havaya uçuruluyor ve her gece İngiliz nöbetçileri öldürülüyordu.

Çok geçmeden «Hür Subaylar Birliği» kanal tedhişçileriyle irtibat kurarak onlara silâh sağladılar. Tabiî İngilizler çabuk uyandı. General Erskin, tedhişçilerin gizlendikleri köyleri topa tuttu ve bunlarla birlik olan İsmailiye polislerinin silâhlarını almayı tasarladı.

Fakat polis kuvvetleri teslim olmadılar. Erskin onları da topa tuttu. İçlerinden ellisi öldü... Geri kalanların da hepsi yaralandı. Çarpışma bittiği zaman, Mısırlılar'da tek kurşun kalmamıştı.

Ertesi gün (26 ocak) haber Kahire'ye ulaşınca ayaklanma başladı. Polisler karakolları terk ederek üniversitelilerle birlikte Nahas Paşa'ya gittiler. Fakat paşa'nın manikürcüsü ile randevusu vardı. Buna fena halde öfkelenen halk, «Yabancılara ölüm» naralarıyla şehrin merkezine doğru yürüyüşe geçti.

Saat 11.30'da, nümayişçiler Bedia gazinosunun balkonunda, bir dansözle viski içen polis amirlerinden birine rastladılar. Hemen bağırışmalar başladı:

— Kardeşlerimiz, İsmailiye'de boğazlanırken, burada viski içmekten utanmıyor musunuz?

Polis amiri cevap vermedi, fakat kadın:

— Domuz sürüsü, ne olacak!... Deyince, halk, kahveyi ateşe verdi.

Anlaşılan, Faruk tedhişçilerin önüne geçilmemesini bilhassa arzu etmişti. Maksadı, İngilizler'i Kahire'yi işgale zorlamak ve dolayısıyla da kendisini halka karşı korumalarını sağlamaktı. Kargaşalık yatışınca, kral ölçüyü kaçırdığını anlayarak bütün suçu Nahas Paşa'nın üzerine yığdı ve ihtiyar başvekili azletti.

O korkunç cumartesinin üzerinden 15 gün geçmişti. Cemal Abdünnâsır, «Hür Subaylar Birliği» nin icra komitesini toplayarak şunları söyledi:

— Mısır'da her şey çürümüş. Neyi tutsak elimizde kalıyor. Vatanı ancak biz hercümerçten kurtarabiliriz.

O günü takip eden haftalar zarfında komite bazı sondajlarda bulundu. Generaller onları pek ciddiye almıyordu. Nihayet Necib, hareketin bayraktarlığını kabul etti. Artık iş, ayaklanmanın tarihini tesbite kalıyordu.

18 temmuz 1952 günü Nâsır ile Halid Muhiddin, arkadaşları Albay Servet Ökaşa'yı ziyaret ettiler. Hoş beşten sonra Yarbay Nâsır:

— 5 ağustos günü harekete geçeriz, dedi.

— Neden bilhassa 5 ağustos günü?

— Sebebi basit: O tarihte aylıklarımızı almış oluruz. Belli olmaz. Belki de göreceğimiz son paradır. Zaten dostumuz Şevki'nin kumandasındaki 13. piyade alayının Sina'dan dönmesini de beklememiz lâzım...

İHTİLÂL PLANI

Tarih: 20 temmuz 1952. Albay Ökaşa evinde, sofra başındayken, telefon çaldı. Kayınbiraderi Ebulfeth, kendisini İskenderiye'den arıyordu:

İşler fena gidiyor. Kral, Albay Şirin'i harbiye nazırı tayin edecek. Söylendiğine göre, Şirin, nazır olur olmaz hür subaylardan on dördünü tevkif ettirecekmiş...

Ökaşa, bu haberi alır almaz, Nâsır'a koştu. Orada birkaç subay daha vardı. Nâsır:

— Pekâlâ, dedi, mademki öyle; biz de onların anlayacağı lisanla konuşuruz. Ar-

İhtilâl konseyi gazetecilerin karşısında.

tık 5 ağustosu beklemeye hacet kalmadı. İyi bir ihtilâlcinin uzun müddet beklemesi zaten doğru olmaz.

Aynı akşam Nâsır, Abdülhakîm Amr ve Kemal Hüseyin, Kahire'de toplandılar. Hükümet darbesinin son hazırlıklarını gözden geçireceklerdi. İlk plan gereğince ihtilâlciler süvari karargâhında toplanacaktı. Orada bulunan zırhlı arabalar piyadenin de yardımıyla gayet yakın olan ordu genel karargâhını işgal edecek, öteki birlikler de başkentin stratejik noktalarını tutacaklardı.

Ancak Albay Şevki'nin alayı o tarihe kadar gelmiş olamayacağından, sadece bir taburla işi başarmak gerekiyordu. Bu ise bir nevi kumardan başka bir şey değildi. Bereket ki, karşı taraf ihtilâlcileri gayet kuvvetli sanıyordu.

23 temmuz gece yarısından sonra saat birde harekete geçilerek evvelâ Kahire askerî birlikleri kışlalarına hapsedilecek, sonra da generaller tevkif edilecekti. Zira hakikatte Hür Subaylar'ın en büyük düşmanı bunlardı.

Nihayet ordunun muhabere merkezi de ele geçirilerek kralın ve bakanların etrafa emirler vermelerine imkân bırakılmayacaktı.

Akşam saat 6'da Nâsır, siyah Austin arabasının direksiyonuna geçerek, harekete iştirak edecek olan subaylardan doksanını birer birer ziyaret etti. Saat 20'ye doğru Enver Sedat'a uğradı. Bu subay, muhabere merkezini işgal edecekti. Fakat adam evde yoktu. Sinemaya gitmişti. Nâsır, bir kâğıda harekâtın o gece başlayacağını yazarak hizmetçiye bıraktı ve bunu Albay Sedat'tan başkasına vermemesini sıkı sıkı tembih ederek gitti:

Saat 23'de, Nâsır'ın kapısı çalındı. Gelen, Hür Subaylar'dan Saad Tevfik'ti. Bu adam, ordu istihbaratında çalıştığından, Nâsır ona fazla açılmaya lüzum görmemişti.

Tevfik sordu:

— Ne oluyor kuzum?

— Hiç.

— Nasıl hiç, bu akşam bir şeyler olacağı söyleniyor. Her halde yalan değil. Yoksa bu saatte ne diye hâlâ üniformanızla oturuyorsunuz? Bana kalırsa, bu işten vazgeçmeniz lâzım.

— Neden?

— Her şeyi haber almışlar. Birisi genelkurmay başkanının kulağını bükmüş. Bütün birlik komutanlarını çağırdı. Her halde bir harekete girişmezsiniz.

— Maalesef çok geç. Artık çark dönmeye başladı. Durduramayız...

İHTİLÂL BAŞLIYOR

Saad Tevfik gidince, Nâsır arkadaşı Amr'a koştu:

— Bütün generaller genel karargâhta toplanmışlar, dedi. Hepsini yakalayabilsek mesele kalmaz.

— Ama harekâta saat 1'de başlayacaktık. Halbuki daha on ikiye çeyrek var.

— Kışlaları bir dolaşalım. Her halde bazı birlikler buluruz.

Yolda Nâsır'la Amr'ın karşısına önemli bir konvoy çıktı. Bir çok jeep ve içleri silâhlı asker dolu kamyonlar, birbirini takip ediyordu. Ansızın arabalardan biri durdu ve genç bir teğmen yere atlayarak, erlere Austin'i sarmalarını emretti. Arabaya yaklaştı ve Amr'a:

— Siz binbaşısınız, gidebilirsiniz, dedi.

Sonra Nâsır'a dönerek:

— Rütbeniz yarbay olduğuna göre, bu gece sokağa çıkamazsınız... Yasak var...

Nâsır dert anlatmaya uğraştı. Kâr etmedi. Tam kendisini götürecekleri sırada, bir jeep göründü; gelen konvoyun komutanı Albay Yusuf Mansur Sadık'tı. O da

ihtilâlcilere dahildi, fakat fazla bekleyememiş ve 23.30'da yola çıkmıştı. Nâsır, böylelikle kurtuldu...

Konvoy tekrar yola koyuldu.

Genel karargâhta ise Mısır ordusunun başları toplanmıştı. Genelkurmay Başkanı:

— Hür Subaylar, saat birde harekete geçecek, diyordu. Fakat bizler daha evvel...

Cümlesini tamamlayamadı. Zira, Abdülhakim Amr, elinde tabancası olduğu halde salona girmişti:

— Eller yukarı, hepiniz duvara dönün! Millet adına ordu sizi ihraç ediyor. Bu andan itibaren mevkufsunuz.

Generallerden hiç biri ihtilâlcilere karşı koymaya yeltenmedi.

Saat 1.30'da Nâsır, Genelkurmay Başkanının koltuğuna oturdu. Girişilen hareket hakkında her taraftan çok müsait haberler geliyordu: Generaller ve polis siyasî kısım şefi hapse atılmıştı. Halid Muhiddin'in komutasındaki zırhlı kuvvetler mevzilenerek ihtilâlcileri herhangi bir tecavüze karşı koruyacak duruma geçmişlerdi. Hüseyin Şafi de yol kavşakları, köprüler, radyo ve telefon santralleri gibi stratejik noktaları tutmuştu.

Orduya ve başkente hâkim olmak için «Hür Subaylar»a üç çeyrek saat gibi kısa bir zaman kâfi gelmişti.

Nâsır bir aralık:

— Bu iş bitti, dedi. Ama tehlike henüz uzaklaşmadı. İngilizler'in tepki göstermeleri çok mümkündür. Onların buralara kadar gelmelerine mani olmak lâzım.

Sabahın saat ikisine doğru zırhlı arabalar, süvari kıtaları ve piyade birlikleri Süveyş'e gitmek üzere yola çıktılar. İngiliz mevzilerine beş kilometre kala vaziyet aldılar. Fakat onlar da, kral Faruk gibi, derin bir uykudaydılar...

GENERAL NECİB SAHNEDE

General Necib de bütün bu olaylardan sabahın saat üçüne doğru İçişleri Bakanının bir telefon konuşmasıyla haberdar oldu. On dakika sonra da iki yüzbaşı gelip kendisini aldı.

Necib, ihtilâl komitesinin toplanmış bulunduğu salona gelince:

—Tebrik ederim çocuklar, dedi. İyi ve temiz iş gördünüz.

Yarbay Nâsır'ın cevabı gecikmedi: Necib'e Mısır ordusu başkomutanlığını teklif ediyordu. Generalin yüzü güldü ve hemen teklifi kabul ettiğini bildirdi.

Saat beşte telefon çaldı. Nâsır açtı. Necib'i istiyorlardı:

— Ben Başvekil Hilâlî Paşa. İskenderiye'den telefon ediyorum. Başkentte neler oluyor?

Aldığı izahat üzerine Hilâlî Paşa kabinede değişiklik yapmayı, kralın gözdelerini hükümetten uzaklaştırmayı, hattâ General Necib'i harbiye bakanlığına getirmeyi teklif etti. Fakat artık iş işten geçmişti. İhtilâl komitesi elde ettiği zaferi başkalarına kaptırmak niyetinde değildi.

Saat sabahın 6,30'u olmuştu. Askerî cuntadan binbaşı Ali Sabri, İngiltere sefaretine giderek, müsteşar Walter Smar

Kral Faruk'un Mısır'dan son çıkışı.

th'a bir nota verdi. Bu nota ile Hür Subaylar İcra Komitesi, Mısır'da cereyan etmekte olan harekâtın dahilî mahiyette olduğuna İngiltere'nin dikkatini çekiyor ve İngilizler tarafından yapılacak herhangi bir müdahalenin hasmane bir hareket telâkki edileceğini resmen bildiriyordu.

Saat yedide, Kahire uyanmaya başladığı sırada radyoda general Necib'in sesi işitildi...

SIRA KRALDA!

İhtilâl hareketinin ilk safhası tam bir başarıya ulaşmıştı. Artık kralı ve sivil idareyi ele geçirmek gerekiyordu. Hür subaylar, kral Faruk'un İngilizler'e başvurmasından korkuyorlardı. İngilizler kralın tarafını tutacak olursa işler her halde sarpa sarabilirdi! Onun için ihtiyatla hareket etmek gerekiyordu. Nâsır, Faruk'un, zora baş vurmadan hal'ini sağlamak için eski bir politika adamı olan Ali Mahir Paşa'nın aracılığına müracaat etti. Saat dokuzda Enver Sedat, Ali Mahir Paşa'yı evinde ziyaret etti ve hemen hükümeti kurmasını teklif etti. Paşa, hür subayları tanıyor ve kendilerine oldukça saygı besliyordu. Gene de tereddüt etti.

— Bırakın biraz düşüneyim, dedi. Kralın müsaadesi olmadan yeni hükümeti kuramam. Her şeyden evvel meseleyi majestelerine arz etmem gerek.

O sırada İskenderiye'deki sarayında nihayet uyanabilen Faruk, paniğe kapılarak Necib'e münasip göreceği bütün şartları kabul edeceğini bildiriyordu.

Kral tâvizler vermek suretiyle davayı halledeceğini sanıyordu. Derhal bütün gözde adamlarını iş başından uzaklaştırdı. Ertesi gün kabineyi değiştirmeyi ve yeni hükümetin kurulması vazifesini Ali Mahir Paşa'ya vermeyi kabul etti.

Fakat aynı akşam, Nâsır, kralın mukabil bir ihtilâl hareketi hazırlamakta olduğu haberini aldı. 1936 tarihli Mısır-İngiliz antlaşmasının gizli bir maddesi, icabında kral'a ve ailesine Londra'nın himayesini sağlamakta idi. Faruk bundan istifadeyi kuruyordu. Hemen Halid Muhiddin'in komutasında iki zırhlı birlik İskenderiye'ye sevk edildi...

Bunlar olup biterken, «İhtilâl Şûrası» adını alan «Hür Subaylar» komitesi de, kralın akıbetini görüşmekteydi. Bazıları Faruk'un idamını istiyordu. Fakat Nâsır bu fikirde değildi:

— İngilizlere müdahale fırsatı vermiş olmayalım, diyordu.

Nihayet Şûra, Faruk'un 24 saat içinde Mısır'ı terk etmesine karar verdi. Bu mühlet hiç bir suretle 48 saati geçemeyecekti. Kararı yerine getirmek üzere Enver Sedat ve Necib hemen İskenderiye'ye gönderildi.

FARUK'UN MISIR'DAN SON AYRILIŞI

Bundan sonra hadiseler büyük bir süratle cereyan etti. 26 temmuz, şafak vakti, ihtilâlci birlikleri Faruk'un sarayını kuşattı. Saat tam 9'da, General Necib, krala şu ultimatomu verdi:

«... Milletin kuvvet ve kudretini temsil eden ordu, Majestelerinden veliaht altes Ahmed Fuad lehine tahtdan feragat etmelerini taleb etmek vazifesini bana verdi. Buna göre memleketi bugün, saat 18'den evvel terk etmeniz gerekiyor. Bu ultimatomu kabul etmediğiniz takdirde mesuliyet size ait olacaktır...»

İmza: Silâhlı Kuvvetler Başkomutanı: General Muhammed Necib.

Faruk, tahtını müdafaaya yeltenmedi. Fakat bazı istekler ileri sürdü: Emvaline dokunulmamasını, saraya ait «Mahrusa» yatıyla memleketi terk etmesine, eski para ve pul kolleksiyonlarını beraberinde götürmesine müsaade edilmesini rica etti. Pul ve para kolleksiyonlarını harice çıkarması izni verilmedi. Onlar bilâhara açık arttırma ile satıldı.

Saat 17.50'de amiral üniforması giymiş olan Faruk, sarayın holünde toplanmış bulunan ailesi efradıyla vedalaştıktan sonra sarayı terk etti. On binlerce insan sahile üşüşmüştü.

Hal' edilen kral, kucağında henüz altı aylık olan veliahdı taşıyan kraliçe Neriman'la birlikte mendireğe doğru yavaş yavaş yürümeye başladı. Kralın yanında kendisine bir nevi diplomatik himaye sağlayan Birleşik Amerika büyükelçisi de vardı.

Güneş ışıl ışıl Akdeniz'in sularına gömülüyordu. Sarayın direğindeki bayrak indirildi. Bir kruvazörden 21 pare top atıldı.

Yat, tam hareket edeceği sırada General Necib ve ihtilâl komitesinden üç subayı taşıyan bir jeep, merdivenin önünde durdu. Gelenler gemiye çıktılar, güvertede dimdik duran Faruk'a doğru saygı ile ilerlediler. Necib, Krala şunları söyledi:

— Majestelerine şunu hatırlatmak isterim: Şubat 1942 tarihinde İngilizler zora müracaat edince, hanedana olan sadakatimi göstermek için istifa etmiştim.

Bu sözlerden sonra Necib krala veda etti ve Faruk'u kaderiyle baş başa bırakarak gemiden ayrıldı.

Avusturya Asıllı Fransa Kraliçesi

MARİE ANTOİNETTE'İN İDAMI

Yazan : André Castelot

Çeviren : Mazhar Kunt

TARİH 14 ekim 1793. Saat sekize gelmek üzere. Mahkeme kâtibi ve jandarmalar hücrenin kapısını açtılar; kraliçe Marie Antoinette hazırlanmıştı. Sırtında eski siyah bir entari vardı.

Halk, kraliçenin serbestçe, elleri bağlı olmadan mahkemeye getirildiğini görünce homurdandı. Henüz otuz yedi yaşında olduğu halde saçları beyazlaşan kraliçe, tanınmaz bir haldeydi. Bir kaç aydan beri o kadar zayıflamış, o derece çökmüştü ki, altmış yaşında bir kadını andırıyordu.

Sanık, her taraftan görülebilmesi için yüksekçe bir yere konan koltuğa oturdu. Yanında Chauveau-Lagarde ve Tronson du Coudray isimli iki avukatı yer aldı. Duruşma başlamıştı. Mutad suallere kraliçe şöyle cevap verdi:

— İsmim Marie-Antoinette Lorraine. Viyana'da doğdum, Fransa kralından dul kaldım. Yaşım otuz sekiz... (Halbuki on sekiz gün sonra otuz sekizinde olacaktı).

Hemen iddianamenin okunmasına geçildi: Kraliçe, delice sarfiyatı yüzünden, devlet bütçesini sarsmış olmakla suçlandırılıyordu. Şahitler Marie-Antoinette'in maliye kontrolörlerinden muazzam paralar sızdırarak yakınlarına dağıttığını iddia ediyorlardı. Hele bunlardan biri, kraliçe ile oğlu arasında âşıkane bağlar olduğunu söyleyecek kadar ileri gitti.

Bir aralık başkan Hermann kraliçeye sordu:

— Küçük Trianon sarayını inşa ettirmek ve döşetmek için lüzumlu parayı nereden aldınız? Orada Binbir Gece masallarını andıran toplantı ve balolar verdiğinizi bilmeyen yok.

— Bu maksat için bir fon tahsis edilmişti...

— Sözünü ettiğiniz fon, her halde pek geniş olmalı... Zira Trianon sarayı muazzam paralar yutmuştur.

Saat 16.30'da duruşmaya gene ara verildi. Sanık sabahtan beri bir şey yememişti. Biraz çorba getirdiler. Sonra şahitler tekrar geçit resmine başladı. Bu hal, gece yarısına kadar devam etti.

Sıra savcıya gelmişti. Savcı Fouquier-Tinville, özet olarak sanığın Fransız milletinin düşmanı olduğunu, dört yıldan beri Fransa'da cereyan eden ve binlerce vatandaşın hayatına mal olan kargaşalıkların onun teşvikiyle meydana geldiğini iddia etti. Bu arada, kraliçenin yabancı devletlerle iş birliği ettiğini de söylemeyi unutmadı.

AVUKATLAR TEVKİF EDİLİYOR

Söz müdafaanındı. Evvelâ Chauveau-Lagarde söz aldı ve tam iki saat sanığı mükemmelen müdafaa etti. Hattâ o derece ileri gitti ki, başkan kendisini tevkif ettirdi. Bu görülmemiş harekete rağmen, ikinci avukat Tronson da aynı yoldan yürüdü ve o da tevkif edilmekten kurtulamadı.

Nihayet gece yarısından sonra saat üçte jüri müzakereye çekildi. Kraliçe ümitli görünüyordu, zira kimse onu müspet bir şekilde suçlandıramamıştı. Bir aralık boğazı kuruduğundan mahkeme kâtibinden bir bardak su istedi.

Saat dört olmuştu. Başkan ve üyeler, yerlerini aldılar. Hermann, kraliçeye hitaben şunları söyledi:

— Jüri, sorulan dört sualin hepsine müspet cevap verdi...

Bu sözler, Marie-Antoinette'in idam edileceği manasına geliyordu. Netekim başkan derhal bu yolda hüküm verdi. Biçare kadın perişan bir halde oturduğu yerde görümcesine şu satırlarla başlayan mektubu yazdı:

«Size son defa olarak yazıyorum kardeşim. Beni mahkûm ettiler, fakat böyle bir mahkûmiyet, ancak caniler için bir zillettir. Ben, kardeşinizin yanına gitmeye mahkûm oldum; tıpkı onun gibi günahsız olduğumdan son anlarımda aynı metaneti gösterebileceğimden ümitliyim; vicdanım rahat, kendim sakinim. Zavallı çocuklarımdan ayrılmak beni perişan ediyor. Biliyorsunuz, sırf onlar için yaşıyordum... Ya siz, kardeşim; bizimle beraber olmak için sonsuz fedakârlıklara katlanan sizi ne durumda bırakıyorum...»

Mektupta Marie-Antoinette, çocuklarından bahsediyor, herkese veda ediyor ve kusurları varsa affedilmesini diliyordu...

Sabahın saat beşinde askerî birlikler Paris'e dağıldı, stratejik noktalara toplar yerleştirildi. Yedide, bütün sokaklarda devriyeler dolaşıyordu. Kraliçenin oda hizmetçisi Rosalie, şafakta hanımının hücresine girdi. Mumlar bitmek üzereydi.

Odanın sol köşesinde genç bir jandarma subayı duruyordu. Mahkeme kâtibi ortalarda görünmüyordu. Kraliçeye bir bardak su verdiği için onu da tevkif etmişlerdi.

Marie-Antoinette, soyunmamıştı. Yatağına uzanmış, yüzü cama dönük ağlıyordu. Rosalie'nin ısrarı üzerine bir iki kaşık çorba içti. Sonra:

— Şimdi gidebilirsiniz, dedi. Sekizde gelin, giyinmeme yardım edersiniz.

Kraliçe yavaş yavaş kendisini toparladı. Rosalie tekrar geldiği zaman, son defa olarak gömleğini değiştirmeye hazırlandı.

Eski kraliçe, karyolanın arkasına geçerek çamaşırını değiştirmeye koyuldu. Rosalie önünde siper almıştı. Fakat subay gelip, sahneyi seyretmeye başlayınca, kraliçe itiraz etti. Subay da:

— Aldığım emir sarihtir, dedi. Bütün hareketlerinizi takip etmem lâzım.

Çarnaçar, kraliçe bu vaziyette çamaşır değişti. Rosalie de gidince, sonu gelmeyen bir bekleme devresi başladı. Hava soğuktu, kraliçe âdeta titriyordu. O sırada gelen ihtilâlci bir papaz, kendisine dinî telkinde bulunmak istedi. Fakat Marie-Antoinette adamın teklifini reddetti.

CELLÂT GELİYOR

Reis Hermann, yanında mahkeme heyetine dahil üyelerden ikisi olduğu halde bir müddet sonra hücreye girdi. Mahkûm kadın, diz çökmüş, dua ediyordu. Hermann:

— Dikkatle dinleyin, dedi. Karar okunacak.

— Buna lüzum var mı? Kararı esasen biliyorum.

— Olabilir, fakat okunması şart.

Kâtip kararı henüz okumuştu ki, genç bir adam içeri girdi. Bu delikanlı XVI. Louis'yi idam eden cellât Sanson'un oğlu Henri idi. Babası artık çalışmıyordu.

Kraliçeye:

— Ellerinizi uzatın, dedi.

Deliye dönen Marie-Antoinette sordu:

— Yoksa ellerimi bağlayacak mısınız?

— Evet.

Kraliçenin kendisini savunmadaki kudreti, dillere destan olmuştu.

— Ama kocamınkileri bağlamamışlardı.

Sanson, başkan Hermann'a döndü. O da:

— Vazifenizi yapın, dedi.

Bunun üzerine Henri kraliçenin ellerini yakalayarak sıkıca arkasına bağladı. Sonra başındaki boneyi çıkardı. Beyazlaştığı halde altın parıltılarını henüz kaybetmeyen o güzel saçları, kocaman bir makasla gelişi güzel kırptı. Cellât, biraz sonra ateşe verilecek olan saçları cebine doldurdu ve boneyi tekrar kraliçenin başına geçirdi.

Saat on bire geliyordu.

Hücrede bulunanlar kapının önünden çekildiler. Marie-Antoinette, sessizce dışarı çıktı. Ellerini bağlayan kalın ipin uçlarını tutan cellât arkadan geliyordu.

SONU GELMEYEN ÇİLE

Çift sıra olmuş jandarmaların arasından geçerek dışarı çıkınca dehşetle irkildi. Biraz ileride perişen bir yük arabası görmüştü. Demek kendisine bu gübre arabası lâyık görülmüştü. Kraliçe, bu manzara karşısında bir an fenalık geçirdi. Ama, hemen kendisini toparladı. Üzerinde beyaz elbisesi olduğu halde, bir kraliçe gibi ölüme gitmesini bildi.

Hava biraz ısınmıştı.

Beyaz siluet, ipi cellâdın elinde olduğu halde birkaç adım attı ve arabanın önünde durdu. Hemen oracığa dört, beş basamaklı ufak bir merdiven konmuştu.

Cellât, kraliçeye yardım ederek arabaya çıkardı. Kadıncağızın beyaz elbisesinin altında siyah bir jüpon olduğu göze çarpıyordu.

Arabanın içine, oturak vazifesi gören dar bir tahta konmuştu. Marie-Antoinette tahtanın üstünden atlayarak yüzü atlara doğru olduğu halde oturdu. Fakat cellât ve yardımcısı, arabanın gidiş istikametinin aksine oturması gerektiğini kendisine ihtar ettiler.

O sırada papaz da gelerek kraliçenin yanında yer aldı. Arkalarında cellât ve yamağı duruyordu. İkisinin de şapkaları ellerindeydi. Saat tam on biri çeyrek geçiyordu.

Araba, gürültülü bir şekilde hareket etti. Önde komedi aktörü Grammont, at üstünde, elinde kılıç ilerliyordu. Jandarmalar, iki yandan, mızraklılar da arkadan geliyordu.

Büyük parmaklıklı kapı açıldı. Halktan çıt çıkmıyordu.

Marie-Antoinette de hiç bir şeyle ilgilenmiyor gibiydi. Gözleri kanlanmıştı.

Marie Antoinette ile oğlunun veda sahnesini temsil eden bir tablo.

Köprüden geçerken, son ikametgâhı olan hapishanenin pencerelerine bir kere daha baktı. Kimbilir, belki de savcı Fouquier, dosyalarını bir kenara bırakarak, şimdi onu seyre dalmıştı.

Yollara otuz bin asker dizilmişti. Araba Saint-Honoré sokağına sapınca, kin ve nefret dolu sesler yükseldi. Bir dakika duraklar gibi oldular; Marie-Antoinette, etrafına baktı. Annesi tarafından havaya kaldırılan güler yüzlü bir çocuk kendisine öpücük yolluyordu. Kraliçenin yüzü kızardı, gözleri yaşlarla doldu.

Araba, bağrışmalar ve çığlıklar arasında tekrar yola koyuldu. Hareket o kadar anî oldu ki, kraliçe az kalsın düşüyordu. O sırada alaylı bir ses bağırdı:

— Nasıl, Trianon sarayındaki kuş tüyü yastıklara benzemiyor değil mi?

Her taraftan «Avusturyalı'ya yol verin» ve «Yaşasın Cumhuriyet» avazeleri yükseliyordu. Fakat Antoinette bunları duymaz görünüyordu.

Önde giden Grammont da arada bir kılıcını her tarafa sallayarak atın üzerinde silkiniyor ve bağırıyordu:

— İşte şu menfur Antoinette önünüzde... Görüyorsunuz, artık süngüsü düştü. Bu sözleri kahkahalar karşılıyordu. Saint-Roch kilisesinin basamaklarına dizilen kadınlar da avazları çıktığı kadar bağırıyor, zavallıyı yuhalıyorlardı.

Saint-Honoré sokağı bitmek bilmiyordu. Halbuki kraliçe burasını gayet iyi bilirdi. Kaç kere sekiz beyaz küheylânın çektiği arabası ile oradan geçmişti. O zamanlar, Les İnvalides'den toplar atılır ve bunlara, uzaktan, Bastille'den ateşlenenler cevap verirdi. Paris, kraliçesini korumak maksadıyla muhafızları ve atlı jandarmaları seferber ederdi. XV. Louis meydanına yerleştirilen on iki top da kralın saltanat arabasını saran 20 muhafız geçerken patlatılırdı.

O zamanlar henüz 20 yaşlarında olan genç, güzel kraliçe, bu şekilde operaya giderdi. Bu sabah ise perişan bir halde siyaset meydanına gidiyordu.

GİYOTİN

Araba ilerledikçe kalabalık artıyordu. Kortejin geldiğini gören bir anne, kızına:

— Kraliçe geçince sakın ağlayayım deme, dedi. Yoksa bizi de öldürürler.

Araba durmadan ilerliyordu. Tekerlekler, sivri taşların üzerinde zıplıyor, tahtalar çatırdıyor ve kırılacakmış gibi oluyordu. Bir kadının bağırması, kraliçeye tokat tesiri yaptı:

— Avusturyalı karıya ölüm.

Antoinette şöyle bir baktı ve kadını tanıdı. Eski oda hizmetçilerinden biriydi.

Saat on ikiyi çaldı.

İdamın infaz edileceği «İhtilâl Meydanı» saat sekizden beri yavaş yavaş doluyordu. Artık iğne atılsa, yere düşmeyecek gibiydi.

Meş'um arabanın Royale sokağından çıktığı görülünce, alkışlar duyuldu. Herkes «Yaşasın Cumhuriyet» diye bağırıyordu. Bu kalabalık arasındaki aristokratları ayırd etmek hiç de zor bir iş değildi, zira hiç birinin ağzını bıçak açmıyordu.

Öğleyi birkaç dakika geçti. Araba, siyaset meydanına gelmiş gibiydi. Kraliçe,

hep sağına bakıyordu. Sarayın cephesi artık iyiden iyiye görünmüştü. Bahtsız kraliçe, Paris'e ilk gelişini hatırladı.

Yirmi yıl önce, Paris'e gelin geldiği zaman, XV. Louis meydanına kadar yığılan halk, bugün olduğu gibi, alkış tutuyor, şapkalarını havaya fırlatıyorlardı...

— Madame, karşınızda size âşık iki yüz bin insan var...

O tarihte, kendisine böyle söylemişlerdi!

Araba nihayet durdu.

Marie-Antoinette, kimsenin yardımına ihtiyaç duymadan yere indi ve karşısında korkunç giyotini gördü.

KRALİÇENİN SON SÖZLERİ

Vakit geçirmeden, hattâ acele ile merdiveni tırmandı. O sırada pabuçlarından biri ayağından çıktı. Sahanlığa gelince de yanlışlıkla cellâdın ayağına bastı, sonra dönerek özür diledi:

— Affedersiniz mösyö! Bilerek yapmadım.

Bu, onun son sözleri oldu.

Marie-Antoinette, geniş meydana bir göz gezdirdi. Cellâdın yamakları ilerlediler... Biri, bir hareketle başlığını düşürdü ve gözlerini bağladı. Aynı anda onu giyotinin altına götürdüler. Bağlama işi uzun, çok uzun sürdü. Nihayet boynunu deliğe geçirdiler. Korkunç bıçağın inmesi, artık bir an meselesiydi.

Ve bir çatırdı oldu...

Saat 12,15'i gösteriyordu.

Marie-Antoinette'in sahanlığa çıkışı üzerinden dört dakika geçmişti... Yamaklardan biri, kanlar akan başı saçlarından yakalayarak alkışlar arasında halka gösterdi...

Sonra gövde tekrar arabaya yüklendi. Halk, kanlar akan arabaya yol vermek için çekiliyordu. Kızıl izler Madeleine mezarlığına kadar devam etti.

Oraya gelince, cellât ve yamakları ortada ne tabut, ne de kazılmış bir mezar gördüler...

Adamların karnı acıkmıştı. Hemen gövdeyi otların üstüne, başı da bacaklarının arasına fırlatarak oradan uzaklaştılar...

Hafif sis tamamen dağılmıştı. Aynı zamanda rüzgâr çıkmış ve kuzeyden yavaş yavaş bütün gök yüzünü kaplayan bulutlar görünmeye başlamıştı.

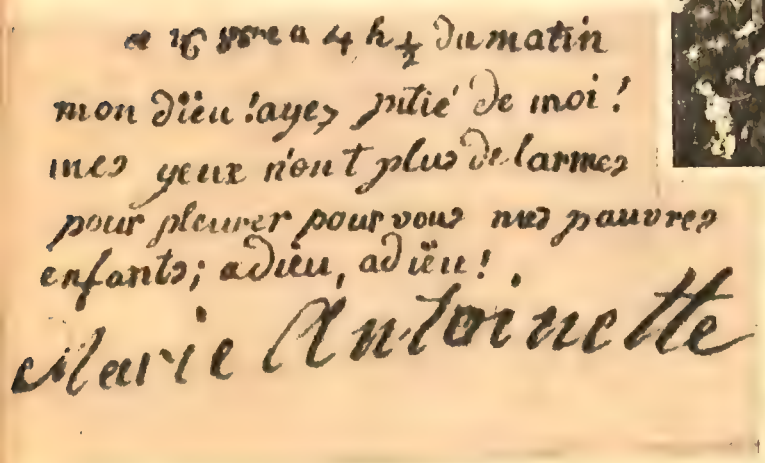

Marie Antoinette'in kocası XVI. Louis, idam sehpasında. (yukarıda). Marie Antoinette'in son satırları: «Sabahın 4,30' u... Allah'ım bana acı! Gözlerimde artık sizin için akacak yaş kalmadı, zavallı yavrularım; elveda, elveda!» (solda).

Amiral Dönitz'in Hâtıraları: 6

Baskın!

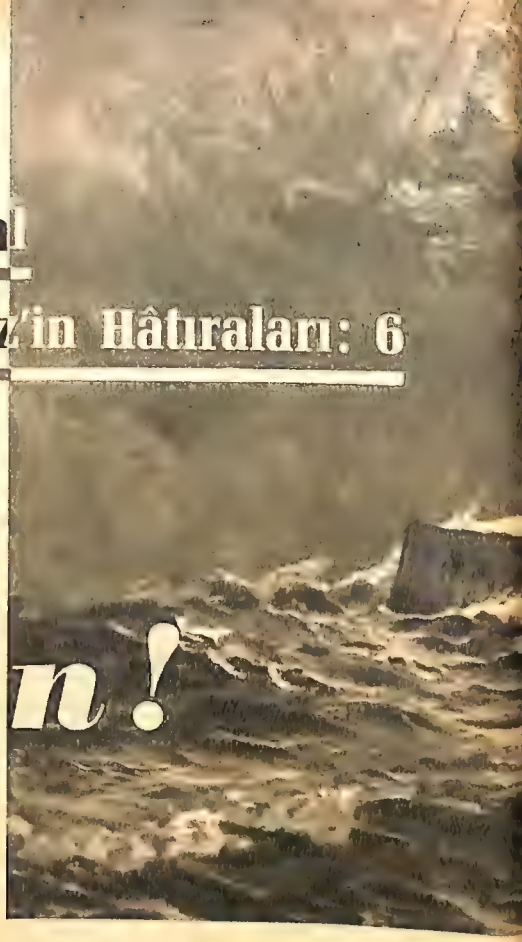

Çeviren: METE CANITEZ

KARADENİZ'DEKİ şiddetli savaşlardan çıkan Midilli, esaslı bir tamir görmüştü. Şimdi durmadan talimle meşgul oluyor ve yeni seferlere hazırlanıyorduk. Amiralin teftiş etmesi ihtimali de vardı. Onun için iyi hazırlanmalıydık.

Harp kolay iş değildi. Daima prova etmek gerekiyordu. Ama mürettebatın çoğu, Amiral'e intizamımızı bir kere daha göstereceğimiz için savaş talimlerinden memnun olurdu. Gemi nete durumu son defa talim edilmişti. Artık Amiral gelebilirdi. Emir subayı, dinleneceği için sevinçli, yatağına girmişti. Son defa askerlerin göz yaşartıcı bomba atılınca kendilerini ne mükemmel yere attıklarını düşünüyordu.

Gece yarısına doğruydu, kapı vuruldu. Cevap yoktu. Kapı tekrar daha hızlı ve şiddetle vuruldu. Nihayet bir trampet gibi devamlı çalınmaya başladı...

— Gene ne oluyor? Allah kahretsin... Cehennem olun!

— Telsiz mesajı sayın üsteğmenim!

— Oku!

— Midilli, yarın sabah harekete hazır mı?

— Peki... Hımm... Yazı masasının üstüne bırak!

Bir an bir sessizlik oldu...

— Cevap vermek lâzım değil mi sayın üsteğmenim?

— Hayır nedenmiş? Eğer bizim servis motoru Bosporus, yarın için harekete hazırsa iyi işte...

— Sayın üsteğmenim, burada Midilli yarın harekete hazır mı? yazılı!...

Bu sefer emir subayı uyanmış ve ranzadan fırlamıştı. Bu hakikaten şahane bir şeydi. O güzelim savaş talimlerini artık yapmayacaktık demek...

Yarım saat sonra tertemiz giyinmiş olarak komutanımız; Amiral'e Midilli'nin harekete hazır olduğunu rapor ediyordu. Tekrar denize çıkıyorduk. Eğitimler sona ermişti. Gene dışarıda ava çıkacaktık.

Ertesi gün öğleden evvel Midilli'nin bütün bacaları duman püskürtüyordu. Öğ-

Yavuz Zırhlısı Karadeniz'de.

leye doğru manzara biraz değişmişti. Hizmet erleri subayların sivil elbiselerini, muhafaza edilmek üzere, ötemizde sessizce yatan Yavuz'daki arkadaşların kamaralarına taşıyordu. Biraz sonra müretteba da kendi eşyalarını torbalarına doldurmuştu. Savaş sırasında muhtemel bir isabetin zararlarından kurtarmak için, iki filika, eşyaları Midilli'nin karadaki eşya ambarına götürecekti.

Hava biraz daha hareketlenmeye başlamıştı. Hazırlık cephanesi çıkarıldı. Toplar nete edildi. Bütün sefer hazırlıkları tamamlandı. Üzerimize aborda olan bir layter, Trabzon'a götürmemiz gereken bir sürü sandık veriyordu. Orta güvertenin kapılarına kadar kömürler yığılmış, sadece aralarında biraz geçit ve topların diri sesi için de bir miktar yer serbest bırakılmıştı. Tamamen yüklenmiş olan kruvazör, ikindi üzeri denize çıkmaya hazırdı.

— Herkes manevra yerlerine!

— Halatlar fora!

— Dümen sancak 10!...

— Bütün makineler ağır yol tornistan!

Köprü üstünde duruyor ve kruvazörün hareketlerine nezaret ediyorduk. Bu anları insan ne kadar çok yaşarsa yaşasın gene de her seferinde aynı güzel ve heyecanlı hisleri yeni baştan tadıyordu...

Gemi o ana kadar sessiz ve hareketsiz yatmaktaydı. Zarif, muhteşem, fakat cansız olan bu, çelik ve demirden yaratılmış yapı, şimdi artık kımıldamaya başlamıştı. İçinden kopup gelen sihirli gücüyle hareket geçiyor ve canlanıyordu. Bunu, köprünün tabanı, türbinlerin çalışmasıyla ritmik bir şekilde titreşmeye başladığı zaman hissediyorduk. Bu sarsıntılar, kruvazörün esrarengiz hayatını bize duyuruyordu. İnsanın bu canlılığı anlayabilmesi için denizci olması lâzımdı.

GENE KARADENİZ!...

Midilli rıhtımdan fora etmiş, ağır yolla İstinye koyundan dışarıya doğru tornistan yapıyordu. Boğaz'a doğru döndük.

Makineler yüksek süratle ileri çalıştı. Geminin bünyesi birkaç saniye daha ileriye doğru hamle yapan uskurların gücüne rağmen, geriye doğru kaymaya devam etti. Sonra sükûnet buldu. Sular geminin iki yanından gittikçe artan bir hızla geriye doğru kaçmaya başladı. Tekne sanki daha uzayarak gerilmiş, pruva biraz daha sudan kalkmış gibiydi. Gittikçe süratlenen ve intizamlı hale gelen titreşimlerle seyire başlıyor ve Karadeniz'e doğru yol alıyorduk.

Son bir defa daha başımızı çevirip, geride kalan kıyılara, arkasında ağabeyimizin yatmakta olduğu o kayalık burunlara doğru baktık. Sonra bakışlarımız ileriye çevrildi.

Biz çıkışa doğru yaklaşırken, Boğaziçi'nin Avrupa tarafı kıyılarında siyah seriler arasından güneş batmaya başlamıştı. Savaş vardiyası yapıldı. Gemi karartıldı.

Mürettebatın yarısı, savaş yerlerinin yakınında giyinik uyurken, diğer yarısı da nöbet tutuyordu. Top başında, yukarıda köprü üstünde, ışıldakta gözcü postaları bulunuyor, hepsi de karanlığı delmeye çalışır gibi gözetleme yapıyorlardı. Eğer önce Ruslar bizi görürse, iş işten geçmiş olacaktı. Bunun için önce biz onları görmeliydik. Onlardan gelecek bir hücumu karşılayamazsak, onlar bizi vuracaktı.

Bu tatlı gece sessiz ve sürprizsiz devam ediyor, kayda değer hiç bir şey görünmüyordu. Ertesi gün de sabahtan akşama kadar açık ufukta hiç bir düşman, hiç bir duman bulutu görünmedi. Daha ertesi sabah, sisler arasından kıyı meydana çıkmış, şafak sökerken, Anadolu sıra dağları ve uzakta, doğuda karlarla kaplı Kafkaslar görünmüştü. Orada, uzakta, suyun kenarında beyaz bir leke gibi duran yer Trabzon'du.

Midilli yaklaştı, şehir daha büyüdü. Bir motorbot gemiye doğru yöneldi. Vali ve liman reisi gemiye geliyordu. Getirdiğimiz şeyleri teslim almak için her şeyi hazırlamışlardı. Mavna filoları (!) etrafta kürek çekip dolaşıyorlardı. Midilli stop etti ve demirledi. Mavnalar aborda oldular. Halatlar atıldı. Her taraftan bordamızın serbest olan her yerinden hummalı bir aceleyle malzemenin boşaltılması başladı. Bu, seferimizin ilk bölümüydü. Asıl eğlenceli kısmı ise yeni başlıyordu.

BASKIN!

Bir buçuk saat sonra tekrar demir kaldırdık. Gündoğusu rotasıyla kıyı boyunca Rus sınırına doğru yol almaya başladık. Ruslar'ın kara mevzilerini bir kere daha bombardıman ederek onlara bütün o kuvvetli donanmalarının dahi denizin sağ kanadını korumaya yetmeyeceğini göstermek istiyorduk.

Dokuza doğru gemi nete edildi, herkes savaş yerlerine koştu. Sancağımızda, kara tarafından bir duman bulutu görünmüştü. Bu, yüksek süratle doğuya doğru seyreden bir torpitobottu. Maalesef çok uzaktaydı ve takip etmek yersizdi. Derhal bizi Batum'a rapor eder, ağabeylerini peşimize saldırtabilirdi.

Rus mevzileri görünmeye başlamıştı. Kıyıda büyük bir çadırlı ordugâh, atlar, cephane sandıkları ve asker yığınları vardı. Hiç biri tehlikeyi fark etmemiş gibiydi. Bizi Rus kruvazörü mü sanmışlardı ne? Öyle ya, Midilli, nasıl buralara gelebilirdi? Epeydir ortalarda görünmüyordu ki... Her halde çalışamaz bir durumda olmalıydı...

O sırada birden, direğimize Türk bayrağını toka ettik ve arkasından bir emir gürledi:

— Salvo ateş!

Bütün gemi bünyesi sarsıldı... Mezzeborda ateşimiz, ordugâhın üzerinde patladı. Midilli'nin topları durmadan şimşekler çakıyordu. Bu desteği sonuna kadar götürmek için Türkler de karada harekete geçtiler. Şiddetli tüfek ve makineli tüfek ateşleri çarpışmaların başladığını gösteriyordu.

Kara tarafında bir Rus nakliye gemisi keşfettik ve birkaç mermi isabetiyle gemiyi yaktık. Yanar haldeki petroller, geminin parçalanmış olan bordasından fışkırıp, alevler içinde dalgalı denizin üzerine akıyordu. Muazzam bir sarı duman göründü, boğuk bir patlama duyuldu. Geminin vasatı paralanmış ve cephane yükü havaya uçmuştu.

Öğle olunca Midilli açık denize doğru seyre başladı. Öğleden evvelki vaktimiz çok başarılı geçmişti. Yapılacak daha çok işimiz vardı. Yüksek süratle yıldız rotasına seyrediyorduk. Gün güzeldi, kıyıdan görülme mesafesinin dışındaydık. Ruslar'a mermilerimizle söyleyeceklerimizi söylemeden evvel mevcudiyetimizi belli etmek istemiyorduk.

Batum'a olan deniz ulaştırmasının azaltılmış olduğu elimize şimdilik bir fırsat geçmemesinden anlaşılıyordu. Yahut da bütün gemiler kıyıya sokularak seyretmekteydiler.

Ufuk, uçsuz bucaksız, hiç bir duman bulutuyla kesilmeden uzanıyor, yalnız batıda yavaş yavaş batmakta olan güneşe karşı renkli duman kümeleri uzak görüşü peçeliyordu.

Öğleden sonramız böylece geçti. Güneş

I. Dünya Savaşı'nda Yavuz zırhlısının bir salvosu.

bakır kırmızısı bir sise gömülüyor, gök doğudan çelik gibi soğuk bir gri-maviye dönerek kararıyordu. Nöbeti olmayanlar, akşam salonda sakin sakin oturuyorlardı.

Gene uzun bir gece geçirecektik. Bunun için vücutlar ve ruhlar biraz daha dinlenmeliydi. Bir yandan da durumu görüşüyorduk. Acaba Ruslar izimizi bulmuşlar mıydı? Donanmaları karşımıza çıkacak mıydı? Midilli, Ruslar'a mükemmel bir av olabilirdi, saklanmalıydık. Ama şimdiye kadar peşimize az düşmemişlerdi. Gene de paçayı sıyırmıştık...

Neşeyle, sabahki olaylardan konuşuluyordu. Genç teğmenler, kendi hikâyelerini anlatmak için âdeta yarışıyorlardı. Her şeyi de görmüş ve izlemişlerdi... Tek kelimeyle Ruslar'ın tam mânasıyla imha edildiğinde birleşiliyordu.

Birden alarm verildi. Ziller çalınıyordu. Mürettebat güverteye savaş yerlerine hücum etti. Ne vardı? Ne oluyordu?

İskele tarafımızda siyah bir gölge belirmişti. Fakat durun, bu bir harp gemisi değil, sadece bir yelkenliydi.

İskele alabanda ederek üzerine döndük. Yelkenli de akıbetinin yaklaştığını anlamıştı, her halde kaptan, ne kadar şanssız bir adam olduğunu düşünüyordu. Biraz daha iskeleye seyretmiş olsaydık, karanlık gece içinde şu Midilli zebanisinin yanından sıyrılıp geçiverecekti. Şimdi ise bizim kucağımıza düşmüştü.

Durdu, biz de durduk. Bir filika mayna ederek mürettebatı aldık. Bir genç, acıklı acıklı ağlıyordu. Ona her halde esirleri öldürdüğümüzü söylemiş olacaklardı.

Ruslar, gemiye alınarak istirahatleri sağlandı. Tahrip subayı da bu arada yelkenliye iki tahrip kalıbı yerleştirmişti. Hepimiz tetikte, fitilin yanma zamanının tamamlanmasını bekliyorduk.

Birden bir patlama duyuldu. Arkasından bir tane daha... Yelkenlinin iskele kıç omuzluğunda bir yarık açıldı ve gemi alabora oldu.

Tekrar yola koyulduk. Bu, gecenin ilk avıydı. Yarın da avlanabilecek miydik? Yoksa biz kendimiz mi av olacaktık? Böyle bazı bazı bir esrar perdesini azıcık aralayabilmek istediği zamanlarda insanın geleceği görememesi iyi bir şeydi.

Almanya'nın son Führer'i Büyükamiral Dönitz'in, günümüzde çekilmiş bir resmi.

Sabah yaklaşıyordu. Bir süreden beri sancak tarafımızda, karanlık ufukta daha da koyu bir takım izler belirmişti. Gökyüzünün siyahlıkları arasından Kafkaslar, ancak seçilebilir bir şekilde belli belirsiz uzanıyordu.

İMPARATORİÇE MARİYA!

Simsiyah gökten aşağılara doğru bir sessizlik aksediyor gibiydi. Ama bu tabiî bir susuş değildi. Sanki gece nefesini kesmişti, havada huzursuz bir bekleyiş vardı. Sinirlerimiz iyice gerilmişti. Yukarıda antenler geminin üzerinde tıkırdamaya başlamıştı.

Telsiz konuşmalarının işaretiydi bunlar!... Sesler yükselip canlanıyordu. Rus harp gemileri yakınlarda olmalıydı. Midilli, avcının kokusunu almış bir av gibi dikkatle etrafı gözetleyerek ileriye doğru fırladı.

Hava bir türlü aydınlanmak bilmiyor, dev Kafkaslar, suların içinden yükselen bir duvar gibi doğmak üzere olan güneşe karşı dikiliyordu...

Birden, dört kerte iskele baş omuzluğumuzda, karanlık batı tarafımızdan iki koyu gölge göründü. Bunlar Rus harp gemileriydi. Bizden sadece 1 600 metre kadar uzaktaydılar. Bize aksi rotada seyrediyorlardı. Süratle birbirimize yaklaşıyorduk. Bu daha fazla devam edemezdi. Şuracıkta tam önümüzdeydiler...

Bunlar, Rus donanmasının en mükemmel gemileriydi. Yeni büyük dretnot «İmparatoriçe Mariya» ve kruvazör «Kagul»!

Bir tarafımızda kara, bir tarafımızda Ruslar vardı. Yeni tamamlanmış olan zırhlının dev toplarının ümitsiz derecede yakınında bulunuyorduk. Eğer görülürsek üstün süratimize rağmen İmparatoriçe Mariya'nın ağır taretlerinin atış menzilinden sıyrılamadan 30,5 santimetrelik korkunç mermilerle mahvolacaktık. Küçük mermilerimiz, dretnotun ağır zırhları karşısında tam manasıyla acizdi.

Nefes almadan karşımızda yakın bir mesafede gayet açık bir şekilde görünmekte olan devin aksi rotada, siyah suların üzerinde kayışını seyrediyorduk. Pozisyonumuz çok tehlikeliydi. Her an görülebirdik...

Ama Ruslar bizi görmemişlerdi. Anlaşılan gene uykudaydılar. Ayrıca şu anda, Kafkaslar'ın koyu kitlesi bir fon gibi bizi tamamen örtüyordu.

O sırada lâcivert gök, ilerlemekte olan günün ilk ışıklarıyla yeni yeni açılmaya başlamıştı. Arkamızdaki karanın koyu kitlesi hâlâ siyahtı...

Ruslar mukabil rotada seyre devam ediyorlardı. Midilli, sessiz sessiz, dikkatle, sanki bir kedi gibi Kafkas kıyılarının gölgesi altında, Rus gemilerinin yanından kuzeye doğru sıyrılmaya çalışıyordu. Durumumuz o derece tehlikeliydi ki, gayet yavaş ilerlemeli ve yüksek sürat yapmamalıydık. Yoksa bacalarımızdan çıkan kıvılcımlar bizi derhal ele verebilirdi. Yavaşça, âdeta adım adım, Ruslar'ın yanından geçiyor ve onlardan uzaklaşıyorduk. On, on beş dakika sonra tehlike geçmişti.

Ruslar artık bizi göremezlerdi.

Galiba başarmıştık. Mesafe çoğalıyordu. Düşman gemileri çoktan dört kerte kıç omuzluğumuzda kalmışlardı bile.

Tam o anda gördüler bizi... İmparatoriçe Mariya'nın gerisinden iki muhrip meydana çıkmıştı... Bize doğru geliyorlardı. Birden bir şimşek çaktı. O da ne? Bu Allah'ın belâları hemen ateş mi açmışlardı? Hayır, sadece ışıldakla işaret veriyorlardı. Bizi de kendilerinden sanmışlardı.

Ama çok sürmeden bizi tanıdılar. Artık bize, ancak ve sadece türbinlerimiz yardımcı olabilirdi.

— Bütün makineler son yol ileri!...

Gittikçe fazlalaşan bir uğultu, bütün gemiyi kapladı. Korkunç bir güç gerilimi meydana geldi. Gemi bünyesi titriyor, uskurlar homurdanıp, gürüldüyor, hava fanları ıslık çalıp uluyor, dört bacamızdan da vahşi bir kıvılcım yağmuru saçılıyordu...

Gerimizden köpüklü bir su akıntısı fırladı. Midilli, 36 000 beygir gücüyle birden ileri doğru atılmış ve kısa zamanda son yol sürate erişmişti. Eh artık değerdi doğrusu. Hakikaten şimdi durum dün sabahkinden daha başka türlüydü.

Çevremizdeki bütün o gürültü ve homurtular içinde biz sadece Ruslar'ın hâlâ niye ateş açmadıklarına şaşıyorduk. Çünkü maalesef henüz menzillerinden iyice çıkamamıştık. Bizi o muazzam 30,5 luk mermileriyle hâlâ örtebilirlerdi. Ama, karşımızdakiler, ender dik kafalılardandı.

Kimbilir, geçen akşam içkiyi biraz fazla kaçırmış olmalılardı. Belki bu civarda bir arkadaşlarıyla buluşacaklardı. Çünkü bovuna bize ışıldakla işaret veriyorlardı.

Biz de onlara cevap verebilirdik. Bu bize bir şey kaybettirmez, aksine çok kıymetli dakikalar kazandırırdı.

Böylece biz de bir şeyler yazarak cevap vermeye başladık. Onlar çok büyük bir sabırla bize hâlâ soruyorlardı... Bu arada biz de kazan ve turbinlerimizin bütün gücüyle kaçıyorduk. Kazandığımız her mil bizi o tehlikeli ateş menzilinden uzaklaştırıyordu. Ruslar'ın sorularına cevaplarımız en aşağı on dakika sürüyor ve bu zaman, bize bitmek bilmez gibi geliyordu.

Nihayet biraz olsun ateş menzilinin dışına çıktığımıza kanaat getirdik. Artık bizi tanımış olmaları lâzımdı. Çünkü bütün gökyüzü aydınlanmıştı. Kafkas duvarı ise üzerlerindeki kırmızımsı havaya karşı, karla kaplı tepelerinde kıvılcımlanan ışıklarla arkasını göstermeyen koyu mavi bir cam gibiydi.

Düşmanlarımızın bitmek bilmez sabrına çok müteşekkir olduğumuzu da ifade etmemiz lâzımdı doğrusu. Artık bize ışıldakla «İyi yolculuklar!» diye yazmalarını da bekleyemezdik ya!...

İMPARATORİÇENİN SALVOLARI

Ama Ruslar'ın şaka etmeye hiç de niyetli olmadıkları görünüyordu. İmparatoriçe Mariya, yavaş yavaş dönerek o müthiş tehditkâr bordasını bize doğru çevirdi. Bunu tahmin etmiştik, ateşe başlıyorlardı.

Sinirlerimiz gerilmiş bir halde dürbünlerimizle geriye doğru bakıyorduk. Mesa-

Amiral Dönitz, II. Dünya Savaşı sırasında bir Alman deniz subayına madalya takıyor.

fe artık çok uzak olduğu halde kuvvetli dretnotun gövdesi hâlâ görünüyordu. Kalın bacalarının ve direklerinin yanı başından yükselen korkunç taretleri hâlâ belliydi.

Uzaktaki bu gemi siluetinden birden şimşekler çakmaya başladı. Duruyor ve bekliyorduk... 10-20-30-40 saniye... Artık mermiler gelmek üzereydiler. Acaba nereye düşeceklerdi? Hakikaten atış menzili dışında mıydık?

— Dikkat!... Mermi sukutları!...

1 000 metreden daha yakınımıza düşmüştü mermiler. Kısa düşmüşlerdi. Müthiş su sütunları, korkunç su serpintileri yeşil bir zeminden etrafa saçılıyor, zehirli gaz bulutları ve kirli bir duman, uzun zaman mermilerin düştüğü yerde kalıyordu.

Eksilmez bir süratle ilerliyorduk. Tekrar şimşekler çaktı. Havada bir yerden boğuk bir gürültü duyuldu. Salvo daha yakınımıza düşmüştü.

Midilli, koşuya türbinlerinin bütün gücüyle devam ediyordu.

Geride, ufuktan düşmanın ağır bataryası üçüncü defa olarak şimşekler çaktı. Mesafe artık o kadar açılmıştı ki, İmparatoriçe'nin sadece teknesinin üst kısımları görünüyordu. Artık başarmıştık!

Bravo küçük Midilli'ye nasıl yapabilmişti bu işi!...

Herkes sessizce savaş yerlerinde duruyor, kimse bir şey yapamıyordu. Saniyeler birbirini kovalıyor, zaman geçiyordu.

Bir dakika olmuştu galiba artık. Üçüncü salvo acaba ne zaman gelecekti?

Birden her şey korkunç bir şekilde birbirine karıştı. Kruvazör şiddetli bir darbeyle sarsılarak iskele tarafına doğru bayıldı. Sonra burnu ileriye doğru fırladı. Müthiş bir su kitlesi baş üstüne ve güvertelere hücum etti. Vasat güvertede mürettebat bellerine kadar su içinde kaldıkları halde, gene de çivi gibi duruyorlardı.

O anda sanki bir mucize olmuş gibi Midilli tekrar doğruldu. Arkaya baktık, dümen suyumuz iki kalın köpüklü iz halinde geriye doğru uzanıyordu. Bir isabet almış olamazdık. Demir gibi bir emniyetle makineler ve bütün bölmeler nete raporu veriyorlardı. Yalnız puruvamız mermi saçıntılarından delik deşik olmuştu.

Mermi parçaları baş üstünde ve vasat güvertede duruyordu. Güverteden hâlâ sular akıyordu. Bir isabet yoktu. Yüksek denizlerin arasındaki bir su boşluğunda bulunduğumuz için, bize atılan mermilerin çıkardığı su sütunlarını görememiştik. Yavaş yavaş her şey anlaşılıyordu. İmparatoriçe Mariya, doğrusu iyi atış yapmış, pruvamızın çok yakınına bir salvonun dört mermisini birden oturtmuştu... Bu kadar yük bir arada suyun yüzünde, eni dar olan bir hafif kruvazörü bir anda örtebilecek kadar bir boşluk meydana getirebilirdi. Havaya fışkıran suların içine tam manasıyla daldığımızdan ötürü de, denizler vasat güverteye hücum etmişti.

Kimsenin burnu bile kanamamıştı. Arkamızdan yeniden şimşekler çakıyordu. Artık salvolardan kaçmalıydık, çünkü aynı duruma ikinci bir defa daha düşmemiz doğru olmayacaktı.

Zik-zak yaparak ilerlemeye devam ettik. Yeni atılan salvolar, bordamızın açığına düştü. Sonra tekrar bir salvo. Artık Rus dretnotunun sadece taretleri görünüyordu. Salvolara ara vererek son süratle takibe başladılar.

Akşam saatlerine kadar son süratle seyrettik. Ruslar yetişmeye çalışıyor, ama gittikçe de geriye sarkıyorlardı. En sonunda görünmez oldular.

Şükran dolu bakışlarımız Midilli'nin üzerinde dolaşıyordu. Yaşa sen ey güzel, mağrur gemi... Kruvazörün talih yıldızına olan inancımız tamdı...

Gece yarısı Boğaz'a girerek şafakta İstinye körfezindeki ağabeyimiz Yavuz'un yanına geldik. Karşılıklı üç sağol ile cesur gemilerimizi selâmladık.

Tekrar çizmeleri çıkarmak ne güzeldi... Halatlar verildi. Makine stop etti. Deniz vardiyaları kaldırıldı.

«Herkes hamaklarını nete etsin!» emri geminin derinliklerinde çınladı. Herkes sevinçle yataklarına tırmandı. Son defa İmparatoriçenin o çelikten selâmlarını (!) hatırladık. Sonra zevkli düşünceler ve niyetlerle uykuya daldık.

Midilli'nin talih yıldızı, onu İmparatoriçe'nin ateşinden koruyup, kazasız, belâsız vatana dönmesini sağlamıştı. Bu yıldız bize daha çok yardımcı olacak, gelecekte de sadakatle cesur gemimizin üzerinde parlayacaktı...

— SON —

TAVZİH:

Mayıs 1966 sayısında yayınladığımız «Türk Toplumunda Kadın» başlıklı makaleyi resimleyen minyatürlerden 23, 26 ve 27. sayfada olanı Doçent Dr. Bahriye Üçok'un «İslâm Devletlerinde Kadın Hükümdarlar»; 22 ve 25. sayfadaki minyatürler Emel Esin'in Turkish Miniature Painting adlı eserlerinden, 21 ve 28. sayfadaki minyatürler de Üniversite Kütüphanesi'ndeki koleksiyonlardan alınmıştır.

TARİHE AKAN BİR AY

Mayıs 1966

2 MAYIS
Başbakan Süleyman Demirel İstanbul'dan ayrıldı.

3 MAYIS
Pulitzer mükâfatları dağıtıldı. Romanda Anne Porter, tarihte Perry Miller, şiirde Richard Ebenhart mükâfat kazandılar.

7 MAYIS
Aydın ve çevresinde vukubulan deprem, birçok evin yıkılmasına sebep oldu.

8 MAYIS
Karlsruhe'de yapılan Avrupa serbest güreş şampiyonasında ikinci olduk.

9 MAYIS
Millet Meclisi bir aylık tatile girdi.

● Kızıl Çin ilk hidrojen bombasını patlattı.

14 MAYIS
Dışişleri Bakanlığı sözcüsü, Kıbrıs meselesine devamlı bir çözüm yolu bulabilmek için Türkiye ile Yunanistan arasında ikili görüşmelere başlanacağını açıkladı. Görüşmeler, Türkiye ve Yunanistan'dan başka bir memlekette yapılacak.

● Essen'de yapılan Avrupa Greko-Romen güreş şampiyonasında 6. olduk.

15 MAYIS
Haziranda yapılacak Senato seçimleri için propaganda faaliyeti başladı.

16 MAYIS
Müesseselerin ve şahısların ödediği vergiler açıklandı.

17 MAYIS
Senato 10 hazirana kadar tatile girdi.

19 MAYIS
Gençlik ve Spor Bayramı bütün yurtta törenlerle kutlandı.

20 MAYIS
Yurdumuzda tam güneş tutulması oldu. Tam güneş tutulması, her memlekette ancak yüz yılda bir, iki defa olmaktadır. Bundan önce 1936 yılında tam güneş tutulması olmuştu. Bu defaki güneş tutulması, Şile-Ayvalık hattı ile Karasu arasındaki bölgede tam tutulma şeklinde görüldü. Bir çok memleketlerden gelen ilim adamları, Ayvalık'ta tutulmayı takip ettiler.

21 MAYIS
Sanayi Bakanı Mehmet Turgut, ilk yerli otomobilin kasımda piyasaya çıkacağını açıkladı.

● Siyasî partilerin radyodaki propaganda konuşmaları başladı.

● Güney Amerika'nın kuzey doğusundaki İngiliz Guyanası'nın bağımsızlığa kavuşması kesinleşti.

● A.B.D. Atom Enerjisi Komisyonu, Kızıl Çin'in patlattığı hidrojen bombasının 200 kiloton gücünde olduğunu açıkladı.

22 MAYIS
İstanbul'daki Amerikan Haberler Merkezi'nde bomba patladı. Geceleyin 21,15 ile 22 arasında vukubulan üç patlama, yangın başlangıcına sebebiyet vermiş, can kaybı olmamıştır. Haberler Merkezi'nin kütüphanesinde meydana gelen bomba hadisesine siyasî polis el koymuştur.

23 MAYIS
Milletlerarası kısa metrajlı filimler festivali, Ankara'da başladı.

24 MAYIS
Bu yılki tahıl rekoltesinin rekor seviyeye ulaşacağı açıklandı. En çok artış arpa ve buğdayda. Rekolte 18 milyon tonu geçecek.

25 MAYIS
Kısa metrajlı filim müsabakası sona erdi. Kanada «60 Bisikletçi» adlı filimle birinciliği kazandı.

● Antalya filim festivali başladı.

27 MAYIS
Hürriyet ve Anayasa Bayramı kutlandı.

● 27 mayıs hareketinin lideri Cemal Gürsel, komada 108. gününü doldurdu. Başbakan Süleyman Demirel, İçişleri Bakanı, 14'ler hariç, eski Millî Birlik Komitesi üyeleri, eski cumhurbaşkanını hastanede ziyaret etti.

29 MAYIS
İstanbul'un fethinin 513. yıldönümü törenlerle kutlandı.

Kitaplar Arasında

Charles S. Ryan, **Kızılay Emri Altında Pilevne ve Erzurum'da, 1877-78 Rus-Türk Harbi,** İngilizce'den çeviren: Ali Rıza Seyfioğlu, İstanbul, 1962, Millî Eğitim Basımevi, 246 sayfa, 380 kr.

Charles S. Ryan, Avustralyalı genç bir operatörken, tesadüflerin sevkiyle, 1877-78 Türk - Rus savaşına (93 Harbi) Türk saflarında katılmıştır. Pilevne muhasarası boyunca, Müşir Gazi Osman Paşa'nın ve kurmay başkanı Tevfik Paşa'nın maiyetinde bulunmuştur. Hâtıralarını, bu savaştan 20 yıl sonra, 1897'de Melbourne'da kaleme almış ve bastırmış. Deniz tarihimiz üzerinde unutulamaz eserlerin müellifi olan Ali Rıza Seyfioğlu da, bu değerli eseri İngilizce'den tercüme etmiş.

Ryan, Türkler'e ve Ruslar'a karşı tarafsız hisler besleyen bir müşahit. Ancak eserinde Türkler'in ve Türk askerinin lehinde, bir Türk tarafından söylendiği takdirde belki şüphe uyandırabilecek dereceyi bulan müşahedeler var. Bu müşahedeler, her Türk'ün göğsünü kabartacak mahiyettedir. İnhitat çağımızda bile nelere muktedir olduğumuzu ve olabileceğimizi, Avustralyalı bir hekimin bu kitabıyla, bir daha anlıyoruz. Eser, o devir Türk imparatorluğunun bir aynası mahiyetinde.

Kitabın bölümleri şöyle: Avustralya'da Melbourne'dan Türkiye'nin Sofya Şehrine, Rus-Türk Harbi'nin Başlamasından Önceki Hâdiseler, Harp Muhakkakı, Vidin'den Pilevne'ye, Birinci Pilevne Muharebesi, Birinci Muharebe ile İkinci Muharebe Arasında Fâsıla, 30 Temmuzdaki İkinci Pilevne Muharebesi, Pelisat ve Lofca Hâdiseleri, Üçüncü Pilevne Muharebesi, Pilevne'nin Muhasarası, Hastanenin Facıaları, İstanbul'dan Erzurum'a, Muhasara Altında Erzurum, Erzurum'un Düşmesi, Harbin Sonu, Türkiye'de Son Günler.

Muhakkak okunması icap eden bir eser!

Y. Ö.

Sünbül Efendi Dergâhı

Osmanlı hanedanındaki gelenek gereğince, yeni tahta çıkan her padişah, ecdadının türbelerini ziyaret etmek üzere Bursa'ya giderdi.

İkinci Bâyezid'in ölümüyle onun yerine tahta geçen Yavuz Sultan Selim de bu geleneğe uyarak Bursa'ya gitmiştî. Yavuz, bu arada Şehzade Cem'in türbesini de ziyaret etmiş ve Cem'in kendi memleketinden kaçarak Hıristiyan ülkelerine sığınmasına ve orada zehirlenerek öldürülmesine sebep olanlar arasında Vezir Koca Mustafa Paşa'nın da rolü olduğunu öğrenmişti.

Koca Mustafa Paşa, o sırada sadrâzamdı. Yavuz Sultan Selim bir anda hiddetini yenemeyerek:

— Benim ammimin katline sebep olan adamın da boynu vurulmalıdır, diye emir vermiş ve Koca Mustafa Paşa'yı idam ettirmiştir.

Bursa'dan İstanbul'a dönen Yavuz, idam ettirdiği vezirin kendi adına yaptırdığı cami, medrese, imaret ve dergâhın da yıkılmasını emretmişti.

Padişahın bu emrini yerine getirmek mek için dergâha gönderilen adamlar, orada Sünbül Efendi ile karşılaştılar. Onun üzerlerinde bıraktığı büyüklük ve hürmet tesirleri karşısında, bir şey yapamadan geri döndüler. Bunu duyan padişah:

— Öyleyse ben kendim giderim, orada ne varsa, yıkar dönerim, diyerek Koca Mustafa Paşa dergâhına gitmeye karar verdi.

Yavuz'un geleceğini haber alan Sünbül Efendi, dergâhtaki fakirleri ve dervişleri bir araya toplayarak, elindeki şeyhlik asasıyla başta kendisi olmak üzere el bağlayıp padişahı karşılamaya çıktı. O sırada dergâha gelen padişah, bu saygı uyandırıcı manzara karşısında hiddet göstereceğine, Sünbül Efendi'yi selâmladı ve:

— Yalnız sizi ziyaret etmek için geldik, demekle yetindi.

Bir zaman sohbet edildikten sonra Sünbül Efendi padişaha:

— Padişahların verdikleri söz yerine getirilir, hiç olmazsa medreselerin üzerindeki ocak bacaları yıkılsın, teklifinde bulunmuştur.

Padişah bunu kabul etmiş, üstelik samur kürkünü çıkararak şeyhe hediye etmiştir.

Gelecek sayımızda:

Hayat TARİH MECMUASI

- İstiklâl şavaşına iltihak etmiş
- Eski Milliyet Gazetesi başmuharriri
- Atatürk'ün en yakın arkadaşlarından

Siirt Mebusu MAHMUD BEY'İN

10 ağustos 1338 (1922) den 8 eylül 1338 (1922) ye kadar

30 Ağustos Zaferi'nden önceki günlerle, sonraki günlerini bütün iç meseleleriyle anlatan, günü gününe tuttuğu not defterini aynen neşredecektir.

Türk'ün kaderini değiştiren bu ay

Siirt Mebusu MAHMUD BEY'İN

İstiklâl Savaşının ölüm - kalım noktasını teşkil eden bir ayı, içinde yaşamış bir muharrir olarak ve sonradan hiç bir şey ilâve etmeden o günleri bütün heyecan ve endişeleri ile anlatan bu notları İstiklâl Savaşı tarihimize yeni bir ışık tutmaktadır.

Gelecek sayımızda:

Hayat TARİH MECMUASI

karikatür

— Bu elma başımıza iş açacak gibi geliyor bana.

Oto - stop

— 9 500 yıl daha genç olmayı isterdim.

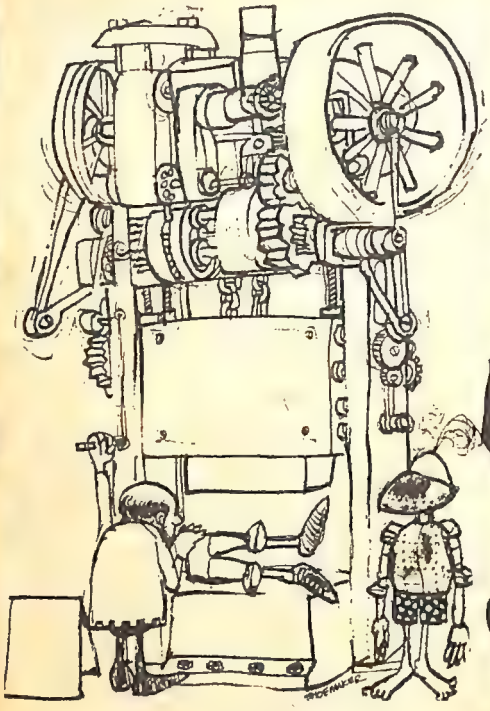

— *Merak etmeyin, pantolonunuzu beş dakikada ütülerim.*

Yazısız

Yazısız

Yazısız

Saim Sayan (Mudurnu - Bolu)

Araplar hangi ırk grubundandır? Zenci (siyah) Arap var mıdır?

Araplar, Sâmî ırk grubundandır. Zenci (siyah) Arap yoktur. Dilimizde halk arasında zenciye «arap» denmesi yanlıştır.

Yusuf Bek (Üsküdar - İstanbul)

Ben bir Türkistan Türkü'yüm. Dış Türkler'e ait yazılar koyamaz mısınız?

Dış Türkler'e ait birçok yazı koyduk. Fırsat buldukça da koyacağız. Bahsettiğiniz yazarımız, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde tarih asistanıdır. Baba tarafından Türkistanlı'dır.

Doğan Tutak (Ayvalık - Balıkesir)

Anıt - Kabir'in mimarları kimlerdir?

Anıt - Kabir'in mimarları: Ord. Prof Emin Onat, Doç. Orhan Arda. Diğer 4 sorunuza yer azlığından cevap veremiyoruz. Garip Olaylar'a arada bir yer veriyoruz. Çok resim koyduğumuzu söylüyorsunuz ama, okuyucularımızın ekserisinin arzusu bu yöndedir.

Ömer Umur Kurkütlü (Karşıyaka - İzmir)

Baltacı Mehmed Paşa'nın doğum ve ölüm tarihlerini yazar mısınız?

Baltacı, 1660'a doğru doğmuş, 1712'de ölmüştür.

Arif Söyler (Söke - Aydın)

Eski paralar üzerindeki Arapça «daraba fi Kostantıniye» ibaresi ne demektir?

«İstanbul'da basılmış» demektir.

Turan ..... (Çanakkale)

Orta Asya'da eskiden deniz olduğu ve Truva Atı hikâyesi gerçek midir?

Soyadınızı okuyamadık. Geç cevap verdiğimizi yazıyorsunuz. Okuyucularımızın isteği ve Tarih Postası sütunlarından çok zevk aldıklarını söylemeleri üzerine 2 sayfayı 3'e, sonra 4'e çıkardık. Daha fazla sayfa ayırabilmemize imkân yoktur. Son çare olarak bir iki fazla cevap sığsın diye küçük punto ile dizmeye başladık. Fakat mevzuumuzla ilgili olmayan nadir mektuplar dışında, prensip olarak hiç bir mektubu cevapsız bırakmadık ve bırakmayacağız. Ancak bazı okuyucularımızın 10, hattâ 15

Tarih Postası

OKUYUCULARIMIZIN TARİHLE İLGİLİ SORULARI, BU SAYFALARDA CEVAPLANDIRILMAKTADIR.

soru sorduğu oluyor. Bunların, büyük kitle için en ilgi çekici ve aydınlatıcılığı olduğunu ümit ettiğimiz bir ikisine cevap vermekle yetinmek mecburiyetinde kalıyoruz. Şimdi gelelim sorularınıza: Orta Asya'da binlerce yıl önce bir deniz olduğu, sonradan kuruduğu nazariyesi bugün artık ciddî hiç bir tarihçi tarafından tutulmamaktadır. Büyük Türk göçlerinin sebebi, kuraklık değil, nüfus artışı ve Türkler'in cihangirlik arzusudur. Truva Atı hikâyesini Homeros anlatmaktadır. Bu olayın gerçekliğini destekleyecek başkaca bir tarihî vesika yoktur. Ancak Truva'nın Yunanlılar tarafından alınıp yakıldığı bir gerçektir.

Ömer Özbilgen (İskenderun - Hatay)

«Dağ başını duman almış» bir Türk marşı mıdır? Atatürk en uzun konuşmasını hangi tarihte, nerede yapmıştır?

«Dağ başını duman almış» bir İsveç havasından Türkçe'leştirilmiştir. — Atatürk'ün en uzun konuşması, mâlûm, 1926'da Büyük Millet Meclisi'nde verdiği Büyük Nutuk'tur.

Mevlût Turgut (Çemişkezek - Tunceli)

Balkan yenilgisinden sonra Dimetoka bizde kalmıştı; sonra nasıl elimizden çıktı?

Bulgaristan'ın lehimize Birinci Cihan Savaşı'na girmesi karşılığında biz Dimetoka'yı 1915'te bu devlete bıraktık. Savaş sonunda bizimle beraber Bulgaristan da yenildi. Müttefikler, Dimetoka'yı Balkan Savaşı'nda Bulgarlar'a geçen Batı Trakya ile beraber Yunanistan'a verdiler. Yalnız bir ara Batı Trakya'da bağımsız bir Türk devleti kurulmuştur. Bu devletin Türkiye'ye katılacağını bilen Müttefikler (bilhassa İngilizler), Batı Trakya'yı Yunanistan'a vermekte acele etti.

Bülent Bostanoğlu (Gölcük - Kocaeli)

Rodos niçin geç fethedildi? — Musevî dininin de mezhepleri var mıdır? — I. Sultan Murad'ı şehit eden kimdir?

Rodos, üç defa Fâtih zamanında muhasara edilmişse de düşürülememiş, adanın fethi 1522'de ancak Kanunî'ye nasip olmuştur. — Diğer dinlerde olduğu gibi Musevî dininde de mezhepler vardır. — Kosova zaferinden sonra I. Sultan Murad'ı şehid eden Sırp asılzadesi Miloş Obrenoviç'tir. — Yer darlığından diğer üç sorunuza cevap veremiyoruz.

Halit Yaşar (İnegöl - Bursa)

Birleşmiş Milletler'de hangi diller resmî dildir? Meksika imparatoru kimdir?

Birleşmiş Milletler'de İngilizce, Fransızca, Rusça, Çince ve İspanyolca resmî dildir. — Meksika imparatoru seçilen ve sonra ihtilâlciler tarafından kurşuna dizilen, Avusturya - Macaristan imparatoru Franz - Joseph'in kardeşi Arşidük Maximilien'dir. — Diğer 9 sorunuza yer darlığından cevap veremiyoruz.

Mahmut Şakir (Haruniye - Adana)

Niçin tarihî vesikaların fotokopilerini yayınlamak yoluna gitmiyorsunuz?

Hayat Tarih Mecmuası, bir belgeler katoloğu değildir. Böyle bir konu için eskiden Millî Eğitim Bakanlığı Tarih Vesikaları diye bir dergi yayınlardı. Şimdi Türk Tarih Kurumu, Belgeler adlı bir dergi yayınlamaya başlamıştır. Bu sonuncusunun sayısı 50 liradır ve 500 nüsha basılmaktadır. Biz 60 000'den fazla basıp sattığımız elinizdeki dergiyi 2,5 liraya veriyoruz. Bu kısa mütalâadan sonra, dergimizin vesika mahiyetinde yüzlerce fotoğraf, gravür ve minyatür, birçok değerli hatırat vs. yayınladığını ve bunları yüzbinlerce kişiye okuttuğunu hatırlatmak isteriz. İlim müesseselerimizle röportajlarımızı da kesmiş değiliz, devam ediyoruz.

Nihat Ertaban (Bursa)

Yayınladığınız minyatür ve gravürler hakkında daha geniş bilgi veremez misiniz?

Lâzım gelen bilgi, yayınladığımız resimlerin altına yazılıyor. Bunlar, ait oldukları makalelerle ilgili oldukları için, metnin okunmasıyla daha fazla tatmin olmak mümkündür. Bazı minyatürleri de, Türk güzel sanatlarının en mühimlerinden birini, güzel örneklerle okuyucularımıza tanıtmak için yayınlıyoruz. Bunların çoğunun ressamı bile belli değildir; hattâ bir kısmının hangi yüzyılda yapıldığı ancak tahminle kestirilebilmektedir. — Özel cevap veremediğimiz için özür dileriz.

Osman Nuri Cengiz (Bahçelievler - Ankara)

Bursa'nın fethinde Osman Gazi hayatta mıydı? — Alp Arslan eceliyle mi öldü?

Henüz okul kitaplarına geçmeyen son tetkiklere göre, Osman Gazi, 1324 şubatında ölmüş, Bursa ise Orhan Gazi tarafından 1326 yılının 6 nisan günü fethedilmiştir. — Alp Arslan, bir kale kumandanı tarafından hançerlenerek şehid edilmiştir.

Nihat Yıldızhan (Hazro - Diyarbakır)

II. Abdülhamid'in annesi kimdir ve asîen hangi millettendir?

Tîr-i Müjgân Kadınefendi'dir, Çerkes'tir. Genç yaşında, oğlunun saltanatından çok önce ölmüş, Şehzade Abdülhamid'in bakımı, üvey annelerinden Perestû Kadınefendi'ye verilmiştir; o da Çerkes'tir. II. Abdülhamid tahta çıkınca, bu üvey annesini vâlide-sultan ilân etmiştir. — Diğer 4 sorunuza cevap veremediğimiz için özür dileriz.

Turgut İlhan (Samağır Köyü — Bünyan - Kayseri)

Seydi-Ali Reis'in Hindistan dönüşü yazdığı ve Kanunî'ye sunduğu seyahat-nâmenin adı nedir, basılmış mıdır?

Mir'âtu'l-Memâlik (Ülkelerin Aynası) adını taşıyan bu pek değerli eser, 1895'te İstanbul'da basılmıştır. Latin harfleriyle 1935 tarihli eksik bir baskısı da vardır. Almanca'ya, 2 defa Fransızca'ya, 2 defa İngilizce'ye, Özbekçe'ye de çevrilmiştir. — Diğer 7 sorunuza cevap veremediğimiz için özür dileriz.

Gediz Özdem (İstanbul)

Efes'le Meryem Ana'nın bir ilgisi var mı?

Hazret-i Meryem'in, bir müddet Efes'te oturduğu kuvvetle rivayet edilmektedir.

Sedat Tiryaki (İlyasbey - Kastamonu)

Tiryâki Hasan Paşa hakkında nerede bilgi bulabilirim?

Hayat müessesesinin yayınladığı Türkiye Tarihi'nin VIII. cildinde.

Ahmet Vupa (Eşrefpaşa - İzmir)

Milo Afroditi'nin, tarlasını süren bir Rum köylüsü tarafından bulunduğu doğru mu? Vatan ve Silistre piyesindeki Abdullah Çavuş tarihî bir şahsiyet midir?

Milo Afroditi, yazdığınız gibi bulunmuştur. — Abdullah Çavuş, tipine örnek teşkil eden kahraman yaşamış ve pek yaşlı olarak ölmüştür.

Vahap Tunçer (Bolu)

Yayınladığınız minyatürler hakkında daha geniş bilgi veremez misiniz?

Minyatürlerimiz hakkında geniş bilgi pek yoktur. Fakat minyatürler hakkında izahat isteyen daha birkaç mektup aldığımız için, bundan sonra mümkün olabilen daha geniş bilgi vermeye çalışacağız. — İkinci sorunuz siyasî mahiyette olduğu için cevap vermemeyi tercih ediyoruz.

Yusuf Savaş (Diyarbakır)

Yunanlılar'ın ünlü İskenderiye kütüphanesini Hazret-i Ömer mi yaktı?

Hayır. Bu işle Hazret-i Ömer zamanında Mısır'ı fetheden Amr'ın bir ilgisi yoktur. İskenderiye kütüphanesinin daha 7 asır önce Sezar tarafından yakıldığı bugün kesin olarak ortaya çıkmıştır.

Aydın Baltacı (Tokat)

Baltacı Mehmed Paşa nerede doğmuş ve nerede ölmüştür?

2 defa sadrâzam (başbakan) ve ikinci sadrâzamlığında ilâveten serdâr-ı ekrem (başkomutan) olan Baltacı Mehmed Paşa, 1660'a doğru Çorum'un Osmancık kasabasında doğdu; 1712'de sürgün olarak bulunduğu Limni'de öldü.

Kadri Yiğit (İzmir)

Doğu, Beyazıt'taki İshak Paşa sarayını Fâtih'in vezirlerinden olan İshak Paşa mı yaptırmıştır?

Hayır. Fâtih devrinde Türkiye'nin sınırları henüz Doğu Beyazıt'a erişmemişti. Bu kasabadaki saray ve camii yaptıran İshak Paşa, XVIII. asır Osmanlı valilerindendir. İnegöl'deki hayır eserleri ise, Fâtih'in İshak Paşa'sına aittir. — İstediğiniz konuda iyi bir yazı bulabilirsek, koyacağız. — Hazret-i Meryem'in Efes'le ilgisini, diğer bir sütunda cevaplandırdık.

Cahit Ardıç (Divriği - Sıvas)

Casus Çiçero kimdir?

II. Cihan Savaşı yıllarında Almanya hesabına çalışan Hırvat asıllı bir casustur. Ankara'daki İngiltere büyükelçiliğinde uşaktı. Büyükelçinin kasasını açarak en gizli belgelerin kopyalarını almış ve Almanlar'a ulaştırmıştır.

Halûk Varlıker (Denizli)

Osmanlı hanedanına mensup olanlar niçin daima kementle boğulmuşlar, devrin paşaları gibi başları baltayla kesilmemiştir?

Söylediğiniz özellik, İslâm'dan önceki devirlerden beri Türkler'de devam eden hanedanın kutsal olması ve kutsal kanının akıtılamayacağı telâkkisiyle ilgilidir. Osmanlı çağında yalnız hanedan üyeleri değil, bazı gözde vezirler de ipek kemend atılmak suretiyle boğulup idam edilmişlerdir. Baş vurmak, daha ağır bir idam şekli sayılmış, asılarak idamsa, ancak katillere ve diğer âdi suçlulara tahsis edilmiştir. Bir de kazıklanarak idam vardı ki, yol kesen ve büyük zulümler yapan ekşıyaya mahsustu.

Turguthan Kılıç (Adıyaman)

Adıyaman tarihi hazırlıyoruz. Neşriyat müdürünüz bu tarihin hazırlanmasına yardım eder mi? Vilâyetlerimizin tarihleri hakkında yazılar koyar mısınız?

Bir heyet tarafından hazırlandığını söylediğiniz Adıyaman tarihi yazılıp bitirildiği zaman, neşriyat müdürümüze müsveddeleri gönderilirse, kitap hakkında düşüncelerini yazmayı kabul etmiştir. — Vilâyetlerimize ait fırsat düştükçe tarihî yazılar koyuyoruz. Ancak her vilâyetimizin tarihini muntazam şekilde veremeyiz. Bu iş yıllarca sürer. Hayat Türkiye Ansiklopedisi'nde her vilâyetimizin tarihçesi vardır. — Son sorunuza siyasî mahiyette olduğu için cevap veremeyeceğiz.

Gediz Özdem (İstanbul)

Efes'le Meryem Ana'nın bir ilgisi var mı?

Hazret-i Meryem'in, bir müddet Efes'te oturduğu kuvvetle rivayet edilmektedir.

Sedat Tiryaki (İlyasbey - Kastamonu)

Tiryâki Hasan Paşa hakkında nerede bilgi bulabilirim?

Hayat müessesesinin yayınladığı Türkiye Tarihi'nin VIII. cildinde.

Ahmet Vupa (Eşrefpaşa - İzmir)

Milo Afroditi'nin, tarlasını süren bir Rum köylüsü tarafından bulunduğu doğru mu? Vatan ve Silistre piyesindeki Abdullah Çavuş tarihî bir şahsiyet midir?

Milo Afroditi, yazdığınız gibi bulunmuştur. — Abdullah Çavuş, tipine örnek teşkil eden kahraman yaşamış ve pek yaşlı olarak ölmüştür.

Vahap Tunçer (Bolu)

Yayınladığınız minyatürler hakkında daha geniş bilgi veremez misiniz?

Minyatürlerimiz hakkında geniş bilgi pek yoktur. Fakat minyatürler hakkında izahat isteyen daha birkaç mektup aldığımız için, bundan sonra mümkün olabilen daha geniş bilgi vermeye çalışacağız. — İkinci sorunuz siyasî mahiyette olduğu için cevap vermemeyi tercih ediyoruz.

Yusuf Savaş (Diyarbakır)

Yunanlılar'ın ünlü İskenderiye kütüphanesini Hazret-i Ömer mi yaktı?

Hayır. Bu işle Hazret-i Ömer zamanında Mısır'ı fetheden Amr'ın bir ilgisi yoktur. İskenderiye kütüphanesinin daha 7 asır önce Sezar tarafından yakıldığı bugün kesin olarak ortaya çıkmıştır.

Aydın Baltacı (Tokat)

Baltacı Mehmed Paşa nerede doğmuş ve nerede ölmüştür?

2 defa sadrâzam (başbakan) ve ikinci sadrâzamlığında ilâveten serdâr-ı ekrem (başkomutan) olan Baltacı Mehmed Paşa, 1660'a doğru Çorum'un Osmancık kasabasında doğdu; 1712'de sürgün olarak bulunduğu Limni'de öldü.

Kadri Yiğit (İzmir)

Doğu, Beyazıt'taki İshak Paşa sarayını Fâtih'in vezirlerinden olan İshak Paşa mı yaptırmıştır?

Hayır. Fâtih devrinde Türkiye'nin sınırları henüz Doğu Beyazıt'a erişmemişti. Bu kasabadaki saray ve camii yaptıran İshak Paşa, XVIII. asır Osmanlı valilerindendir. İnegöl'deki hayır eserleri ise, Fâtih'in İshak Paşa'sına aittir. — İstediğiniz konuda iyi bir yazı bulabilirsek, koyacağız. — Hazret-i Meryem'in Efes'le ilgisini, diğer bir sütunda cevaplandırdık.

Cahit Ardıç (Divriği - Sıvas)

Casus Çiçero kimdir?

II. Cihan Savaşı yıllarında Almanya hesabına çalışan Hırvat asıllı bir casustur. Ankara'daki İngiltere büyükelçiliğinde uşaktı. Büyükelçinin kasasını açarak en gizli belgelerin kopyalarını almış ve Almanlar'a ulaştırmıştır.

Halûk Varlıker (Denizli)

Osmanlı hanedanına mensup olanlar niçin daima kementle boğulmuşlar, devrin paşaları gibi başları baltayla kesilmemiştir?

Söylediğiniz özellik, İslâm'dan önceki devirlerden beri Türkler'de devam eden hanedanın kutsal olması ve kutsal kanının akıtılamayacağı telâkkisiyle ilgilidir. Osmanlı çağında yalnız hanedan üyeleri değil, bazı gözde vezirler de ipek kemend atılmak suretiyle boğulup idam edilmişlerdir. Baş vurmak, daha ağır bir idam şekli sayılmış, asılarak idamsa, ancak katillere ve diğer âdi suçlulara tahsis edilmiştir. Bir de kazıklanarak idam vardı ki, yol kesen ve büyük zulümler yapan ekşıyaya mahsustu.

Turguthan Kılıç (Adıyaman)

Adıyaman tarihi hazırlıyoruz. Neşriyat müdürünüz bu tarihin hazırlanmasına yardım eder mi? Vilâyetlerimizin tarihleri hakkında yazılar koyar mısınız?

Bir heyet tarafından hazırlandığını söylediğiniz Adıyaman tarihi yazılıp bitirildiği zaman, neşriyat müdürümüze müsveddeleri gönderilirse, kitap hakkında düşüncelerini yazmayı kabul etmiştir. — Vilâyetlerimize ait fırsat düştükçe tarihî yazılar koyuyoruz. Ancak her vilâyetimizin tarihini muntazam şekilde veremeyiz. Bu iş yıllarca sürer. Hayat Türkiye Ansiklopedisi'nde her vilâyetimizin tarihçesi vardır. — Son sorunuza siyasî mahiyette olduğu için cevap veremeyeceğiz.

Türkiye'nin
En Büyük
Kültür Mecmuası

Hayat TARİH
MECMUASI

Mecmuamız bu sayı ile üçüncü cildini tamamlamıştır.

Tarih Mecmuası iç içe konmuş ve sırtı tellenmiş formalardan mürekkep olduğu için bunların ciltlenmesindeki müşkülât göz önünde tutularak Avrupa'da bu türlü mecmualar için yapılmakta olan cilt kapağı nümuneleri getirtilmiş ve dibinde lâstik şeritler bulunan orijinal cilt kapakları hazırlanarak satışa arzedilmiştir.

Bu cilt kapaklarını alan okuyucularımız ellerindeki mecmuaları tam orta sayfalarından bu lâstiklere geçirecekler ve bu suretle ayrıca bir ciltçiye müracaat ederek bunları ciltlemek külfetinden de tamamen kurtulmuş olacaklardır.

Hayat Tarih Mecmuası'nın lâstikli cilt kapaklarının fiyatı 7,5 liradır. Bunları Tarih Mecmuası'nı aldığınız kitapçıya veya müvezzie ısmarlayabileceğiniz gibi (Bateş Bayilik Teşkilâtı, Cağaloğlu, İstanbul) adresinden bizzat alabilir, ödemeli olarak veya posta pulu mukabilinde de isteyebilirsiniz.

H. T. M. — 18

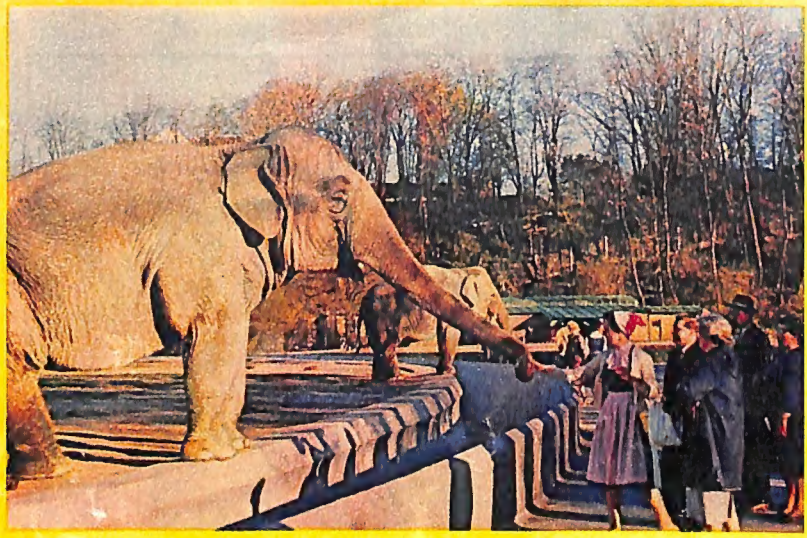

Türkiye'de Tamamen Tifdrukta Basılan İlk Ansiklopedi

Hayat

HAYVANLAR Ansiklopedisi

Hayvanlar Hakkında Herşey bu Ansiklopedide

4.

Fasikülü Çıktı!...

Hayvanlar Ansiklopedisi, herkesin elinden bırakamıyacağı bir eser olacaktır.

H. T. M. 13